

**İBTİDAİ MƏKTƏB
və
MƏKTƏBƏQƏDƏR
TƏRBIYƏ**

(Metodik məcmuə)

1970-ci ildən
çıxır
№ 4 (145)
(oktyabr-dekabr)

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin orqanı

1998

4

ii
k

n
o

Bu nömrədə

- Azərbaycan müəllimlərinin VIII qurultayı
Təbrik edirik!
- Quliyev Ə. - Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı
Sual-cavab -

Fənlərin tədrisi və qabaqcıl təcrübə

- Kərimov Y. - Tə'lim müvəffəqiyyətinin 9 bal sistemi ilə qiymətləndirilmə
normaları
- Alishov M. - Kompüter tə'liminə ibtidai siniflərdən başlamalı
- Sultanova Q. - Şagirdlərin dünyagörüşlərinin inkişafına dərsliklərdə
verilmiş folklor nümunələrinin tə'siri

Məktəbəqədər tərbiyə

- Süleymanova Ş. - Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində islam dəyərlərində
istifadə
- Səlimova Ç. - Validiyələr üçün "Açıq qapı" günləri
- Məhərrəmli Z. - Qaçqın uşaqlar bağçasında ömək tərbiyəsi

Məsləhət

Proqram materiallarının planlaşdırılması

- Əlifba tə'liminə hazırlıq dövrü
- "Oxu" (II sinif)
- "Oxu" (Abdullayev A.) -
- "Oxu" (III sinif)

İlin ən yaxşı müəllimi

- Abbasova S. - Yaradıcı əməyin bəhrəsi
- Əliyeva Ə. - Yenilik sorğusunda
- Xəlilov V. - "Anacın" yaşayır

"Kitabi - Dədə Qorqud"-1300

- Məmmədov Ş. - Ana kitab: Bədii yaradıcılıqda tükənməz qaynaq
1998-ci ildə çap olunmuş məqalələrin siyahısı

Baş redaktor: Y.Ş. Kərimov.

Redaksiya hey'əti: A.Rəhimov (müavin), Ş.Məmmədov (məs'ul katib),
A.Həsənov, A.Muradov, A.Hüseynov, L.Məmmədova, N.Əliyeva, S.Quliyev,
N.Abbasov, İ.Mayılov, Ə.Əliyev.

Yığılmağa verilmiş: 1.09.98. Çapa imzalanmış: 25.09.98.

Kağız formatı 70x108/16. Şərti çap vərəqi 6,5. Uçot nəşr vərəqi 6. Sifariş
Tirajı. 5 000. Qiyməti. 6 000 manat.

Redaksiyanın ünvanı: 370010. Bakı, Azərbaycan prospekti, 40.

Tel: 93-84-41, 93-82-71

Texniki redaktor: S.Abbasova.

Korrektor: G.Almazova.

Kompüter dizayni: F. Məmmədov.

Jurnal redaksiyanın kompüter mərkəzində yığılmış və
"MM-S" k/m mətbəəsində çap olunmuşdur.

AZƏRBAYCAN MÜƏLLİMLƏRİNİN VIII QURULTAYI

Sentyabr ayının 25-də möhtəşəm Respublika Sarayında Azərbaycan müəllimlərinin VIII qurultayı keçirildi. Əslində bu qurultay müəllimlərin XI qurultayı idi. Azərbaycan müəllimlərinin ilk qurultayı 1906-cı ildə, ikinci qurultayı 1907-ci ildə keçirildi. Bu qurultaylarda Azərbaycanda ana dilində məktəblərin açılması, tədris planlarında ana dilinə geniş yer verilməsi, ana dili proqramları və dərslikləri problemləri diqqət mərkəzində olmuşdur.

Azərbaycanda Xalq Cumhuriyyətinin qələbəsindən sonra 1919-cu ildə təşkil olunmuş qurultay öz işini 15 gün davam etdirmişdir. Bu qurultayda xalq təhsili sisteminin demokratik əsaslar üzərində qurulması, köhnə tipli məktəblərin mükəmməl ixtisas verən politexnik məktəblərlə əvəz olunması, təhsilin hamı üçün, həm də icbari olması, qızlarla oğlanların bir yerdə təhsil alması, təhsilin pulsuz olması, hər kəsin ana dilində təhsil almaq hüququna malik olması, ən ucqar yaşayış məntəqələrində də məktəblərin açılması və s. problemlər həll edildi.

Sovet hakimiyyətinin dövründə birinci dəfə 1925-ci ildə müəllimlər qurultayı çağırılmış, sonuncu (yeddiinci) qurultay isə 1987-ci ildə keçirilmişdir. Beləliklə, indiyədək əslində Azərbaycan müəllimlərinin on qurultayı keçirilib. Bu ilin sentyabr ayında keçirilən qurultay say etibarilə 11-ci, müstəqilliyimiz dövrünün 1-ci qurultayıdır.

Qurultaya Azərbaycan təhsilinin müxtəlif sahələrindən, qurumlarından 2036 nəfər dəleqat seçilmişdi. Qurultayın işində 1994 dəleqat və 100-ə qədər qonaq iştirak edirdi.

Qurultayı Azərbaycan Respublikası Təhsil naziri prof. M.Mərdanov açdı. Onlarla xarici ölkə səfirliklərinin nümayəndələri qurultayı təbrik etdi.

Mə'ruzəçi, Azərbaycan Respublikasının Təhsil naziri M.Mərdanov Azərbaycanda təhsilin tarixindən, XX əsrdə bu sahədə nailiyyətlərdən danışdı. O, bu günkü təhsil sisteminin çatışmazlıqlarını xüsusi vurğuladı, qarşıda duran konkret vəzifələrdən söz açdı. Təhsil Nazirliyi sistemində fəaliyyət göstərən bütün müəssisələr qurumları, üçün fəaliyyət proqramı verdi.

Mə'rüzə ətrafında çıxış edənlər təhsilin ayrı-ayrı sahələri və problemləri üzrə nailiyyətlərdən, çatışmazlıqlardan söz açdılar, onların aradan qaldırılması üçün faydalı təkliflər irəli sürdülər. Gəncə şəhərindəki 10 nömrəli orta məktəbin sinif müəllimi Mətanət Seyidova, Şəki şəhər 22 nömrəli körpələr evi-uşaq bağçasının müdiri Rəfiqə Əbdürrəhmanova çıxış edərək öz uğurlarından, ibtidai siniflərdə dərsliklərin çatışmaması, eyni dərsliyin iki müxtəlif nəşrindən istifadə edilməsi, sinifdən xaric oxu üçün ədəbiyyatın olmaması, uşaq bağçaları şəbəkəsinin getdikcə azalması, bağçaların təminatının aşağı səviyyədə olması, uşaq bağçaları binalarının başqa məqsədlər üçün istifadə edilməsi, bağçalarda oyuncaqlar, didaktik materialların çatışmaması, tərbiyəçilər üçün metodik ədəbiyyatın azlığı və s. məsələlər üzərində dayandılar.

Qurultayda 225 nəfərdən ibarət Respublika Təhsil Şurası təşkil olundu. Bu böyük pedaqoji şuranın tərkibinə 10-dan artıq ibtidai məktəb və məktəbəqədər tərbiyə müəssisəsinin nümayəndəsi daxil edildi.

Qurultayın işində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti möhtərəm Heydər Əliyev cənabları iştirak etdi. Onun çıxışı qurultay nümayəndələri, ümumiyyətlə Azərbaycan müəllimləri üçün proqram oldu.

Məclisin axırında "Azərbaycan müəllimlərinin qurultayı nümayəndələrinin Azərbaycan xalqına müraciəti" oxundu və bəyənildi. Qurultayın qətnaməsi bir səsle qəbul edildi. Qurultay nümayəndələri Azərbaycan Respublikasında dövlətçiliyin, müstəqilliyin qorunub saxlanmasının fəal iştirakçıları olacaqlarına and içdilər.

TƏBRİK EDİRİK!

1998-ci ildə keçirilən "İlin ən yaxşı müəllimi" respublika müsabiqəsində ibtidai sinif müəllimləri, məktəbəqədər tərbiyə müəssisələrinin nümayəndələri də iştirak etmişlər.

Müsabiqəyə yekun vurulmuş və qaliblərin mükafatlandırılması üçün Azərbaycan Respublikasının Təhsil naziri sərəncam vermişdir. Sərəncamda sinif müəllimləri və tərbiyəçilər belə əks olunmuşlar.

§1.1998-ci ildə keçirilmiş "İlin ən yaxşı müəllimləri" müsabiqəsinin münəffər hey'ətinin təkliflərinə Respublika Təşkilat Komitəsində baxılmış və qaliblərin aşağıdakı qaydada rəğbətəndirilməsi məqsədəuyğun sayılmışdır.

Vəliyeva Tahirə Ağasəf qızı - Yasamal rayonu 20 nömrəli orta məktəbin ibtidai sinif müəllimi.

Tağıyeva Qəimər Zəman qızı - Nərimanov rayonu 291 nömrəli orta məktəbin ibtidai sinif müəllimi.

Seyidova Mətanət Pərviz qızı- Gəncə şəhəri 10 nömrəli orta məktəbin ibtidai sinif müəllimi.

Ramazanova Almaz Qeysər qızı- Sümqayıt şəhəri 44 nömrəli uşaq bağçası-körpələr evinin baş tərbiyəçisi.

§2. Müsəbiqə qaliblərindən aşağıdakılar Nazirliyin Fəxri fərmanı ilə təltif edilsinlər:

Kərimova Güləbənşör Kərim qızı - Qax şəhəri 2 nömrəli orta məktəbin ibtidai sinif müəllimi.

§3.Müsəbiqənin digər iştirakçılarına təşəkkür e'lan edilsin və yerli təhsil orqanları tərəfindən mükafatlandırılınsınlar:

Atamova Şəfiqə Saleh qızı - Qusar şəhəri 6 nömrəli orta məktəbin ibtidai sinif müəllimi.

Qurbanova Gülnarə Ağasən qızı -Yasamal rayonu 34 nömrəli uşaq bağçasının musiqi rəhbəri.

Əliyeva Nəibə Hüseynbala qızı - Nizami rayonu 103 nömrəli uşaq bağçasının musiqi müəllimi.

Baxşıyeva Səidə Hüseyn qızı -Yasamal rayonu 173 nömrəli orta məktəbin ibtidai sinif müəllimi.

Əliyeva Sədaqət Məmmədnebi qızı - Ağdaş rayonu internat orta məktəbin ibtidai sinif müəllimi.

Zakirova Məhizər Arıfşah qızı - Ağdaş şəhəri 1 nömrəli orta məktəbin ibtidai sinif müəllimi.

Rüstəmovə Sənəm Məhəmməd qızı -Şəmkir şəhəri Füzuli adına orta məktəbin ibtidai sinif müəllimi.

Nəbiyeva Zöhrə Həmid qızı - Bərdə şəhəri 1 nömrəli orta məktəbin ibtidai sinif müəllimi.

Nəbiyeva Gülayə Fərman qızı - Zərdab şəhəri 3 nömrəli orta məktəbin ibtidai sinif müəllimi.

Əliyeva Tahirə Turab qızı- Nərimanov rayonu 36 nömrəli orta məktəbin ibtidai sinif müəllimi.

Rüstəmovə Sevda Musa qızı -Nərimanov rayonu 178 nömrəli orta məktəbin ibtidai sinif müəllimi.

Kərimov Rəhman Hacı oğlu - Siyəzən şəhəri 3 nömrəli orta məktəbin ibtidai sinif müəllimi.

Vasovlar Kərimət Musahacı qızı - Balakən şəhəri Nizami adına orta məktəbin ibtidai sinif müəllimi.

Mehdiyeva Roza Ələkbər qızı - Nəsimi rayonu 9 nömrəli orta məktəbin ibtidai sinif müəllimi.

Qasımova Fərizə Musa qızı - Nəsimi rayonu 54 nömrəli orta məktəbin ibtidai sinif müəllimi.

Abdullayeva Təmarə Hüseyn qızı - Nizami rayonu 109 nömrəli orta məktəbin ibtidai sinif müəllimi.

Muxtarova Zərifə Mövsüm qızı - Əzizbəyov rayonu 181 nömrəli orta məktəbin ibtidai sinif müəllimi.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ DÖVLƏT BAYRAĞI

Əsgər Quliyev,
filologiya elmləri namizədi

“Kim Azərbaycanı sevirsə, kim Azərbaycanın müstəqil dövlət olmağını istəyirsə, kim Azərbaycanın işğal edilmiş torpaqlarının azad olunmasını istəyirsə, kim Azərbaycanın ərazi bütövlüyünü istəyirsə, o bu bayraq altında, ... bu amal ətrafında birləşməlidir”.

HEYDƏR ƏLİYEV

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Azərbaycan Respublikasının dövlət atributlarından, dövlətçilik rəmzlərindən biri olan **Milli Bayraq-Dövlət Bayrağıdır**. Milli Bayraq-mə'nəvi-siyasi baxımdan bir dövlətin və bu dövləti təşkil edən millətin simvolu olub, onların mövcudluğunu göstərən rəmzdür. Bu funksiyasına görə həmin simvoldan "**Milli Bayraq**" və ya "**Dövlət Bayrağı**" adları altında bəhs edilir ki, əslində hər iki anlayış mahiyyətcə eyni mə'nəni bildirir. Xalis Azərbaycan sözü olan bayraq ümumtürk mənşəlidir. "**Bayraq**" sözü istər qədim, istərsə də müasir türk dillərinin əksəriyyətində, əsasən eyni mə'nədədir.

Bayraq müasir anlamda dövlətçilik termini olaraq dövlətimizin, millətimizin müstəqillik, suverenlik, azadlıq, istiqlal rəmzi, simvolu funksiyasında işlənməkdədir. Dövlət bayrağı, milli bayraq müqəddəs dövlətçilik atributlarından sayılır. Çünki dövlət bayrağı Azərbaycan Respublikasının milli müstəqilliyini, milli azadlığını, milli dövlətçiliyini əks etdirir. Milli bayraq millətimizin, xalqımızın azadlıq və istiqlal ideyalarının, milli varlığının, bəşər sivilizasiyasında özünəməxsus qədim və çağdaş mədəniyyətə sahib olduğunun təcəssümüdür. Dövlət bayrağımız Azərbaycanımızın ərazi bütövlüyü və toxunulmazlığının, dünya azərbaycanlılarının mə'nəvi-siyasi və mədəni birliyinin, vahidliyinin, bölünməzliyinin simvoludur. Bu bayraq millətimizin, dövlətimizin şərəf və ləyaqətinin, müqəddəslik və əbədiyyətinin, sarsılmazlıq və yenilməzliyinin rəmzidir. **Azərbaycan Bayrağı** Azərbaycan vətəndaşlarının namus və qeyrət emblemi, dövlətimizin mə'nəvi - siyasi pasportu, vizit vərəqidir.

Dövlət bayrağının məhz sadaladığımız müqəddəslik parametrlərinə görədir ki, Azərbaycan xalqını təmsil edən Prezidentin andiçmə mərasimində o, ilk olaraq **Dövlət Bayrağı** önündə diz çöküb onu öpür, sonra isə ölkə Konstitusiyasına və müqəddəs "Qur'ani-Şərif"ə əl basaraq aşağıdakı mözmununda and içir: "Azərbaycan Respublikası Prezidentinin səlahiyyətlərini həyata keçirərkən, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına əməl edəcəyimə, dövlətin müstəqilliyini və ərazi bütövlüyünü qoruyacağıma, xalqa ləyaqətlə xidmət edəcəyimə and içirəm".

Bu o deməkdir ki, ölkə Prezidenti millətimizin, xalqımızın, dövlətimizin müstəqillik və azadlığının, şərəf və ləyaqətinin, ərazi bütövlüyü və milli birliyinin simvolu olan **Dövlət Bayrağına**-üçrəngli milli bayrağımıza tə'zim etməklə əslində Azərbaycan dövlətinə, xalqına, bütün vətəndaşlarına və dünya azərbaycanlılarına hörmət və ehtiramını ifadə etmiş olur. Heç təsadüfi deyildir ki, hərbi andiçmə mərasimləri də dövlət bayrağı önündə həyata keçirilir...

Bütün bunlar onu göstərir ki, Azərbaycanın dövlət müstəqilliyinin müqədd-

dəs simvolu olan **dövlət bayrağına hörmət və ehtiram**, milli bayrağa **millət sevgisi və vətəndaş qayğısı** hər bir azərbaycanlının, hər bir Azərbaycan vətəndaşının, hər bir uşağın, məktəblinin, şagirdin, tələbənin həyat ideali, milli fəxrət məqamına, Vətən qayğısına, millət duyğusuna çevrilməlidir. Bu mə'nada möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin aşağıdakı müdrik kəlamı hamda dövlət bayrağına yeni münasibətin formalaşmasını aydın proqramını verir:

"Azərbaycanın bayrağı sadəcə bayraq deyil. O, bizim dövlətçiliyimizin rəmzidir ... Bu bizim müstəqil dövlətimizin rəmzidir... Ona görə də, gərək hər bir Azərbaycan vətəndaşı, xüsusən gənc nəsil bunu dərk etsin, qiymətləndirsin. Onda bayrağa olan məhəbbət eyni zamanda Vətənə, xalqa, dövlətə olan məhəbbətə bərabər olsun. Gərək hər bir evdə Azərbaycan dövlətinin bayrağı olsun, hər bir ailə Azərbaycan bayrağına itaət etsin. Bu bayraq tək rəsmi yerlərdə yox, idarələrdə, küçələrdə, saraylarda, məktəblərdə yox, gərək hər bir ailənin həyatının əziz bir hissəsi olsun..."

Hesab edirik ki, ilk dəfə olaraq möhtərəm Prezidentimiz tərəfindən irəli sürülərkən əsaslandırılan "**Azərbaycan vətəndaşlarında bayrağa olan məhəbbət eyni zamanda vətənə, xalqa, dövlətə olan məhəbbətə bərabər olmalıdır**" konseptual prinsipi hazırlanacaq Azərbaycanın milli tərbiyə və milli ideologiya konsepsiyasında və proqramında aparıcı, əsas istiqamətlərdən biri olmalıdır.

Bu gün istər milli tərbiyə və təhsilimizin, istərsə də milli ideologiyanın qarşısında duran ən vacib, tələpəli məsələlərdən biri möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin "Azərbaycan Respublikasının dövlət atributlarının təbliği işinin gücləndirilməsi haqqında" sərəncamına uyğun olaraq milli bayrağımızın tarixini, onun rəng palitrasının və üzərindəki digər simvolların mə'nə və funksiyasının, dövlət bayrağımızın istifadə və qaldırılma mexanizmini tənzimləyən qanunvericilik aktlarının mahiyyət və məzmununun geniş ictimaiyyətə, xüsusən təhsil işçilərinə sistem halında çatdırılmasına nail olmaqdan ibarətdir. Açıq e'tiraf etməliyik ki, bu problemlər, xüsusən bayraqla bağlı istər kütləvi informasiya vasitələrində, istər mətbuatda, istərsə də ayrı-ayrı publisistik əsərlərdə tarixi həqiqətə uyğun gəlməyən, tarixi qaynaqlara və ilkin mənbələrə söykənməyən, çox hallarda bir-birini təkzib edən fikir və mülahizələrə rast gəlinir ki, onlar da bu və ya başqa şəkildə məktəbə yol tapır, şagirdlərin yanlış informasiyalar almasına gətirib çıxarır. Nəticədə təhsil prosesinin bütün iştirakçıları - həm öyrədənlər, həm də öyrənənlər çaş-baş qalırlar. Bütün bu reallıqları nəzərə alaraq biz burada dövlət bayrağının tarixindən, bayraqdakı ayrı-ayrı simvolların mə'nə və funksiyasından, bayraqdan istifadə qaydalarından, nəhayət, onunla bağlı milli mə'nəvi vəzifə və borclarımızdan söz açmağı məqsədə uyğun hesab edirik.

Milli bayrağımızın tarixindən

Azərbaycan Respublikasının **Dövlət Bayrağı** - üçrəngli, aypara və səkkizguşə ulduz təsviri olan milli bayrağımız 1918-1920-ci illərdə mövcud olmuş Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə yaradılan milli dövlətçilik atributlarından biridir. Tarixdən mə'lumdur ki, 1918-ci il mayın 28-də Azərbaycanın Milli Şurası Tiflisdə Azərbaycanın İstiqlal Bəyannaməsini qəbul edərək onun müstəqilliyini dünyaya çatdırdı. O zaman Bakı şəhəri bolşevik-daşnak qruplaşmasından ibarət olan Bakı Xalq Komissarları Sovetinin ölində olduğu üçün Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin ilk Milli Hökuməti və Milli Şurası 1918-ci il iyunun 16-da Gəncəyə gəldi. Lakin bu zaman Gəncədə real hakimiyyət Osmanlı İmpera-

torluğunun Qafqaz Ordusunun baş komandanı Nuru Paşanın əlində idi. O zaman Azərbaycanı Osmanlı İmperiyaşının tərki b hissəsi sayılan "İlhaqqılar" qrupunun tər'siri və təzyi qi ilə Nuru Paşa Azərbaycan Milli Şurası və Hökumətine e'timadsızlı q göstərərək onlara şübhə ilə yanaşır.

Azərbaycanın müstəqilliyi "olum, ya ölüm" dilemması qarşısında qalır. Belə bir tarixi-siyasi və hərbi şəraitdə Nuru Paşanın müşaviri, əslən azərbaycanlı, XX əsrin görkəmli fikir və siyasət adamı Əhməd bəy Ağayevin vasitəçiliyi ilə aparılan gərgin danışıqlardan sonra Milli Şuranın buraxılması və bütün hakimiyyətin Fətəli xan Xoyskinin rəhbərliyi ilə Müvəqqəti Milli Hökumətə verilməsi şərti ilə müvafiq razılığa gəlmək mümkün olur. Azərbaycan Milli Şurasının 1918-ci il iyunun 17-də keçirilən yeddinci iclasında onun buraxılması, bütün qanunverici və icra hakimiyyətinin Azərbaycanın müvəqqəti hökumətinə verilməsi barədə ilk qərar qəbul edilir ...

Azərbaycanın müstəqilliyi və azadlığı uğrunda çox çətin şəraitdə mübarizəyə başlayan müvəqqəti milli hökumətin fəaliyyətinin Gəncə dövrünün ilk günləri milli dövlətçiliyimiz üçün çox əhəmiyyətli bir sıra qərarların (əslində qanunların), o cümlədən Azərbaycanda hərbi vəziyyət e'lan edilməsi (19 iyun), Azərbaycan Milli Ordusunun (Korpusunun) yaradılması (26 iyun), Azərbaycan dilinin dövlət dili e'lan olunması (27 iyun), nəhayət, Azərbaycan Xalq Cumhuriyyətinin Dövlət Bayrağının təsdiqi (21 iyun) haqqında qərarların qəbul edilməsi ilə tarixi yaddaşımıza daxil olmuşdur ...

Bu tarixi hadisələri xatırlamaqda məqsədimiz bir sıra kütləvi informasiya vasitələrində üçrəngli milli bayrağımızın ilk dəfə olaraq Gəncədə qaldırıldığı haqqında mə'lumatların, eləcə də, 1918-ci ildə mövcud olmuş və müxtəlif vaxtlarda qəbul edilmiş iki ayrı dövlət bayrağının mahiyyətinin izahında rast gəlinən dolaşlıqlıq və yanlışlıqları aradan qaldırmaq, oxucularda tarixi həqiqət haqqında düzgün təsəvvürün formalaşmasına nail olmaqdan ibarətdir.

Tarixi reallıq belədir ki, Fətəli xan Xoyskinin rəhbərlik etdiyi Azərbaycanın Müvəqqəti Hökumətinin 21 iyun 1918-ci il tarixli qərarı ilə üzərində ağ rəngli aypara və səkkizguşəli ulduz təsviri olan qırmızı rəngli bayraq Azərbaycan Xalq Cumhuriyyətinin dövlət bayrağı kimi qəbul edildi. 1918-ci il sentyabrın 15-də türklərdən və azərbaycanlılardan təşkil olunmuş xilaskar missiyalı Qafqaz İslam Ordusunun köməyi ilə Bakı düşmənlərdən azad olunur, üç gün sonra Azərbaycan hökuməti Gəncədən Bakıya köçür, Bakı Azərbaycan Xalq Cumhuriyyətinin paytaxtı e'lan edilir. Azərbaycan milli hökuməti dövlətçilik quruculuğu sahəsində başladığı möhtəşəm tədbirlərini genişləndirmək və inkişaf etdirmək imkanı qazanır. Lakin Birinci Dünya müharibəsində məğlub olmuş Osmanlı İmperatorluğu Mudros müqaviləsinə görə öz qoşunlarını Azərbaycandan çəkmək məcburiyyətində qalır, İngilis ordusunun komandanı general V. Tomsonun qoşunları isə Bakıya daxil olur...

Belə bir gərgin tarixi şəraitə baxmayaraq, Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti Nazirlər Şurası 1918-ci il noyabrın 9-da hökumətin başçısı Fətəli xan Xoyskinin mə'ruzəsi əsasında Azərbaycanın yeni üçrəngli-mavi, qırmızı, yaşıl zolaqlardan ibarət və qırmızı zoloğında ağrəngli aypara və səkkizguşəli ulduz təsviri olan milli bayrağının təsdiq olunması haqqında qərar qəbul edir.

Deməli, bu gün Azərbaycan Respublikası üzərində dalğalanan müqəddəs **Dövlət Bayrağımız**-milli bayrağımız ilk dəfə 80 il bundan öncə, 1918-ci il noyabrın 9-da Bakıda, Azərbaycan Cumhuriyyəti Nazirlər Şurasının yerləşdiyi binada (indiki Azərbaycan Dövlət Neft Şirkətinin yerləşdiyi binada) qəbul edil-

miş və qaldırılmışdır. Bizə, hər il 9 noyabr gününü üçrəngli milli bayrağımızın yaranması günü kimi xatırlamalı, bunu müasir gəncliyə dərinləndən çatdırmalı, bu tarixi günü unutmamalıyıq.

Milli bayrağımız qəbul edilərkən və ondan sonrakı dövrlərdə çoxsaylı təzyiqlərə məruz qalmış, bəzi hallarda onun qaldırılması ya yasaq edilmiş, ya da məhdudlaşdırılmışdır. Belə ki, ingilis komandanı general V. Tomson 17 noyabr 1918-ci ildə Bakıya daxil olanda Birinci Dünya Müharibəsində qalib dövlətlər olan İngiltərə, ABŞ, Fransa və İtaliyanın bayraqları ilə yanaşı, Azərbaycan Xalq Cumhuriyyətinin üçrəngli dövlət bayrağının da qaldırıldığını gördükdə Azərbaycan bayrağının götürülməsini əmr etmişdi... Sonralar isə o, milli bayrağımızın yalnız Azərbaycan Parlamentinin iclaslarının keçirildiyi günlərdə Parlament binası üzərində qaldırılmasına icazə vermişdi. Bu qadağa və yasaqlar 1919-cu ilin avqustunadək, yəni ingilis qoşunları Bakıyı tərk edəndək davam etmişdi...

Azərbaycan bayrağının tarixində ən şərəfli, yaddaqalan günlərdən biri 7 dekabr 1918-ci ildə Şərqdə ilk Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti Parlamentinin açılışı zamanı olmuş, milli bayrağımız Parlament binası (böyük mesenat və milyonçu H.Z. Tağıyevin Qız məktəbinin, indiki Əlyazmalar İnstitutunun binası) üzərində qaldırılmışdır. Belə ki, Azərbaycan Xalq Cumhuriyyətinin ilk Parlamentinin (Məclisi-Məb'usanının) birinci iclasını açan Azərbaycan Milli Şurasının Sədri M.Ə. Rəsulzadə üçrəngli milli bayrağımıza xitabən, onun əbədi olaraq başlarımız üzərində yüksələcəyinə sonsuz inamını ifadə edərək demişdi: **"...Müstəqil Azərbaycanı təmsil edən o üç boyalı bayrağı Şurayı-Milliyə qaldırmış, türk hürriyyəti, islam mədəniyyəti "Bu və müasir Avropa iqtidar-Əhraranəsini təmsil edən bu üç boyalı bayraq daima başlarımızın üstündə ehtizaz edəcəkdir. Bir dəfə qaldırılmış bayraq, bir daha enməyəcəkdir.** (Məb'uslar yerlərindən qalxır, şiddətli alqışlar uzun müddət davam edir). Mən buna iman edirəm. Mənim bu imanımı millətlərin qəlbində doğmuş olan əməl günəşi işıqlandırır. Bu günəş bir daha üfüq etməyəcək. "...Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti (1918-1920). Parlament. (Stenoqrafik hesabatlar). Bakı, "Azərbaycan" nəşriyyatı, 1998, I cild, s. 34).

Azərbaycan Cumhuriyyəti Parlamentinin ilk iclasında milli bayrağımızla bağlı millət vəkillərinin keçirdiyi böyük hisslərdən bəhs edən Üzeyir Hacıbəyov "Azərbaycan" qəzetində (1918, № 60) "Tarixi gün" adlı məqaləsində belə yazırdı: "Parlamanımız açıldı. Gördük ... Parlaman imarətinin içində zinet cümləsindən calabi-diqqət olan şey- qiymətli xalılar deyildi, bəlkə... mahiyyəti-milliyət və siyasət dedikcə bəhə olan üçrəngli bayrağımız idi.

Məmməd Əmin Rəsulzadə fəxr etməli nitqində "Bu bayraq endirilməz!"- dedikdə bütün məclis ayağa qalxıb əl çala-çala bayraqları salamlarkən təəssüratı-fövqəla'dəmdən başının tükləri biz-biz durdu... (Bax. Azərbaycan Demokratik Respublikası, Tarix, ictimai-siyasi və ədəbi mədəni həyat (Məqalələr toplusu). Bakı, 1992, tərtib edəni: Vilayət Quliyev, s. 128).

Göründüyü kimi, böyük Üzeyir Hacıbəyovun Parlament binasında hər şeydən qiymətli və diqqəti cəlb edən, milli mahiyyət və siyasət əhəmiyyətinə görə ən dəyərli varlığın-milliyət bayrağımızın olduğunu, onun heç vaxt endirilməyəcəyini eşidəndə isə keçirdiyi iftixar, sevgi, məhəbbət və sayğı hisslərini duy-mamaq, həmin ülvü hissləri onunla birgə keçirməmək mümkün deyil ... Bəli, bu, həmin ülvü və müqəddəs duyğudur ki, Parlamentin ilk iclasında onu M.Ə. Rəsulzadə "Övət, əfəndilər, bu gün firqə ehtirasları, şəxsi qərəzləri və bü-

tün bu kimi vətən və millət qayəsi qarşısında səqit qalan qərəzlər atılmalı, **Vətən qayəsi, millət duyğusu hər şeydən yüksək tutulmalıdır**” şəklində Fətəli xan Xoyski isə “Möhtərəm Azərbaycan parlamenti əzası! Bu günkü gün Azərbaycan üçün böyük, əziz mübarək gündür ki, yuxumuzda görməzdik, əqlimizə gəlməzdi. Bu gün o gündür ki, müxtariyyəti əlinizə aldınız, hökumət vəkalət-ilə bu bayram günü Sizi və Sizinlə bərabər özümüzü də təbrik edirəm... Qüvvəmiz qədər vəzifəmizi ifa etdik. Hələ çox şey edə bilməmişik, amma bunu cür’ətlə deyə bilərəm ki, hökumətin nöqsanları ilə bərabər yol göstərən işıqlı ulduzu bu şüar olmuşdur: Millətin hüququ, İstiqlal , Hürriyyəti!..” kimi ifadə etmişdilər.

Və ibrətamiz haldır ki, hər üç şəxsiyyət eyni arzu və amal uğrunda -Azərbaycanın müstəqilliyinin əbədiliyi, milli bayrağımızın başlarımız üzərində daimi yüksəlməsi naminə hamını buna səsləyirdilər ki, **Vətən qayəsi, millət duyğusu** hər cür fırqə (partiya) ehtiraslarından, şəxsi qərəzlərdən uca tutulmalı milli mənafə, vətən və millət qayəsi hər şeydən yüksəkdə dayanmalıdır! ... Məncə, bu prinsiplər bu gün XXI əsrin astanasında Azərbaycanımızın müstəqilliyinin, milli azadlığımızın əbədiliyi, dönməzliyi və sarsılmazlığı naminə həmişə müqəddəs idealımız, milli amalımız olmalıdır...

Çox təəssüf ki, onillərdə bu belə olmadı. Sonrakı tarixi-siyasi proseslər Azərbaycanın müstəqilliyini qoruyub saxlamağa üçrəngli milli bayrağımızın başlarımız üzərində əbədi dalğalanmasını təmin etməyə imkan vermədi ...

Azərbaycan Prezidenti möhtərəm Heydər Əliyev Azərbaycan Xalq Cumhuriyyətinin 80 illiyinə həsr olunmuş təntənəli mərasimdə onun süqutunun səbəblərindən danışarkən çox haqlı olaraq demişdir: “1920-ci il aprelin 27-28-də Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti öz fəaliyyətini sona çatdırmışdır. O vaxt, şübhəsiz ki, Xalq Cumhuriyyətinin öz fəaliyyətini davam etdirməsi artıq mümkün olmamışdı. Bunun səbəbləri çoxdur. Gümən edirəm ki, bizim tarixçilər bu səbəbləri doğru-düzgün, ədalətlə araşdıracaqlar Mə’lumdur ki, bir tərəfdən Rusiyada artıq hakimiyyəti gücləndirən kommunist-bolşevik hakimiyyəti Rusiyanın keçmiş ərazisinin hamısına hakim olmaq istəyirdi. İkinci tərəfdən də, Azərbaycanın daxilində çox ziddiyyətli proseslər gedirdi. Parlamentdə ayrı-ayrı partiyalar bir-biri ilə rəqabət, hakimiyyət uğrunda mübarizə aparırdı. Şübhəsiz ki, bunlar da Xalq Cumhuriyyətinin fəaliyyətini zəiflədirdi. Belə bir şəraitdə Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti, ilk Azərbaycan Demokratik Dövləti hökuməti süqut etdi...” (“Azərbaycan” qəzeti, 28.05.98, №121).

Həqiqətən, daxili ziddiyyətlər, partiyalararası mübarizələr və xarici müdaxilə- Sovet Rusiyasının XI Qızıl Ordusunun Azərbaycanı işğalı nəticəsində **“insanlara hürriyyət, millətlərə istiqlal”** amalı ilə yaradılan Azərbaycan Xalq Cumhuriyyəti devrildi, süqut etdi və həmin Cumhuriyyətin müqəddəs idealının- müstəqilliyinin rəmzi olan üçrəngli milli bayrağımız 1920-ci il mayın 3-də Azərbaycan Parlamentinin binası üzərindən endirildi.

Onun əvəzinə üzərində oraq-çəkcik olan qırmızı bolşevik bayrağının qaldırılmasından ürək ağrısı ilə söz açan M.Ə.Rəsulzadə 1923-cü ildə çap olunmuş “Azərbaycan Cumhuriyyəti” kitabında üçrəngli bayrağımızın müqəddəs yüksəklikdən, ucalıqdan yerə deyil, Azərbaycan xalqının, gəncliyinin ürəyinə endiyini və onun haçansa yenidən əbədiyyətə yüksələcəyinə olan sonsuz inamını belə ifadə edirdi:

“...Azərbaycan bayrağı-Azərbaycan hürriyyət və istiqlalının bu müqəddəs timsali bu gün Bakının, Gəncənin və sair Azərbaycan biladının üstündən enmiş,

fəqət nerəyə?... Eşqi-istiqlal ilə yanan və həsrəti-hüriyyətlə sızlayan azəri gəncliyinin ürəyi yarılısa, bu bayağın orda mənquş olduğu görülər. Əvət, heç bir zaman Azərbaycan xalqı bu qədər həzin bir həsrət duymamışdı. Hankı köylüyü, hankı əmələyi, hankı münəvvər və ya əsnafi dinləsəniz “Azərbaycan”dan yana-yaxıla bəhs edər. Azərbaycan dövrü istiqlalına bolşeviklər- müsavət dövrü deyirlər. Fəqət xalq bu dövrə Azərbaycan dövrü deyir ... xalqın düşüncəsində Azərbaycan məfhumu coğrafi bir mə'nadan ziyadə fikir və əməl şəklində təcəssüm ediyor. İstiqlal xaricində onun üçün bir Azərbaycan yoxdur“.

(M.Ə.Rəsulzadə. Azərbaycan Cümhuriyyəti. Bakı, 1990, s. 95)

Cumhuriyyət illərini haqlı olaraq “istiqlal, hüriyyət dövrü” kimi səciyyələndirən M.Ə.Rəsulzadə doğru deyirdi ki, Azərbaycan xalqı “istiqlal xaricində onun üçün bir Azərbaycan olmadığı həqiqətini artıq dərk etmiş, azadlığın, istiqlalın müstəqilliyin nə olduğunu anlamışdı. Məhz buna görə də o, zorla endirilmiş milli bayrağımızın mütləq yenidən yüksəklərə qaldırılacağına inanırdı və bu müqəddəs işin sona çatdırılmasının Azərbaycan gəncliyinin öhdəsinə düşdüyünü xüsusi vurğulayaraq nikbinlik və uzaqgörənliklə yazırdı. “Ey gənclik! Sənin öhdəndə böyük vəzifə var. Səndən əvvəlki nəsil yoxdan bir bayraq, müqəddəs bir ideal rəmzi yaratdı, onu min müşkülətlə yüksəldərək dedi ki, “Bir kərə yüksələn bayraq bir daha enməz!”.

Əlbəttə ki, onun ümidini qırmaıyacaq, bu gün parlament binası üzərindən azərilərin yanıq ürəklərinə endirilmiş bu bayrağı təkrar o bina üzərinə dikəcəkdir və bu yolda qazi, ya şəhid olacaqsan! (Azərbaycan Demokratik Respublikası. Bakı, 192, s. 161).

Azərbaycanın çağdaş tarixi əsrin əvvəllərində milli istiqlal mübarizinin böyük uzaqgörənliklə söylədiyi “yoxdan yaradılmış və millətimizin ürəyinə endirilmiş müqəddəs azadlıq rəmzinin“- üçrəngli milli bayrağımızın əbədi olaraq müqəddəsliyə yüksələcəyi inamının doğruluğunu sübut etdi. Cümhuriyyətin süqutundan sonrakı tarixi hadisələr və proseslər göstərdi ki, kommunist-sovet rejiminin hər cür tozyiğ və məhdudiyətlərinə baxmayaraq, Azərbaycan xalqını, Azərbaycan gəncliyini milli azadlıq, müstəqillik, istiqlal idealları və arzuları heç vaxt tərk etməmişdir. Azərbaycan Cümhuriyyətini “milli sərvətimiz, tariximizin parlaq səhifəsi kimi dəyərləndirilən Azərbaycan Prezidenti Heydər Əliyevin böyük müdrikləklə dediği kimi, Azərbaycan Demokratik Respublikası ilk dəfə milli azadlıq, müstəqillik toxumlarını bütün Azərbaycana səpdi. Bu toxumlar uzun müddətdən sonra cücərdi, boy atdı və nəhayət, 1991-ci ildə Azərbaycan yenidən öz dövlət müstəqilliyini əldə etdi“ (H.Əliyev. Müstəqilliyimiz əbədidir. Bakı, 1997, III, s.455).

Lakin Azərbaycan Respublikasının müstəqillik əldə etməsindən xeyli əvvəl, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin 1920-ci il mayın 3-də azadlıqsevər xalqımızın qəlbinə endirilmiş müqəddəs istiqlal rəmzi- üçrəngli milli dövlət bayrağımız 70 il sonra 1990-cı il noyabrın 17-də qədim Azərbaycan diyarı Naxçıvan-da XX əsrin böyük siyətçisi və dövlət xadimi möhtərəm Prezidentimiz Heydər Əliyevin təşəbbüsü və rəhbərliyi ilə Naxçıvan Muxtar Respublikasının Dövlət Bayrağı kimi qəbul edilərək yüksəklərə qaldırıldı.

Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Məclisinin vəsədəti və tələbi ilə 1991-ci il fevralın 5-də Azərbaycan Respublikası Ali Soveti “Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı haqqında Azərbaycan Respublikasının Qanunu”nu qəbul etdi. Bu Konstitusiya Qanunu ilə (05.02.91, №17-XII) ilə üçrəngli milli bayrağımız Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı kimi təsdiq edildi və bu mü-

qəddəs istiqlal rəmzimiz bütün Azərbaycan üzərində dalğalanmağa başladı.

Az müddətdən sonra "Azərbaycan Respublikasının Dövlət müstəqilliyi haqqında Konstitusiyaya Aktı" (18 oktyabr, 1991-ci il) ilə Azərbaycan Respublikası özünün dövlət müstəqilliyini e'lan etdi. İlk olaraq Türkiyə Cumhuriyyəti ölkəmizin müstəqilliyini tanıdı. Böyük öndər Atatürkün vaxtilə söylədiyi "Azərbaycan bayrağının bayrağı yanında Türkiyə səmasında dalğalanmasını görmək bütün millətimiz üçün böyük bir bayramdır" sözləri artıq həqiqətə çevrilib... Təkcə Türkiyənin deyil, dünyanın bir çox dövlətlərinin səmasında Azərbaycan bayrağı-müstəqilliyinizin müqəddəs rəmzi dalğalanmaqdadır...

Bu da sevindirici haldır ki, Azərbaycan Respublikası 1992-ci il martın 2-də Birləşmiş Millətlər Təşkilatının üzvlüyünə qəbul edildi və həmin təşkilatın Nyu-Yorkdakı iqamətgahının qarşısında dünyanın 180-dən artıq müstəqil dövlətinin bayraqları ilə bir sırada Azərbaycan Bayrağı da dalğalanmaqdadır.

Azərbaycan Respublikası bu gün üçrəngli milli, dövlət bayrağımız altında müstəqillik yollarında inamla irəliləyir...

Sual-cavab

Sual: I sinifdə dərsin müddəti neçə dəqiqə olmalıdır?

Elmira İsmayılova

Mingəçevir TŞ Metodmərkəzinin müdiri

Cavab: Altıyaşlıların xüsusiyyətlərinə müvafiq olaraq dərsin müddəti 35 dəqiqə nəzərdə tutulur. Məktəbdə təlim prosesinin ümumi ahəngini pozمامaq məqsədilə müəllim 35 dəqiqəni başa vurduqdan sonra hava şəraiti pis olan vaxtlarda sinifdə uşaqların stolüstü oyunlarını, musiqili gimnastika təşkil edə bilər. Hava şəraitini yaxşı olduqda isə uşaqların açıq havada oyun, əyləncə və istirahətini təşkil edir. Beləliklə, I sinifdə kiçik tənəffüs 15, böyük tənəffüs 25 dəqiqə olur. Bu da uşaqların yorulmalarının qarşısını alır.

Dərsin 35 dəqiqə olması müəllimin məs'uliyətini artırır, onu intensiv işləməyə təhrik edir.

TƏ'LİM MÜVƏFFƏQİYYƏTİNİN 9 BAL SİSTEMİ İLƏ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ NORMALARI

Yəhya Kərimov,

professor

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi

Vahid elmi-metodik şurası "Maarif"

bölməsinin sədri

Orta ümumtəhsil məktəblərində şagirdlərin bilik, bacarıq, və vərdişlərinin hesaba alınması və qiymətləndirilməsi çox mürəkkəb və incə pedaqoji alət olmaqla təlim prosesinin tərkib hissəsidir. Qiymət şagirdlərin formalaşmasında qüdrətli vasitədir. Müəllim şagirdlərin bilik, bacarıq və vərdişlərini qiymətləndirərək hər birinin cavabını, hətta xarakter xüsusiyyətlərini diqqətlə öyrənməli, bu prosesdə onlara fərdi yanaşmalıdır.

Orta ümumtəhsil məktəblərində şagirdlərin biliyinin qiymətləndirilməsində yol verilən qeyri-dəqiqlik çox vaxt müəllim-şagird münasibətlərinin pozulmasına, şagirdlərin təlimdən, məktəbdən soyumalarına səbəb olur.

Şagirdin biliyi elə qiymətləndirilməlidir ki, onun mütəəssir olmasına, əzab çəkməsinə yol verməsin. Qiymətləndirmə prosesi şagirdə qapalıq, qaradiməlik yaratmamalıdır.

Qiymət ədalətli olmalı, şagirdi inandırmalı, qane etməli, düşündürməli, təlimə vicdanlı münasibətin stimulu olmalıdır.

Şagirdin bilik bacarıq və vərdişlərini vaxtında və obyektiv qiymətləndirmək çox mühüm tərbiyəvi əhəmiyyət kəsb edir. Bu, təlimin keyfiyyətini yüksəltməkdə, şagirdlərin məs'uliyətini artırır, onların diqqətini, təlim tapşırığını düzgün yerinə yetirməyin vacibliyinə yönəldir, özlərini qiymətləndirə bilmələrinə inamı və tələbkərliliyi qüvvələndirir. Bütün bunlara əməl olunmasına qiymətləndirmənin neçə balla aparılması güclü təsir göstərir. Uzun illərdən bəri məktəblərimizdə şagirdlərin təlim müvəffəqiyyətləri 5 bal sistemi ilə qiymətləndirilir. Bal şagirdlərin bilik, bacarıq və vərdişlərinin, həcmnin davranışlarının qiymətinin şərti ifadəsidir. Artıq hamıya mə'lumdur ki, şagirdlərin təlim müvəffəqiyyətlərinin "5" bal sistemi ilə qiymətləndirilməsi məktəb təcrübəsində pedaqoji və psixoloji baxımdan myəyyən çətinliklər yaradır. Bu çətinliklər zəmanəmizdə baş verən elmi-texniki tərəqqi, uşaqların inkişafında akselerasiya, təbii diferensiaslaşma, fərdi fərqlərin qabarıq şəkildə özünü göstərməsi, istedadların meydana çıxarılması və digər səbəblərlə bağlıdır.

Hazırda məktəblərimizdə əslində "1" baldan istifadə edilmir, qalan balların hər biri üç funksiyanı yerinə yetirir: özü, özündən bir qədər aşağı və yuxarı: "1", "2-", "+2", (və ya "3-"); "3", "3+", (və ya "4-"); "4", "4+" (və ya "5-"); "5", "5+".

Beləliklə, müəllimlərimizin, demək olar ki, istifadə etmədikləri "1" nəzərə alınmazsa, məktəblərimizdə bə'zi müəllimlərin təcrübəsində kortəbii şəkildə, demək olar ki, 9 bal sistemindən istifadə olunur. Uşaqlıq illərindən eşitdiyimiz "çox pis" "(1)", "tramvay altında qalan" "3" ("3-"), "2-yə bənzər" "3", "çox

yaxşı" ("4+") , "dolğun 5" , "əliyül ə'la" (5+) sözlərini xatırlayaq. Bunların hamısı ehtiyacdən irəli gəlib: müəllimin obyektivliyindən, vicdanın hökmü ilə hərəkət etmək arzusundan. Belə müəllimlər öz əməyinə hörmət, şagirdlərə ədalət hissi ilə yanaşmaqla, hər kəsin haqqını özünə düzgün çatdırmağa çalışıblar. Bundan məqsəd isə şagirdləri incə fərqləri, dəqiqliyi gözləməyə alışdırmaq olub.

Təsədüfi deyildir ki, dünyanın müxtəlif dövlətlərində şagirdlərin təlim müvəffəqiyyəti müxtəlif bal sistemi ilə qiymətləndirilir. Rusiya, Çexoslovakiya, Macarıstan, Polşa, Almaniya və bir çox başqa ölkələrin məktəblərində 5, Hollandiya məktəblərində 10, İtaliya məktəblərində 11, Almaniya, Fransa, Əlcəzair 20, Hindistan məktəblərində 100 baldan istifadə olunur. Əslində ayrı-ayrı ölkələrdə bal vahidlərinin kəmiyyətcə müxtəlifliyi şərti xarakter daşıyır. Bütün çoxballı qiymət sistemlərində onların hamısı üçün ümumi olan konkret səviyyələr (aşağı, kafi, yaxşı, yüksək) başlıca me'yar hesab olunur. Balın sayının artması qiymətləndirmədə təsədüfililiyin qarşısını alır, atalar demiş, "tükü-tükdən seçmək" imkanı yaradır. Müəllim qiyməti sadəcə olaraq şagirdin hafizəsinə görə deyil, təfəkkürünə, fikri fəaliyyətinə, əqli inkişaf səviyyəsinə, qabiliyyətinə görə verir.

Şagirdlərin bilik bacarıq və vərdisləri qiymətləndirilərkən onların proqram tələblərinə uyğunluğu, həcmi, dərk edilmə səviyyəsi, tətbiqi, ifadə olunma tərzini nəzərə alınmalıdır.

9 balı aşağıdakı səviyyələr üzrə qruplaşdırmaq mümkündür:

- a) pis;
- b) zəif;
- c) orta;
- ç) yaxşı;
- d) yüksək;

5 bal sistemində hər səviyyə üçün bir qiymət vahidi nəzərdə tutulur. 9 bal sistemində isə bu səviyyələrin hər birində müəyyən dərəcələr (qiymət vahidi blokları) nəzərdə tutulur:

- a) 1;
- b) 2,3;
- c) 4,5;
- ç) 6,7;
- d) 8,9.

Göründüyü kimi, 9 bal sistemi əslində 5 bal sisteminə uyurluğu saxlayır. "1" qiymət ən aşağı səviyyə olmaqla şagirdin pis oxuduğunu (daha doğrusu, cavab verə bilmədiyini, qeyri-qənaətbəxş cavab verdiyini göstərir) . Bu qiymətə görə şagird sinifdə saxlanılır, ona kamal attestatı verilmir.

"2" və "3" qiymətlər şagirdin zəif olduğunu bildiren iki mərhələdir.

Proqram materialı haqqında cüz'i, qırıq-sökük, qeyri-müəyyən bilik, bacarıq və vərdislərə yiyələnmiş şagirdə "2" qiymət verilir.

"2" alan şagird sinifdən-sinfə keçmək, orta məktəbi bitirib, kamal attestatı almaq hüququna malikdir, lakin həmin fənnlər üzrə imtahan verməli olduğu ali təhsil müəssisəsinə sənəd təqdim etmək hüququndan məhrumdur.

"3" qiymət proqram materialı haqqında qismən mə'lumatı olan, müəllimin köməkçi suallarına cavab verən, cavablarında bə'zən inamsızlıq göstərən şagirdə verilir.

"4" proqram materiallarını minimum səviyyədə mənimsəyən, fikrini sərbəst

ifadə etməyə cəhd göstərən, lakin tə'lim materialının mahiyyətini kifayət qədər şərh edə bilməyən, fikri fəallıq priyomlarından zəif istifadə edən şagirdə verilir.

"5" proqram materallarının müəyyən hissəsini mənimsəyən, fikrini sərbəst şərh edən, fikri fəallıq priyomlarından istifadə etməyi bacaran, müəllimin əlavə suallarına düzgün cavab verən şagirdə verilir.

"6" proqram materiallarını, əsasən mənimsəyən, fikirlərini sübuta yetirməyə çalışsın, lakin proqram materiallarını tam əhatə edə bilməyən, müəllimin əlavə suallarına inamla cavab verməkdə tərəddüd edən şagirdə verilir.

"7" proqram materiallarını tam mənimsəyən, fikrini sərbəst, aydın şərh edən, müəllimin suallarına cavab verən, nitqində məntiqi ardıcılığı gözləyə bilən şagirdə verilir.

"8" proqram materialını tam mənimsəyən, fikrini aydın, səhsiz şərh edən, müəllimin suallarına sərbəst və düzgün cavab verən, fikri fəallıq priyomlarından yerli-yerində istifadə etməyi, yiyələndiyi bilikləri yeri gəldikcə təcürbədə tətbiq etməyi bacaran şagirdə verilir.

"9" proqram materiallarını tam mənimsəyən, onunla əlaqədar əlavə mə'lumatlar da əldə edən, fikrini düzgün, aydın, sərrast, rəbitəli, obrazlı ifadə edən, heç bir çətinlik çəkməyən, fikri fəallıq priyomlarından müstəqil və yaradıcılıqla istifadə edən, biliyini təcürbədə bacarıqla tətbiq edən, müəllimin suallarına məntiqi cavab verməyi bacaran, cavabında yaradıcı təfəkkürün nümunəsini göstərən şagirdə verilir.

Tə'lim müvəffəqiyyətinin rəqəmlə qiymətləndirilməsi qiymətləndirmə prosesinin bir tərəfidir. Onun balla qiymətləndirmədən heç də az əhəmiyyəti olmayan ikinci tərəfi sözlə qiymətləndirmədir. Şagird cavab verərkən müəllimin öz nəzərləri ilə, başının hərəkətləri ilə münasibətini bildirməsi, sözlə irad tutması, məzəmmət etməsi, təqdir etməsi, tə'rifləməsi, nümunə göstərməsi daha güclü tə'sirə malikdir.

Tə'lim müvəffəqiyyəti balla (rəqəmlə) qiymətləndiriləndə onlar nə üçün həmin qiymətə layiq görüldüklərini dərk etməlidirlər. Müəllim şagirdin buraxdığı nöqsanlar və uğurları barədə izahat verməli, onu inandırmalıdır. Bu zaman şagird özünü dərk edir, özünün əqli keyfiyyətlərini, qabiliyyətini qiymətləndirməyi, onlardan düzgün istifadə etməyi bacarır. Özünüqiymətləndirmə isə yalnız tə'lim prosesində deyil, ümumiyyətlə, şəxsiyyətin formalaşmasında qüdrətli vasitədir.

* * *

İbtidai tə'lim dövründə şagirdlərin bacarıq və vərdişlərinin qiymətləndirilməsinin özünəməxsus cəhətləri var. Hər şeydən əvvəl, I sinifdə şagirdlərin tə'lim əməyi bal sistemi üzrə qiymətləndirilmir. Altıyaşlıların psixoloji xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq onların cavablarının şifahi qiymətləndirilməsi məsləhət görülür. Müəllimin "Ay sağ ol!", "Afərin!", "Çox yaxşı", "Gözəl yazırsan", "Uşaqlar, gördünüz yoldaşınız necə cavab verdi?", "Uşaqlar, siz də belə oxuyun" və s. sözləri qiymətdir. Müəllim şagirdləri gözəl açıqca ilə, təzə çiçəklə, bayraqcılıqla (keçici) və s. vasitələrlə də mükafatlaqdıra bilər.

Qarşıya belə bir sual çıxır. Bəs şagirdlər II sinfə nəyə əsasən keçirilirlər? Onların qiymət cədvəlində nə yazılır?

Birincilər müəllimin vicdanla, obyektivliyi gözləməklə gəldiyi qənaətə əsasən II sinfə keçirilməlidirlər. Onların qiymət cədvəlinə "Proqram tələblərinə cavab verir" sözləri yazılmalıdır.

Uzun illərdən bəri birincilərin sinifdə saxlanmamaları haqqında verilmiş yanlış göstərişə əsasən I sinfi başa çatdıran uşaqların hamısı mexaniki şəkildə II sinfə keçirilib. Uşaqların ciddi müayinədən keçirilmədən məktəbə qəbulu nəticəsində zəif eşidən, zəif görən, əqli cəhətdən geri qalan, nitqi nöqsanlı, məktəb yetkinliyi yaşı çatmamış yüzlərlə uşaq I sinifdə yer tutur.

Bə'zən normal uşaq müxtəlif xəstəliklər üzündən çoxlu dərslər buraxır. Belə uşaqların böyük əksəriyyəti yetirməyənlər sırasında möhkəm yer tutur. I sinifdə uşaqların yetirməmələrinin başqa bir səbəbi az da olsa, bə'zi müəllimlərin səriştəsizliyi, məs'uliyətsizliyi, laqeydliyi.

ANA DİLİ

I sinfi başa vurmuş uşaq hərfləri yazmağı, onları sözdə düzgün bitşirdməyi, üzündən köçürməyi, 10-15 sözdən ibarət imlanı yazmağı, ucadan, bütöv sözlərlə, çətin sözləri hecalarla, dəqiqədə 20-25 söz sür'ətilə oxumağı, fikrini dinləyənə aydın, ifadəli, canlı çatdırmağı bacarmırsa, onu II sinfə keçirmək olmaz. Belə uşaqlar sinifdən-sinfə keçdikdə daha ağır yükün altına düşür və təhsilini müvəffəqiyyətlə davam etdirə bilmirlər.

Deməli, I sinifdə bal sistemi ilə qiymətləndirmə getmirsə də şagirdlərin səviyyələri yuxarıda göstərilən həcmdə öyrəniləndikdən sonra müəllim onların II sinfə keçirilmələri haqqında qərar verə bilər.

II sinifdən başlayaraq ana dili fənni üzrə şifahi və yazılı hazırlığa bir qiymət verilir və bu zaman aşağıdakı cəhətlər nəzərə alınır:

- 1) oxu;
- 2) kalligrafiya;
- 3) orfoqrafiya və durğu işarələri;
- 4) dil;
- 5) şifahi və yazılı rəbitəli nitqin inkişafı.

OXU

Şagirdlərin oxuya yiyələnmə səviyyələri onların oxu texnikası və oxu vərdişlərinə (keyfiyyətlərinə) necə yiyələnmələri ilə müəyyən edilir. Şagirdlər oxu texnikasına, əsasən I sinifdə savad tə'limi dövründə yiyələnirlər. Bu sahədə iş II sinifdə tamamlanır. Başqa sözlə, II sinifdə şagirdlərə normal oxu vərdişi aşılanır.

Şagirdlərin oxu vərdişləri cari (hər gün), rübün və ilin axırında yoxlanılır. İlin axırındakı yoxlama yekun yoxlaması adlanır. Cari və rüblük yoxlama şagirdlərin dərslərdən oxuduqları mətn üzrə aparılırsa, yekun yoxlamada onlara tanış olmayan mənlərdən istifadə edilir.

Hər bir fərd xüsusi parçanı oxuyur. Bu məqsədlə müəllim əvvəlcədən mətnin hər bir sətirindəki sözlərin sayını müəyyən edir. Şagirdin I dəqiqə ərzində oxuduğu sözləri müəllim sayır. Sonra abzasın axırındakı oxumasını tələb edir və məzmununu xəbər alır. Bununla da oxunun şüurlu olub-olmaması müəyyən edilir.

Yoxlama zamanı şagirdin oxuya bilməməsi, hərfləyə-hərfləyə, hecalarla, yoxsa bütöv sözlərlə oxuma qaydası, dəqiqədə neçə söz oxuması, oxuduğunun məzmununu başa düşüb-düşməməsi aşkar edilir.

Oxunun səviyyəsi belə qiymətləndirilir:

"9" **qiymət.** Şagird mətni bütöv sözlərlə, ucadan, intonasiamı gözləməklə sözləri dəqiq tələffüz etməklə, I sinifdə dəqiqədə 20-25 söz; II sinifdə dərslər

ilinin birinci yarısında dəqiqədə 28-35 söz, dərslərin ilinin ikinci yarısında 40-45 söz; III sinifdə dərslərin ilinin birinci yarısında dəqiqədə 55-60 söz, dərslərin ilinin ikinci yarısında 65-70 söz, IV sinifdə dərslərin ilinin birinci yarısında dəqiqədə 75-80 söz, dərslərin ilinin ikinci yarısında dəqiqədə 85-90 söz sür'ətilə aydın, rəvan oxuyursa, oxuduğunun məzmununu tam başa düşürsə, müvafiq plan tərtib edərsə, əsərə öz münasibətini, şəxsi mülahizələrini əsaslandırılmış şəkildə, müstəqil ifadə edərsə, ona "9" qiymət verilir.

"8" qiymət. Şagird mətni I sinifdə bütöv sözlərlə (bir-iki çətin sözü hecalarla) ucadan, intonasiyanı gözləməklə, sözləri dəqiq tələffüz etməklə, I sinifdə dəqiqədə 20-22 söz; II sinifdə dərslərin ilinin birinci yarısında dəqiqədə 26-32 söz, dərslərin ilinin ikinci yarısında dəqiqədə 40-48 söz; III sinifdə dərslərin ilinin birinci yarısında dəqiqədə 50-58 söz, dərslərin ilinin ikinci yarısında dəqiqədə 65-67 söz; IV sinifdə dərslərin ilinin birinci yarısında dəqiqədə 75-77 söz, dərslərin ilinin ikinci yarısında dəqiqədə 85-92 söz sür'ətilə aydın, rəvan, oxuyursa, oxuduğunun məzmununu müəllimin azacıq istiqaməti ilə başa düşür, plan tərtib edərsə, əsərə münasibətini bildirirsə, ona "8" qiymət verilir.

"7" qiymət. Şagird mətni I sinifdə bütöv sözlərlə ucadan, intonasiyanı gözləməklə, dəqiqədə 20-22 söz; II sinifdə dərslərin ilinin birinci yarısında dəqiqədə 25-30 söz, dərslərin ilinin ikinci yarısında dəqiqədə 39-41 söz; III sinifdə dərslərin ilinin birinci yarısında dəqiqədə 50-55 söz, dərslərin ilinin ikinci yarısında dəqiqədə 62-72 söz; IV sinifdə dərslərin ilinin birinci yarısında dəqiqədə 72-74 söz, dərslərin ilinin ikinci yarısında dəqiqədə 85-88 söz sür'ətilə aydın, rəvan, oxuya bilirsə, oxuduğunun məzmununu başa düşür, ona münasibət bildirməkdə çətinlik çəkirə, məzmununu nəql edərkən bir-iki nöqsana yol verirsə, ona "7" qiymət verilir.

"6" qiymət. Şagird I sinifdə bütöv sözlər və hecalarla, ucadan, intonasiyanı, əsasən, gözləməklə, dəqiqədə 14-18 söz; II sinifdə dərslərin ilinin birinci yarısında dəqiqədə 24-28 söz, dərslərin ilinin birinci yarısında dəqiqədə 49-51 söz, dərslərin ilinin ikinci yarısında dəqiqədə 58-65 söz; IV sinifdə dərslərin ilinin birinci yarısında dəqiqədə 68-73 söz, dərslərin ilinin ikinci yarısında dəqiqədə 78-82 söz sür'ətilə aydın, rəvan, oxuyursa, oxuduğunun məzmununu başa düşür, lakin ifadə etməkdə bir qədər çətinlik çəkirə, ona "6" qiymət verilir.

"5" qiymət. Şagird mətni I sinifdə hecalarla, ucadan, intonasiyanı qismən gözləməklə, dəqiqədə 12-16 söz; II sinifdə dərslərin ilinin birinci yarısında dəqiqədə 22-25 söz, dərslərin ilinin ikinci yarısında dəqiqədə 30-35 söz; III sinifdə dərslərin ilinin birinci yarısında dəqiqədə 41-46 söz, dərslərin ilinin ikinci yarısında dəqiqədə 52-60 söz; IV sinifdə dərslərin ilinin birinci yarısında dəqiqədə 63-68 söz, dərslərin ilinin ikinci yarısında dəqiqədə 70-75 söz sür'ətilə aydın, rəvan, oxuyursa, oxuduğunun məzmununu başa düşür, lakin ifadə etməkdə çətinlik çəkirə, ona "5" qiymət verilir.

"4" qiymət. Şagird mətni I sinifdə hecalarla və hərflərlə, ucadan, dəqiqədə 10-15 söz; II sinifdə dərslərin ilinin birinci yarısında dəqiqədə 20-23 söz, dərslərin ilinin ikinci yarısında dəqiqədə 25-30 söz; III sinifdə dərslərin ilinin birinci yarısında dəqiqədə 38-43 söz, dərslərin ilinin ikinci yarısında dəqiqədə 50-55 söz; IV sinifdə dərslərin ilinin birinci yarısında dəqiqədə 58-62 söz, dərslərin ilinin ikinci yarısında dəqiqədə 65-70 söz sür'ətilə oxuyursa, intonasiyanı gözləyərkən kobud səhvlər buraxırsa, oxuduğunun məzmununu, əsasən başa düşür, ifadə etməkdə ciddi çətinlik çəkirə, ona "4" qiymət verilir.

"3" qiymət. Şagird mətni I sinifdə hərfləyə-hərfləyə, ucadan, dəqiqədə 8-

10 söz; II sinifdə dərs ilinin birinci yarısında dəqiqədə 20-25 söz; III sinifdə dərs ilinin birinci yarısında dəqiqədə 30-35 söz, dərs ilinin ikinci yarısında dəqiqədə 40-45 söz; IV sinifdə dərs ilinin birinci yarısında dəqiqədə 45-50 söz, dərs ilinin ikinci yarısında dəqiqədə 55-60 söz sür'ətilə oxuyursa, intonasiyanı gözləyə bilmirsə, oxuduğunun məzmununa dumanlı təsəvvür edirsə, ona "3" qiymət verilir.

"2" qiymət. Şagird mətni I sinifdə hərfliyə-hərfliyə, ucadan, dəqiqədə 6-7 söz; II sinifdə dərs ilinin birinci yarısında dəqiqədə 10-12 söz, dərs ilinin ikinci yarısında dəqiqədə 15-20 söz; III sinifdə dərs ilinin birinci yarısında dəqiqədə 23-30 söz, dərs ilinin ikinci yarısında dəqiqədə 30-35 söz; IV sinifdə dərs ilinin birinci yarısında dəqiqədə 30-40 söz, dərs ilinin ikinci yarısında dəqiqədə 40-45 söz sür'ətilə oxuyursa, intonasiyanı qətiyyənlə gözləyə bilmirsə, oxuduğunun məzmununu çox dumanlı təsəvvür edirsə, ona "2" qiymət verilir.

"1" qiymət. Şagird I sinifdə hərfliyə dəyişik salmaqla, hərfliyə-hərfliyə, dəqiqədə 4-5 söz; II sinifdə dərs ilinin birinci yarısında dəqiqədə 7-8 söz, dərs ilinin ikinci yarısında dəqiqədə 10-16 söz; III sinifdə dərs ilinin birinci yarısında dəqiqədə 18-22 söz, dərs ilinin ikinci yarısında dəqiqədə 25-30 söz; IV sinifdə dərs ilinin birinci yarısında dəqiqədə 30-35 söz, dərs ilinin ikinci yarısında dəqiqədə 35-40 söz sür'ətilə oxuyursa, oxuduğunun məzmununu başa düşmürsə, "1" qiymət verilir.

KALLİQRAFİYA

Qrafik səhvlər bəzən orfoqrafik səhvlərin buraxılmasına zəmin yaratdığından, digər tərəfdən yazının aydın, səliqəli, gözəl olmasını təmin etmək məqsədilə ibtidai siniflərdə kalliqrafiya normalarına xüsusi diqqət yetirilir.

I sinifdə əlifba təlimi başa çatdıqdan sonra (təxminən mart ayının ortalarında), II sinifdə il boyu hüsnxət təliminə həftədə bir saat vaxt ayrılır. Həmin dərslərdə şagirdlərin təlim əməyi belə qiymətləndirilir:

"9" qiymət. Şagird hərfliyə kalliqrafik cəhətdən dəqiq, aydın, gözəl yazır, hər bir hərfi düşdüğü mövqedən (elementi düz xətt, sağ yarım oval, sol yarım oval və ovaldan ibarət hərfliyələ yanaşı gəlməsindən) asılı olaraq düzgün bitşdirməyi bacarırsa, ona "9" qiymət verilir.

"8" qiymət. Şagird hərfliyə kalliqrafik cəhətdən dəqiq, aydın, gözəl yazır, lakin bitşdirmə qaydalarında bəzən səhv buraxırsa, ona "8" qiymət verilir.

"7" qiymət. Şagird hərfliyə kalliqrafik cəhətdən dəqiq, aydın, gözəl yazır, lakin bitşdirmə qaydalarında bəzən səhv buraxır, sözdə hərfliyə, cümlədə sözlər arasında normal məsafəni gözləyə bilmirsə, ona "7" qiymət verilir.

"6" qiymət. Şagird hərfliyə kalliqrafik cəhətdən dəqiq, aydın, gözəl yazır, lakin bitşdirmə qaydalarında te-tez səhv buraxır, sözdə hərfliyə, cümlədə sözlər arasında normal məsafəni, həmçinin bəzən sətir xəttini gözləyə bilmirsə, ona "6" qiymət verilir.

"5" qiymət. Şagird hərfliyənin bir neçəsini kalliqrafik cəhətdən düzgün yazır, lakin bitşdirilmə qaydalarında kobud səhvlərə yol verir, sözdə hərfliyə, cümlədə sözlər arasında məsafəni, həmçinin sətir xəttini gözləyə bilmirsə, ona "5" qiymət verilir.

"4" qiymət. Şagird hərfliyənin bir çoxunu kalliqrafik cəhətdən düzgün yazır, lakin bitşdirilmə qaydalarında çox kobud səhvlərə yol verir, hərfliyənin enini, hündürlüyünü, meyli, sözdə hərfliyə, cümlədə sözlər arasında məsafəni, sətir xəttini, həmçinin təmizliyi gözləyə bilmirsə, ona "4" qiymət verilir.

"3" qiymət. Şagird hərfliyənin kalliqrafik cəhətdən düzgün yazdığı, onları bitşdirmə qaydalarını bilmir, hərfliyənin ölçüsünü, yazıda meyli, sözdə hərfliyə,

cümlədə sözlər arasında məsafəni, sətir xəttini, təmizliyi gözləyə bilmirsə, ona "3" qiymət verilir.

"2" qiymət. Şagird hərfləri kalliqrafik cəhətdən çox eybəcər yazır, onları bitşirdirmə qaydalarını qətiyyənlə bilmir, hərflərin ölçüsünü, yazıda meylli, sözdə hərflər, cümlədə sözlər arasında məsafəni, sətir xəttini gözləyə bilmir, qirkli yazırsa, ona "2" qiymət verilir.

"1" qiymət. Şagird bə'zi hərfləri yaza bilmir, qalanlarını səliqəsiz yazır, sözləri, rəbitəli mətni yaza bilmirsə, ona "1" qiymət verilir.

ORFOQRAFIYA VƏ DURĞU İŞARƏLƏRİ

İbtidai siniflərdə savadın əsasını təşkil edən mühüm amillərdən biri məhz şagirdlərin yazı qaydalarına yiyələnmələridir. Onların orfoqrafiya qaydaları və durğu işarələrdən istifadə etmə vərđişləri üzündənköçürmə və imla yazıların yazdırılması prosesində formalaşır. İbtidai siniflərdə yazılar öyrədici və yoxlama xarakterində olur. Adından mə'lum olduđu kimi öyrədici yazılarda müəllimin işə əsaslı müdaxiləsi, onun hər bir vəchlə öyrətmə sə'yi həmin işlərə verilən qiymətin şagirdlərə şamil edilməsinə haqq qazandıra bilməz. Öyrədici yazılara verilən qiymət müəllimin xüsusi dəftərinə qeyd edilir. Rüblik, illik qiymət verilərkən həmin qiymətlər həlledici deyil, təsiredici rol oynayır.

Cari və yekun məqsədlə keçirilən qrammatik tapşırıqlı imlalarda hər iş növü üçün ayrıca qiymət verilir.

Yoxlama yazı işlərinin sayı proqramın məzmunu, hər hansı mövzunun nə dərəcədə mühüm olması ilə əlaqədardır.

Daha əhəmiyyətli mövzu, bölmə öyrənildikdən sonra (əsasən rübün və ilin axırında) yekun yoxlama işi keçirilir. Yoxlama üzündənköçürmə I-II siniflərdə il ərzində 4 dəfə (rübə 1 dəfə), III-IV siniflərdə isə 2 dəfə, yoxlama imlalar I sinifdə əlifba tə'limindən sonrakı dövrdə 2, II sinifdə təxminən 12, III-IV siniflərdə 15 dəfə yazdırılmalıdır. Yoxlama ifadə II sinifdə il ərzində 2, III-IV siniflərdə 4 dəfə aparılmalıdır.

Üzündənköçürmə mətnlərinin həcmi belə olmalıdır:

I sinifdə dərslərin axırında 15-20 söz.

II sinifdə I rübün axırında 15-20 söz, II rübün axırında 25-30 söz, dərslərin axırında 30-40 söz.

III sinifdə I rübün axırında 35-40 söz, II rübün axırında 40-45 söz, III rübün axırında 45-50 söz, dərslərin axırında 50-55 söz.

IV sinifdə I rübün axırında 50-55 söz, II rübün axırında 55-60 söz, III rübün axırında 60-65 söz, dərslərin axırında 65-70 söz.

a) Yoxlama üzündənköçürmələr belə qiymətləndirilir:

"9" qiymət. Şagird üzündənköçürmə yazıda heç bir orfoqrafik, qrafik səhvə və durğu işarəsi səhvinə yol vermədikdə ona "9" qiymət verilir.

"8" qiymət. Şagird üzündənköçürmə yazıda 1 yüngül durğu işarəsi səhvinə, 1 qrafik səhvə, 1 düzəlişə yol verdikdə ona "8" qiymət verilir.

"7" qiymət. Şagird üzündənköçürmə yazıda 1 yüngül orfoqrafik, 1 durğu işarəsi səhvinə, 1 qrafik səhvə, 1 düzəlişə yol verdikdə ona "7" qiymət verilir.

"6" qiymət. Şagird üzündənköçürmə yazıda 1 orfoqrafik səhvə, 1 durğu işarəsi səhvinə, 2 qrafik səhvə və 1 düzəlişə yol verdikdə ona "6" qiymət verilir.

"5" qiymət. Şagird üzündənköçürmə yazıda 2 orfoqrafik səhvə, 1 durğu işarəsi, 2 qrafik səhvə, 2 düzəlişə yol verdikdə ona "5" qiymət verilir.

"4" qiymət. Şagird üzündənköçürmə yazıda 2 orfoqrafik səhvə, 2 durğu işa-

rəsi səhvə, 3 qrafik səhvə və 2 düzəlişə yol verdikdə ona “4” qiymət verilir.

“3” qiymət. Şagird üzündənköçürmə yazıda 2 orfoqrafik səhvə, 3 durğu işarəsi səhvə, 3 qrafik səhvə, 2 düzəlişə yol verdikdə ona “3” qiymət verilir.

“2” qiymət. Şagird üzündənköçürmə yazıda 3 orfoqrafik səhvə, 3 durğu işarəsi səhvə, 4 qrafik səhvə, 3 düzəlişə yol verdikdə ona “2” qiymət verilir.

“1” qiymət. Şagird üzündənköçürmə yazıda “2” qiymət üçün göstərilmiş normadan çox səhvə yol verdikdə ona “1” qiymət verilir.

Yoxlama imla mətnlərinin həcmi belə olmalıdır.

I sinifdə. Əlifbadan sonrakı dövrdə 10-15 söz.

II sinifdə I rübün axırında 20-25 söz, II rübün axırında 25-30 söz, III rübün axırında 30-35 söz, dərslərin axırında 35-40 söz.

III sinifdə. I rübün axırında 40-45 söz, II rübün axırında 45-50 söz, III rübün axırında 50-55 söz, dərslərin axırında 55-60 söz.

IV sinifdə. II rübün axırında 65-70 söz, III rübün axırında 70-75 söz, dərslərin axırında 75-80 söz.

Yoxlama imlaya sərf edilən vaxt I sinifdə 30 dəqiqəni, II-IV siniflərdə isə qrammatik tapşırıqla birlikdə 40 dəqiqəni keçməməlidir.

b) Yoxlama imlalar belə qiymətləndirilir:

“9” qiymət. Şagird imlanı tamamilə səhvsiz, kalliqrafik cəhətdən düzgün yazarsa, ona “9” qiymət verilir.

“8” qiymət. Şagird imlada 1 yüngül durğu işarəsi səhvi və 1 qrafik səhv buraxarsa, hərflərin bitişdirilməsində bəzi səhvlərə yol verərsə, ona “8” qiymət verilir.

“7” qiymət. Şagird imlada 2 orfoqrafik səhv, 2 durğu işarəsi səhvi və 2 qrafik səhv; yaxud 4 durğu işarəsi səhvi və 3-dək qrafik səhv buraxarsa, hərflərin bitişdirilməsi və sözlər arasındakı məsafənin gözlənməsində bəzi səhvlərə yol verərsə, ona “7” qiymət verilir.

“6” qiymət. Şagird imlada 3 orfoqrafik səhv, 3 durğu işarəsi səhvi, 3-dək qrafik səhv; yaxud 1 orfoqrafik səhv, 5 durğu işarəsi səhvi və 3-dək qrafik səhv buraxarsa, hərflərin bitişdirilməsi və sözlər arasında məsafənin gözlənməsində tez-tez səhvlərə yol verərsə, ona “6” qiymət verilir.

“5” qiymət. Şagird imlada 4 orfoqrafik səhv, 4 durğu işarəsi səhvi, 4-dək qrafik səhv; yaxud 3 orfoqrafik səhv, 5 durğu işarəsi səhvi, 4-dək qrafik səhv; yaxud 2 orfoqrafik səhv, 6 durğu işarəsi səhvi, 4-dək qrafik səhv; yaxud 1 orfoqrafik səhv, 7 durğu işarəsi səhvi, 4-dək qrafik səhv; yaxud 8 durğu işarəsi səhvi, 4-dək qrafik səhv buraxarsa, kobud kalliqrafik səhvlərə yol verərsə, ona “5” qiymət verilir.

“4” qiymət. Şagird imlada 6 orfoqrafik səhv, 5 durğu işarəsi səhvi, 5-dək qrafik səhv; yaxud 4 orfoqrafik səhv, 7 durğu işarəsi səhvi, 5-dək qrafik səhv, yaxud 2 orfoqrafik səhv, 9 durğu işarəsi səhvi, 5-dək qrafik səhv; yaxud 1 orfoqrafik səhv, 10 durğu işarəsi səhvi, 5-dək qrafik səhv; yaxud 11 durğu işarəsi səhvi, 5-dək qrafik səhv; yaxud 11 durğu işarəsi, 5-dək qrafik səhv buraxarsa, çox kobud kalliqrafik səhvlərə yol verərsə, ona “4” qiymət verilir.

“3” qiymət. Şagird imlada 7 orfoqrafik səhv, 7 durğu işarəsi səhvi, 6-dək qrafik səhv; yaxud 6 orfoqrafik səhv, 8 durğu işarəsi səhvi, 6-dək qrafik səhv; yaxud 5 orfoqrafik səhv, 9 durğu işarəsi səhvi, 6-dək qrafik səhv, yaxud 4 orfoqrafik səhv, 10 durğu işarəsi səhvi, 6-dək qrafik səhv, yaxud 3 orfoqrafik səhv, 11 durğu işarəsi səhvi, 6-dək qrafik səhv; yaxud 2 orfoqrafik səhv, 12 durğu işarəsi səhvi, 6-dək qrafik səhv; yaxud 14 durğu işarəsi səhvi buraxarsa,

yazı kallıqrafik cəhətdən çox qusurludursa, ona "3" qiymət verilir.

"2" qiymət. Şagird imlada 7-dən artıq orfoqrafik səhv, 7-dən artıq durğu işarəsi səhvi, 6-dan artıq qrafik səhv buraxar-sa, lakin səhvlərin sayı 25-i (o cümlədən, orfoqrafik səhvlərin sayı 9-u keçməzsə), yazı kallıqrafik cəhətdən bərhad olarsa, ona "2" qiymət verilir.

"1" qiymət. Şagird imlada "2" qiymət üçün nəzərdə tutulmuş normadan çox səhv buraxarsa, kallıqrafik qaydalar gözlənməzsə, ona "1" qiymət verilir.

Yoxlama imlada aşağıdakılar səhv hesab edilir: sözləri yazarkən orfoqrafiya qaydalarının pozulması, həmçinin sözlərdə hərfin buraxılması, əlavə edilməsi, səslənməsinə görə bənzər səsi ifadə edən hərflə əvəz olunması, səslərin əvəzlənməsi, öyrəndikləri durğu işarələrinin düzgün işlənməməsi, proqramda nəzərdə tutulmuş qrammatik qayda ilə yoxlanması mümkün olmayan çətin sözlərin düzgün yazılmaması, sözlərin sətirdən sətərə düzgün keçirilməməsi.

Yoxlama imlada aşağıdakılar səhv hesab edilmir: 1) həmin vaxtadək öyrənilməmiş orfoqrafiya qaydaları və durğu işarələri ilə əlaqədar səhvlər; 2) mənanı təhrif etmədən bir sözün digəri ilə əvəz olunması; 3) III-IV siniflərdə bir yerdə mexaniki səhv (qatq, qarpz, pamido, münbü və s.) şagirdin öz səhvinə bir-iki yerdə düzəltməsi; 5) başlıqdan, ayın tarixindən sonra nöqtənin qoyulmaması; 6) cümlənin axırında nöqtə qoyulmadığı halda, sonrakı cümlənin böyük hərflə başlanması.

Aşağıdakılar kobud olmayan səhvlərdir:

a) Mürəkkəb sözləri yazarkən böyük hərfin düzgün işlənməməsi: *Göy göl* əvəzinə *Göy Göl*, *Alma Ata* əvəzinə *alma ata* və s.

b) bitişik yazılan mürəkkəb sözlərin ayrı yazılması: *İçərişəhər* əvəzinə *İçəri şəhər*, *qızılgül* əvəzinə *qızıl gül*, *axşamçağı* əvəzinə *axşam çağı*, *günəbaxan* əvəzinə *günə baxan* və s.

v) ayrı yazılan mürəkkəb sözlərin bitişik yazılması: *Əli Bayramlı* əvəzinə *Əlibayramlı*, *qoşa qapı* əvəzinə *qoşaqapı*, *qızıl qaşığı* əvəzinə *qızılqaşığı* və s.

q) mətndə bir orfoqramın bir yerdə düzgün, başqa yerdə səhv yazılması;

d) dirnaq işarələrindən birinin, defisin, tirenin buraxılması və s.

Yoxlama imlada aşağıdakı hallar bir səhv hesab olurur:

a) iki düzəliş;

b) iki -punktuasiya səhvi;

v) eyni sözdə səhvin bir neçə dəfə təkrar edilməsi (məsələn, *nümunə* əvəzinə bir neçə dəfə *numunə* kimi yazılması);

q) iki kobud səhv: sözdə eyni hərfin təkrar olunması (şəəhər, qarrtal və s.); sözlü sətirdən-sətərə keçirərkən ikinci hissəsinin yazılmaması; sözün axırındakı hərfin, hecanın buraxılması (dəftə, məktə, çobanyastı, qanapi və s.)

d) cümlədə eyni sözün iki dəfə yazılması; sözdə eyni hecanın təkrarən yazılması (məşələrlər, üzümçüçü və s.)

Yoxlama imlalar yazılarkən 2-3 qrammatik tapşırıq imlanın mətni ilə, həmin dövrdə öyrənilən və imla mətninin xidmət etdiyi qrammatik qayda, yazı qaydası ilə bağlı olur. Belə tapşırıqların məqsədi öyrənilmiş qrammatik materialın şüurluluq dərəcəsini müəyyənləşdirmək və şagirdlərin qazandıqları biliklərdən yazılı və şifahi nitq praktikasında istifadə etmək bacarığını yoxlamaqdır.

Qrammatik tapşırıqlar qiymətləndirilərkən aşağıdakı normalar əsas götürülür:

"9" qiymət. Şagird tapşırıqları səhsiz yerinə yetirdikdə, anlayış, qayda və tərifli şüurlu mənimsədiyini nümayiş etdirdikdə, işi yerinə yetirərkən biliyini

müstəqil tətbiq etməyi bacardıqda ona "9" qiymət verilir.

"8" qiymət. Şagird tapşırıqları səhsiz yerinə yetirdikdə, anlayış, qayda və tərifi şüurlu mənimsədiyini nümayiş etdirdikdə, işi yerinə yetirərkən biliyini, əsasən, müstəqil tətbiq etməyi bacardıqda ona "8" qiymət verilir.

"7" qiymət. Şagird tapşırıqları, əsasən yerinə yetirdikdə, anlayış, qayda və tərifi şüurlu mənimsədiyini nümayiş etdirdikdə, işi yerinə yetirərkən müəllimin köməyinə ehtiyac hiss etdikdə ona "7" qiymət verilir.

"6" qiymət. Şagird tapşırığın təxminən yarısını düzgün yerinə yetirdikdə, anlayış, qayda və tərifi qismən şüurlu mənimsədiyini bürüzə verdikdə, işi yerinə yetirərkən biliyini o qədər də müstəqil tətbiq etməyi bacarmadıqda, kobud olmayan nöqsanlar buraxdıqda ona "6" qiymət verilir.

"5" qiymət. Şagird tapşırıqların bir qismini düzgün yerinə yetirdikdə, anlayış, qayda və tərifi səthi mənimsədiyini bürüzə verdikdə, işi yerinə yetirərkən tez-tez müəllimin köməyinə məruz qaldıqda, kobud nöqsanlar buraxdıqda ona "5" qiymət verilir.

"4" qiymət. Şagird tapşırığın bir qismini yerinə yetirdikdə, anlayış, qayda və tərifi dumanlı mənimsədiyini bürüzə verdikdə, işi yerinə yetirərkən müəllimin ciddi köməyinə məruz qaldıqda, ciddi nöqsanlar buraxdıqda ona "4" qiymət verilir.

"3" qiymət. Şagird tapşırığı yerinə yetirərkən ciddi çətinlik çəkdikdə, anlayış, qayda və tərifi mənimsədiyini bürüzə verdikdə, işin bir qismini qeyri-şüuri yerinə yetirdikdə, çox ciddi nöqsanlar buraxdıqda ona "3" qiymət verilir.

"2" qiymət. Şagird tapşırığı yerinə yetirməyə sə'y göstərdikdə, lakin qayla və təgrifləri mənimsəmədiyini, şüursuz fəaliyyət göstərdiyini bürüzə verdikdə ona "2" qiymət verilir.

"1" qiymət. Şagird tapşırığı yerinə yetirməyə sə'y göstərmədikdə, heç bir şey bilmədiyini bürüzə verdikdə ona "1" qiymət verilir.

YAZILI RABİTƏLİ NİTQ İNKİŞAFININ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

Yazılı rabitəli nitq dedikdə ifadə və inşalar nəzərdə tutulur. İfadə və inşalar yazılar, əsasən öyrədici xarakter daşıyır. III-IV siniflərdə şagirdlərin öz fikrini rabitəli şəkildə ifadə etmək bacarığını yoxlamaq məqsədilə də ifadə və inşalar yazdırılır. Bu cür yaradıcı yazılar rübdə 5-6 dəfə öyrədici, 2 dəfə isə yoxlama xarakteri daşıyır.

İfadə yazılar

İfadənin tematikası və məzmununda tərbiyələndirici istiqamət olmalı və şagirdlərin güclərinə müvafiqlik gözlənilməlidir.

İfadə üçün mətnlər ətraf aləm, uşaqların həyatı, məşğələləri, oyun və öyləncələri haqqında nəqli xarakterli hekayələr və elmi-kütləvi mətnlərdən ibarət ola bilər. III-IV siniflərdə mətnlərə təsvir və mühakimə elementləri də daxil etmək mümkündür.

İfadənin həcmi imlanın həcmindən təxminən 10-15 söz çox olmalıdır. III sinifdə sözlərin sayı 80-ə, IV sinifdə 100-ə çatır.

İfadənin planı I-II siniflərdə hazır verilir, III sinifdə bəzən müəllimin köməyi ilə kollektiv, IV siniflərdə bəzən müstəqil tutulur. İfadənin mə'yarı məzmun, quruluş və orfoqrafik savadlılıqdır.

İfadə yazılar belə qiymətləndirilir:

"9" qiymət. Şagird mətnin məzmununu tam əhatə etdikdə, məntiqi ardıcıl-

lği gözlədikdə, mühüm faktları buraxmadıqda, yersiz əlavələr etmədikdə, mətni vahid üslubda yazdıqda, nitqi lüğət və qrammatik cəhətdən düzgün olduqda, yalnız 1 üslub səhvi, 1 orfoqrafik səhv (və ya qrammatik səhv, durğu işarəsi səhvi) buraxdıqda ona "9" qiymət verilir.

"8" qiymət. Şagird mətnin məzmununu tam əhatə etdikdə, ardıcılığı gözlədikdə, mühüm faktları buraxmadıqda, yersiz əlavələr etmədikdə, dili lüğət və qrammatik cəhətdən düzgün olduqda, 1 məzmun, 2 üslub, 2 orfoqrafik səhv (və ya qrammatik səhv, durğu işarəsi səhvi) buraxdıqda ona "8" qiymət verilir.

"7" qiymət. Şagird mətnin məzmunun, əsasən əhatə etdikdə, 1-2 kobud olmayan səhvə yol verdikdə, 1-2 yerdə ardıcılığı pozduqda, 1 yersiz əlavə etdikdə, dili lüğət və qrammatik cəhətdən düzgün olduqda, məzmunla əlaqədar 2 yüngül səhv, 3-4 üslub səhvi, 3 orfoqrafik səhv (və ya qrammatik səhv, durğu işarəsi səhvi) buraxdıqda ona "7" qiymət verilir.

"6" qiymət. Şagird mətnin məzmununu, əsasən əhatə etdikdə, dili lüğət və qrammatik cəhətdən düzgün olduqda, 1-2 yerdə ardıcılığı pozduqda, məzmunla əlaqədar 3 yüngül səhv, 5 üslub səhvi, müxtəlif nisbətdə cəmi 6 orfoqrafik səhv və ya durğu işarəsi səhvi, 3 qrammatik səhv buraxdıqda ona "6" qiymət verilir.

"5" qiymət. Şagird mətnin məzmununu, əsasən əhatə etdikdə, bir neçə yerdə ardıcılığı pozduqda, dili bə'zən lüğət və qrammatik cəhətdən nöqsanlı olduqda, bə'zən üslub vahidliyini gözləmədikdə, məzmunla əlaqədar 4 səhv, 5 üslub səhvi, müxtəlif nisbətdə cəmi 8 orfoqrafik səhv və ya durğu işarəsi səhvi, 4 qrammatik səhv buraxdıqda ona "5" qiymət verilir.

"4" qiymət. Şagird mətnin məzmununu tam əhatə etmədikdə, bir neçə yerdə ardıcılığı pozduqda, dili bə'zən lüğət və qrammatik cəhətdən nöqsanlı olduqda, bə'zən üslub vahidliyini gözləmədikdə, məzmunla əlaqədar 5 səhv, 6 üslub səhvi, müxtəlif nisbətdə 10 orfoqrafik səhv və ya durğu işarəsi səhvi, 5 qrammatik səhv buraxdıqda ona "4" qiymət verilir.

"3" qiymət. Şagird mətnin məzmununu yarı-yarımcıq əhatə etdikdə, ardıcılığı dəfələrlə pozduqda, dili nöqsanlı olduqda, üslub vahidliyini gözləmədikdə, məzmunla əlaqədar 6 səhv, 7 üslub səhvi, müxtəlif nisbətdə 14 orfoqrafik və ya durğu işarəsi səhvi, 6 qrammatik səhv buraxdıqda ona "3" qiymət verilir.

"2" qiymət. Şagird mətnin məzmununu əhatə edə bilmədikdə, ardıcılığı gözləmədikdə, dili çox nöqsanlı olduqda, üslub vahidliyini gözləmədikdə, məzmunla əlaqədar 8 səhv, 10 üslub səhvi, müxtəlif nisbətdə 20 orfoqrafiya, durğu işarəsi səhvi, 8 qrammatik səhv buraxdıqda ona "2" qiymət verilir.

"1" qiymət. Şagird mətnin məzmununu verə bilmədikdə, ardıcılığı pozduqda, kobud dil xətalılarına yol verdikdə, məzmunla əlaqədar 10 səhv, 12 üslub səhvi, müxtəlif nisbətdə 20-dən artıq orfoqrafiya, durğu işarəsi səhvi, 10 qrammatik səhv buraxdıqla ona "1" qiymət verilir.

İnşa yazılar

Rabitəli nitqin ən yüksək mərhələsi olan inşalar şagirdlərin tam yaradıcı fəaliyyətə yönəlməlidir. İnşa yazılar, əsasən öyrədici xarakter daşdığından əvvəllər oxunmuş bir və ya bir neçə bədii əsər üzrə inşa yazdırmaq mümkündür. daha çox şəkil, müşahidə, ekskursiyalar, uşaqların əməyi, oyun və əyləncələri, nəhayət, mühakimələri əsasəndə inşalar yazdırılmalıdır.

İnşaların həcmi II sinifdə 70-80 söz, III sinifdə 80-100, IV sinifdə 100-120 söz olmalıdır.

İnşanın planı bütün siniflərdə müəllim tərəfindən hazır verilir. Mövzunun xarakterindən asılı olaraq bə'zən planın tərtibi şagirdlərin öhdəsinə buraxılır.

"9" qiymət. Şagird inşanın məzmunu mövzuya və plana uyğun olaraq tam əhatə etdikdə, məntiqi ardıcılığı gözlədikdə, faktik səhvlərə yol vermədikdə yaradıcı təxəyyülünə istinad etməklə fikrini ifadəli, obrazlı, zəngin lüğət və müvafiq qrammatik konstruksiyalarla, vahid üslubda ifadə etməyi bacardıqda, 1 yüngül məzmun və 1 üslub səhvi buraxdıqda ona "9" qiymət verilir.

"8" qiymət. Şagird inşanın məzmunu mövzuya və plana uyğun olaraq tam əhatə etdikdə, məntiqi ardıcılığı gözlədikdə, yaradıcı təxəyyülünə istinad etməklə fikrini ifadəli, obrazlı, zəngin lüğət və müvafiq qrammatik konstruksiyalarla, vahid üslubda ifadə etməyi bacardıqda, 1 kobud olmayan faktik səhv, 1 yüngül məzmun və 2 üslub səhvi, 2 orfoqrafik (və ya qrammatik, durğu işarəsi səhvi) buraxdıqda ona "8" qiymət verilir.

"7" qiymət. Şagird inşanın məzmunu mövzuya və plana uyğun olaraq, əsasən əhatə etdikdə, fikrini ifadəli, zəngin lüğət və müvafiq qrammatik konstruksiyalarla, vahid üslubda verdikdə, məntiqi ardıcılığı 1-2 yerdə pozduqda, 2 yüngül məzmun səhvi, 2 kobud olmayan faktik səhv, 3 üslub səhvi, müxtəlif nisbətdə 4 orfoqrafiya və durğu işarəsi səhvi, 2 qrammatik səhv buraxdıqda ona "7" qiymət verilir.

"6" qiymət. Şagird inşanın məzmunu, əsasən əhatə etdikdə, fikrini ifadəli, vahid üslubda verdikdə, cümlənin quruluşunda, söz sırasında, məntiqi ardıcılığı 3-4 yerdə pozduqda 3 məzmun səhvi, 2 kobud olmayan faktik səhv, 4 üslub səhvi, müxtəlif nisbətdə 6 orfoqrafiya və durğu işarəsi səhvi, 3 qrammatik səhv buraxdıqda ona "6" qiymət verilir.

"5" qiymət. Şagird mövzudan bir qədər kənara çıxdıqda, fikrini ifadəli verməkdə çətinlik çəkəndə, bə'zən üslub vahidliyini və məntiqi ardıcılığı pozduqda, cümlənin quruluşunda, söz sırasında səhvə yol verdikdə, 4 məzmun səhvi, 3 faktik səhv, 5 üslub səhvi, müxtəlif nisbətdə 8 orfoqrafiya və durğu işarəsi səhvi, 4 qrammatik səhv buraxdıqda ona "5" qiymət verilir.

"4" qiymət. Şagird mövzudan xeyli kənara çıxdıqda, fikrini ifadəli verə bilmədikdə, üslub vahidliyini və məntiqi ardıcılığı pozduqda, cümlənin quruluşunda və söz sırasında ciddi səhvə yol verdikdə, 5 məzmun səhvi, 4 faktik səhv, 6 üslub səhvi, müxtəlif nisbətdə 10 orfoqrafiya və durğu işarəsi səhvi, 5 qrammatik səhv buraxdıqda ona "4" qiymət verilir.

"3" qiymət. Şagird mövzudan çox kənara çıxdıqda fikrini ifadəli verə bilmədikdə, üslub vahidliyini və məntiqi ardıcılığı pozduqda, cümlənin quruluşunda və söz sırasında kobud səhvlərə yol verdikdə, 6 məzmun səhvi, 5 faktik səhv, 7 üslub səhvi, müxtəlif nisbətdə 12 orfoqrafiya və durğu işarəsi səhvi, 6 qrammatik səhv buraxdıqda ona "3" qiymət verilir.

"2" qiymət. Şagird mövzunu əhatə edə bilmədikdə, fikrini qırıq-sökük şəklə, quru, cansız ifadə etdikdə, üslub vahidliyini və məntiqi ardıcılığı kobudcasına pozduqda, cümlə qurmaqda çətinlik çəkəndə, 6 məzmun səhvi, 5 faktik səhv, 7 üslub səhvi, müxtəlif nisbətdə 12 orfoqrafiya və durğu işarəsi səhvi, 6 qrammatik səhv buraxdıqda ona "2" qiymət verilir.

"1" qiymət. Şagird rəhbərliyə yazı bilmədikdə, "2" qiymət üçün nəzərdə tutulardan çox və kobud səhvlər buraxdıqda ona "1" qiymət verilir.

Öyrədici yazıların qiymətləndirilməsi

İbtidai siniflərdə yazı işləri, əsasən öyrədici xarakter daşıyır. Öyrədici yazılara müxtəlif yazılı çalışmalar, xüsusi tapşırıqlı üzündənköçürmələr, dağıncı

verilmiş cümlələrdən mətnin formalaşdırılması, imlalar (xəbərdarlıqlı, izahlı, görmə, lüğət üzrə seçmə, yaradıcı, sərbəst), suallara cavab, yaddaş üzrə yazı, kommentarili yazı, dil ilə bağlı ifadə və inşalar daxildir. Adından mə'lum olduğu kimi, yazı işlərinin bu növündə müəllim hər bir vəchlə öyrətməyə cəhd göstərir.

Öyrədici yazılar, demək olar ki, hər bir dil dərində yazdırılır. Öyrədici yazılar qiymətləndirilərkən onun həcmi, işi yerinə yetirərkən şagirdin müstəqillik dərəcəsi, məzmunun aydınlığı, səliqəliliyi, orfoqrafik və qrammatik səhvlərin sayı, kalliqrafiya qaydalarının necə gözlənməsi nəzərə alınır.

Şagirdlərin buraxdıqları səhvə düzgün düzəliş, mexaniki səhvlər, hələ keçilməmiş qaydalarla əlaqədar səhvlər qiymətə tə'sir göstərmir.

Öyrədici yazılara qeyri-məqbul qiymət (3,2,1) verilmir. Müəllim belə yazıları təshih etməklə kifayətlənir.

Öyrədici yazılar qiymətləndirilərkən müəllimin köməyinin dərəcəsinə nəzərə almaq lazımdır. Bu baxımdan yoxlama yazılara nisbətən öyrədici yazılara daha ciddi yanaşmaq tələb olunur. Şagird xəbərdarlıqlı imla yazarkən əvvəlcədən müəllimlə birlikdə təhlil edilmiş sözlərdə səhvə yol verdikdə onun yazısını müsbət qiymətləndirmək olmaz.

Ana dilindən yekun qiymətinin verilməsi

İbtidai siniflərdə şagirdlərin ana dilindən hazırlığına bir ümumi qiymət verilir.

Yekun qiyməti, adətən rübün axırında, dər ilinin sonunda verilir. Bu qiymət şagirdin savadlılıq dərəcəsinin, qrammatika elementlərinin mənimsənilmə dərəcəsinə və fikri yazılı formada rəbitəli ifadə etmə bacarığına yiyələnməsinin nəticələrini nəzərə almaqla çıxarılır. Əgər rüb ərzində şagird yazı işini yerinə yetirərkən mənfəi qiymət almışsa, rübün axırında ona ana dili üzrə müsbət qiymət vermək olmaz. Yekun qiyməti həmin qiymətin qoyulması anıadək şagirdin bütün göstəricilər üzrə faktik hazırlığını əks etdirməli, bütün qiymətlər əsasında orta qiymət çıxarılmalıdır.

* * *

KOMPÜTER TƏ'LİMİNƏ İBTİDAİ SİNİFLƏRDƏN BAŞLAMALI

Mönsüm Alışov,

Azərbaycan ETPEI-nin dissertantı

Qabaqcıl dünya təcrübəsi göstərir ki, uşaqlarda kompüterə maraq oyatmaq və onunla işləməyi öyrətməyə ən gec birinci sinifdən başlamaq olar. Ana dili, riyaziyyat və ətraf aləmlə tanışlıq fənlərinin tədrisi prosesində kompüterlə birinciləri tanış etmək mümkündür. Bu məqsədlə uşaqlarla iki istiqamətdə iş aparılmalıdır.

1. Onlara tədricən ilk təkəkkür fəaliyyəti vərdişlərini aşılamaq, informasiya proseslərinin əhəmiyyətini başa düşməkdə və kompüterlə bə'zi sadə əməliyyatları yerinə yetirməkdə kömək etmək;

2. Müasir informasiya texnologiyalarından istifadə üzrə praktik vərdişlər aşılamaq.

Bunlardan ikincisi praktik xarakter daşıyır və məqsəd insan fəaliyyətinin bü-

tün sahələrinə, ən ümumi isə məktəblilərə çox yaxın olan təlim fəaliyyətində yeni informasiya texnologiyasının tətbiqini göstərməkdir.

Şübhəsiz, kompüter təlim prosesinə kömək etməli, eyni zamanda yeni təlim vasitəsi kimi özünün spesifik funksiyalarını yerinə yetirməlidir.

Kompüterdən təlim vasitəsi kimi səmərəli istifadə etmək üçün şagirdlərdə kompüterlə ilk işləmə vərdişlərini formalaşdırmaq lazımdır. Bu zaman üç səviyyəni bir-birindən ayırd etmək məsləhətdir.

1. Kompüterin giriş və çıxış qurğuları ilə işləmək bacarığının formalaşdırılması;

2. "İnsan EHM" dialoqunun ümumiləşdirilmiş üsullarını yerinə yetirməyi öyrətmək. Buraya mə'lumat sətirlərinin daxil edilməsi, piktoqrafik interfeys, düyməni basmaqla variantın seçilməsi əməliyyatları aiddir.

3. İnformasiya sistemlərində (mətnli, qrafik, musiqi redaktoru, verilənlər bazası, elektron cədvəlləri, proqramlaşdırma dilləri) informasiyaların işlənilməsinin ümumiləşdirilmiş yollarının öyrədilməsi.

Uşaqlar ilk dərisdə informatikanın əsas anlayışları içərisindən proqram paket və piktoqramla tanış edirlər. Proqram paket, məsələn, I sinif riyaziyyat kursu üzrə verilmiş sonlu əşya çoxluqları içərisindən verilmiş xarakterik xassəyə görə müvafiq əşyanın (elementin) və ya əşyalar qrupunun seçilməsini tələb edən tapşırıq ola bilər.

Bu tapşırıqda eyni iki mühüm məsələ həll edilir: kompüterin ekranında əşyaları (obyektləri) və ya əşya qruplarını müqayisə etmək, tələb edilən (uzun, qısa, hündür, alçaq, nazik, qalın əşyanı tapın) əşyanı seçib ayırmaq; çoxluq anlayışı haqqında təsəvvür əldə etmək.

Kompüter terminlərinə başlamazdan qabaq müəllim əşya çoxluqları, onun elementləri, xarakterik xassələri haqqında qısaca mə'lumat verir.

Tapşırıqda mühüm vəzifə ekranda göstərilən rəngli əşyaları sadəcə seyr etməkdən ibarət deyil, verilən xassəyə görə tələb olunan əşyanı (və ya əşyalar qrupunu) seçib ayırmaq yoludur. Kompüter təlimində çox mühüm olan seçmə yola yiyələnmək kiçikyaşlı uşaqlarda təfəkkürün formalaşması üçün başlanğıc mərhələdir.

Buradaca uşaqlara piktoqram haqqında da mə'lumat vermək yerinə düşər. Uşaqlar ona çox yerdə rast gəlmişlər: yol hərəkəti göstəriciləri və texniki təhlükəsizlik işarələri, idman növlərinin simvolik işarələri, vəzifə fərqlərini göstərən işarələr, peşə emblemləri. Piktoqramın əhəmiyyətinin tədricən artırılması şagirdləri müxtəlif informasiya obyektlərini birləşdirən - hərflər, rəqəmlər, notlar kimi fundamental simvol (işarə, rəmz) anlayışına gətirib çıxarır ki, bu da çox mühümdür. Kompüterin ekranında piktoqramlar bu əsas anlayışın sınaqdan çıxmış səmərəli mənimlənməsi yoludur.

Ekranın sağ aşağı küncündə çəkilmiş piktoqram göstərir ki, kompüter şagirdin icra düyməsini basmasını gözləyir. Düymə basıldıqdan sonra tələb edilən əşyanın şəkli ekranda göstərilir. Düyməni təkrar basdıqda əşya çoxluqları əks olunur, onu ya şagird ya da müəllim nəzərdən keçirir. Ekrandakı şəkildə tələb olunan əşya yaşıl düzbucaqlının içərisində göstərilir. Beləliklə, tələb olunan əşya, əşyalar çoxluğundan ayrılmış olur.

Sonra uşaqların diqqəti klaviaturanın aşağı hissəsində ox işarəsi olan düymələrə ("yuxarı", "aşağı", "sağa", "sola") cəlb edilir.

Şagirdlər müəllimin göstərişi ilə bir-birinin ardınca həmin düymələri basır və oxların istiqamətinə uyğun olaraq əşyanın şəklinin hərəkət istiqamətini mü-

şahidə edirlər. Beləliklə, onlara aydın olur ki, ekrandakı oşyanın şəklini düymə üzərindəki oxların istiqamətinə müvafiq olaraq ekran üzərində yuxarı, aşağı, sola və sağa hərəkət etdirmək olar.

Müəllim mə'lumat verir ki, idarəedici oxu (düyməni) basmaqla ekranda hərəkət edən yaşıl düzbucaqlı kursor adlanır. Kursorun köməyi ilə ekranda lazımı oşyanı göstərmək mümkündür.

Bu qayda ilə uşaqlar icra klavişləri (düymələri) və idarəedici oxlarla tanış edirlər.

Riyaziyyat dərslərində şagirdləri kompüter tə'limində tez-tez istifadə olunan "alqoritm", "modelləşdirmə" anlayışlarının mənimsənilməsi üzrə təminlər üzərində işlətmək lazımdır. Verilən tip məsələnin həlli üçün ardıcıl sürətdə yerinə yetirilən formal qaydalar çoxluğuna alqoritm deyilir, məsələ, ikirəqəmli ədədə bölmə alqoritmı belədir:

Fikrində hesabla:

Birinci natamam bölünəni tap.

Qismətdə rəqəmlərin sayını müəyyənləşdir.

Qismətin hər bir mərhələsindəki rəqəmlərin sayını tap.

Qalığı tap (əgər varsa).

Hər hansı A obyektinin (orijinalın) modeli insan tərəfindən aşağıdakı məqsədlərdən biri üçün seçilmiş və ya xüsusi olaraq qurulmuş elə V obyektinə deyilir ki, o, hansı cəhətlərinə görə isə orijinalına oxşar (analoji) olsun.

1. Fikrən və ya real olaraq A orijinalını əvəz etmək. Bu əvəzetmə o zaman edilir ki, verilmiş şəraitdə V obyektini işləmək daha rahat olsun.

2. V obyektinin köməyi ilə A orijinalı haqqında təsəvvür yaratmaq.

3. A obyektini V obyektini şəkildə şərh etmək.

İbtidai məktəbin riyaziyyat kursunda hər hansı bir məsələnin riyazi ifadəsini qurmaq tələb edilir, bu zaman qurulmuş ifadə verilən məsələnin riyazi modeli olur. Yaxud, hərəkətə aid məsələnin şərtinə uyğun olaraq çökülmüş çertyoj həmin məsələnin modelidir. Bu model məsələnin şərtini düzgün təsəvvür edib ən səmərəli həll yolu tapmaq məqsədilə çox səmərəlidir. Modelləşdirmə elementləri, o cümlədən elmi idrak metodları ilə şagirdlər hələ ibtidai siniflərdən tanış edilməlidirlər. Bu, ilk növbədə riyaziyyat dərslərində mətnli məsələlərin həllində, çertyoj, sxem, düstürlə işdə həyata keçirilir. Bunlar optimal həll yolu tapmaq üçün formalaşdırma yollarını əks etdirən real məsələlərin modelləridir. Deməli, modelləşdirmə elementləri ilə ilk növbədə tanışlıq hesablama eksperimentinin təşkili metodlarına yiyələnməkdir. Modelləşdirmədən ətraf aləmlə tanışlıq, təbiətsünaslıq və digər fənlərin öyrənilməsində də geniş istifadə olunur.

Sonakı mərhələ kompüter modelləşdirməsinin inteqrasiya edilməsi məqsədilə onun universal imkanlarının dərk edilməsinə hazırlıqdır. Buna da kiçik yaşlarından: ekranda şəkillərin, hündəsi fiqurların, onların müxtəlif birləşmələrinin, hündəsi obrazların quraşdırılması, hərəkətlərin modelləşdirilməsi, nəhayət multfilmərin və oyun proqramlarının qurulmasından istifadə etməklə başlamaq olar.

I-IV siniflər üçün riyaziyyat dərslərində şagirdlərin kompüter tə'liminə hazırlamaq üçün kifayət qədər tədris materialı vardır.

I sinif riyaziyyat dərsləri üzrə modelləşdirməyə aid mövzuların nümunələri

1) Şəklə əsasən sadə ədədi ifadələrin qurulması (səh.19-21);

2) Şəklə əsasən sadə bərabərliklərin qurulması (səh. 22-27);

- 3) 5 ədədinin tərkibi (səh. 28-29);
- 4) uzundur. qısadır (səh. 35);
- 5) xətkəş modelinin köməyi ilə toplama və çıxma (səh.46-(47);
- 6) şəklə əsasən məsələ tərtibi və həlli (səh. 66,67,69);
- 7) toplamanın yerdəyişmə xassəsi (səh. 79-81);
- 8) həndəsə materialı üzrə naxışlar, bəzəkler, fiqurlar (səh.99-127);
- 9) parçanın uzunluğu, santimetr (səh. 101);

II sinif riyaziyyat dərsliyi üzrə alqoritmləşdirməyə aid mövzuların nümunələri

- 1) şəklə görə məsələ tərtibi və həlli (səh. 8-10, 12);
- 2) ədədi düz xətt üzrə hesablamalar (səh. 25);
- 3) parça, parçanın uzunluğu, müqayisəsi (səh. 27);
- 4) 6-nı toplamaq və çıxmaq alqoritmi (səh. 36);
- 5) bucaq, üçbucaq modellərinin qurulması (səh. 46-47);
- 6) məsələ həllinin alqoritmi (70,72,76,77,80).

Biz bə'zi nümunələri göstərdik, III və IV siniflərin riyaziyyat dərsləklərində buna aid daha geniş imkanlar vardır.

İbtidai məktəb riyaziyyat kursunda kompüter eksperimentlərinin təşkili ilə bağlı üç istiqamətdə iş aparmaq olar:

Birincisi, koordinat müstəvisi üzərində (damalı kağızda) kompüter eksperimentlərinin təşkili ilə əlaqədar olan həndəsi yanaşmadır. Həndəsi obyektlərin xassələri öyrənilərkən və riyazi hipotezlərin doğruluğu yoxlanılarkən kompüterdən modellərin qurulması və tədqiqində bir vasitə kimi istifadə oluna bilər.

İkinci istiqamət müxtəlif hərəkət növlərinin modelləşdirilməsidir. Kompüter modellərinin köməyi ilə hərəkətə aid məsələlərin təsviri və həlli şagirdlərdə baş verən proseslərin mahiyyətinə daha dərinlən müdaxilə etməyə, onları qavrayıb dərk etməyə, alınan nəticələrin reallığını qiymətləndirməyə, kompüter modelləşdirməsinin imkanları haqqında mə'lumatın genişlənməsinə kömək edir.

Üçüncü istiqamət kompüter ekranında hərəkətə aid məsələ həllinin modelləşdirilməsi ilə əlaqədardır. Modelləşdirmənin sadəliyi və qurmanın öyaniliyi, gedilən yolun istənilən nöqtəsini təsvir etmək imkanları onunla işi asanlaşdırır. Bu, hərəkətə aid məsələlərin həllini dərk etməyə, praktik əhəmiyyətli nəticələr almağa kömək göstərir.

Tə'lim fəaliyyətinin bir aləti kimi kompüterdən istifadə təbiət fənlərinin bir çox məsələlərinin şüurlu surətdə öyrənilməsinə, ən'ənəvi yanaşmaların mahiyyətini dərk etməyə, şagirdlərin eksperimental tədqiqatçılıq fəaliyyətini gücləndirməyə kömək göstərir.

Kompüter tə'limi aşağıdakı üstünlüklərə malikdir:

1) kompüterin tətbiqi tə'limi fərdiləşdirməyə, hər bir şagirdə onun hazırlığına müvafiq olaraq yanaşmağa imkan verir;

2) öyrənmənin sür'əti şagirdin yeni tədris materialını mənimsəməsi sür'ətindən asılı olur;

3) kompüter proqramları ilə işləyərkən heç bir xüsusi bacarıq tələb olunmur, şagirdə öyrədilmiş bir neçə işarəni kompüterə daxil etməyi öyrətmək kifayətdir;

4) kompüterdə daha çox çalışmaların həlli üçün imkan yaradıldığından öyrənmənin effektivliyi qat-qat artır.

Uşaqların proqramla işləmə alqoritmi belə olur:

- 1) proqramın ekranda əks etdirilməsi;
- 2) verilmiş məsələ və misalların həlli;
- 3) əgər həll düzgün yerinə yetirilmişdirsə, sonrakı çalışmanın həllinə keçilməsi, əgər həll səhvdirsə, müəllimdən fərdi məsləhət alınması, yaxud ikinci dəfə məsələ və ya misal üzərində müstəqil iş;

4) şagird ona təqdim edilən proqramla işi başa çatdırdıqdan sonra onun nəticəsi şagirdin fərdi vərəqində (fayl) yazılır, səhvlərin sayı göstərilməklə ekrana çıxarılır.

Kompüterdən istifadə edilərkən dərsin sxemi çox sadə olmaqla hər biri aşağıdakı elementlərdən ibarət üç hissəni özündə birləşdirir:

- 1) müəllimin şagird qruplarından biri ilə işi;
- 2) digər qrup şagirdlərin proqram vasitələri ilə müstəqil işləri;
- 3) üçüncü qrupa daxil olan şagirdlərin digər proqram vasitələri ilə müstəqil işləri.

Dərs müddətində hər qrupun şagirdləri növbə ilə üç hissənin hamısında iştirak edirlər.

Belə dərslərin təşkili qabaqcadan hazırlanmış proqram təminatı ilə əlaqədardır: məsələn, I sinifdə riyaziyyatdan "Şəklə əsasən məsələ tərtibi və həlli", "Ədədin tərkibi", ana dilindən səslə müşayiət edilməklə "Hərflər və səslərin öyrədilməsi" belə proqramlara nümunə ola bilər. İbtidai sinif müəllimləri işlədikləri məktəbin informatika və hesablama texnikasının əsasları fəninə tədris edən müəllimlərin köməyi ilə oxşar proqramlar tərtib edə bilərlər.

ŞAGİRLƏRİN DÜNYAGÖRÜŞLƏRİNİN İNKİŞAFINA DƏRSLİKLƏRDƏ VERİLMİŞ FOLKLOR NÜMUNƏLƏRİNİN TƏ'SİRİ

Qənirə Sultanova,

Yasamal rayonu təhsil şöbəsi metodmərkəzinin direktoru

Hər bir şagirdin dünyagörüşünün inkişafı, onun intellektual səviyyəsinin artırılması olduqca mühüm məsələlərdən biridir.

Respublikada təhsil islahatının həyata keçirildiyi bir dövrdə milli təhsilimizin inkişafı hər bir təhsil işçisindən xüsusi diqqət tələb edir. Hər şagirdin vətəninə, torpağına, soy-kökünə bağlılığını, onun əsil vətəndaş kimi yetişməsinə təmin etmək üçün məqsədyönlü iş aparılmalı, təhsilin ilkin pilləsindən başlayaraq bütün imkanlardan istifadə edilməlidir. Bu baxımdan öz nüfuzü, sözü ilə fərqlənən pedaqoqların, görkəmli alim və metodistlərin yazılarından, işinə böyük məs'ulyyətlə yanaşan qabaqcıl müəllimlərin praktikasından aydın olur ki, şagirdlərin şəxsiyyət kimi formalaşmasında əsil vətənpərvərlər kimi yetişməsində və dünyagörüşlərinin inkişafında şifahi xalq ədəbiyyatının, folklorun böyük əhəmiyyəti var.

Folklor şagirdlərin alicənab, genişürekli, həyatı baxışları ilə fərqlənən insanlar kimi yetişmələrinə, estetik tərbiyəsinə xidmət edir, onlara gözəl, nəcib hisslər aşılayır. Mə'nəvi cəhətdən yüksəlmələrinə güclü tə'sir göstərir, onları saflaşdırır, çirkin əməllərdən qoruyur.

Bütün bunları şəxsi təcrübəmdə də müşahidə etmiş, belə bir qənaətə

gölmüşəm ki, ibtidai siniflərdə tədris edilən folklor nümunələri sadəliyi və bədiiyi cəhətdən dilə yadımlıdır, şagirdlər tərəfindən tez qavranılır, uzun müddət yaddan çıxmır. Elə ona görə də ibtidai siniflərdən başlayaraq folklor nümunələrinin öyrədilməsinin böyük əhəmiyyətini dərk edir, sinif müəllimləri tərəfindən onun həyata keçirilməsinə, şagirdlərə şüurlu öyrədilməsinə həmişə diqqət yetirirəm. Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının təməl daşı hesab edilən tapmacalar, laylalar, atalar sözləri və məsəllər, lətifələr, bayatılar, nağıllar, dastanlar uşaqların tərbiyəsində mühüm rol oynayır, onlarda həyat, həyatda baş verən hadisələr barəsində müəyyən təsəvvürlərin yaranmasında mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

İbtidai siniflərdə I sinifdən başlayaraq folklor nümunələrinə geniş yer verilmiş, onların düzgün tədris edilməsi üçün imkanlar yaradılmışdır.

I sinifdə "Əlifba"dan sonrakı dövrdə N.Gəncəvinin "Körpikəsən qoca və cavan oğlan" mətnindən sonra "İş insanın cövhəridir", "İnsanı əmək ucaldır", M.Ə. Sabirin "Uşaq və buz" şe'rinədən sonra "Odda yanmaz, suda batmaz" "Tülkü və durna" nağılından sonra onun məzmununa uyğun "Dost-dosta tən görək, tən olmasa gen görək", "Nə tökərsən aşına, o çıxar qışığına", "Özünə istəmədiyini başqasına istəmə" və atalar sözlərinin, A.Şaiqin "Uşaq və dövşən" şe'rinədən sonra "Aşbaz Abbas aş asmış, asmışsa da az asmış", "Tülkünün kürkü söküldü, kürkünü tülkü töküldü" yanılmaclarının verilməsi mətnlərin daha dərinədən öyrədilməsinə, daha dəqiq qavranılmasına, mövzu ilə əlaqədar uşaqların biliklərinin genişləndirilməsinə, şifahi nitqlərinin inkişafına kömək edir.

20 nömrəli məktəbin müəllimi Vəliyeva Tahirə II sinifdə Məstan Günərin "Sərhəddə söhbət" şe'rinə tədris edərkən məzmunun dərslikdəki müvafiq bayatı ilə birgə öyrədilməsinin şahidi oldum. Dərsdə o tay, bu taylı Azərbaycan, Cənubi Azərbaycan həsrətinin mövcudluğu, vətən, torpaq sevgisi böyük bir həvəslə şagirdlərə çatdırıldı:

O taya bax, o taya.
Bir igiddir hər qaya.
Qaya üstə bir uşaq ...
Örپөyi al, donu ağ.

Müəllim məzmunu hərtərəfli, tam əhatəli şəkildə şagirdlərə başa saldıqdan sonra onu aşağıdakı bayatı ilə tamamladı:

Burda oldu yolum tən,
Vammı bu yoldan ötən?
Dünyada ən əziz şey
Bir anadır, bir Vətən.

Bayatı şe'rin məzmununu daha da dolğunlaşdırdı. Şagirdlər həsrətin nə olduğunu dərk etdilər. Müəllim həmişə ana və insana çox yaxın bir adam üçün darıxıldığı kimi, yaşanılan ev, həyət, şəhər, torpaq üçün də eyni cür sevginin mövcudluğunu əyani surətdə izah etdi. Göstərdi ki, hər bir şagird daxilən təbiətə, torpağa, onu əhatə edən hər bir şəxsə hörməti, məhəbbəti, daha dərinədən hissə edə, duya, özündə yaşada bilər.

Folklor nümunələrinin mühüm sahələrindən biri də nağıllardır. Nağıllarda həmişə xalqın arzusu, təbiətdə baş verən hadisələr, aqlın hər şeydən üstün olması, hər cür çətin işdə qalib gəlməsi, heyvanların danışdırılması ilə müəyyən müsbət keyfiyyətlərin verilməsi daha qabarıq şəkildə təsvir edilir.

Mə'lum olduğu kimi uşaqlar nağılları daha çox sevir, saatlarla nağıl

dinləməkdən doymurlar. Belə olan halda insana xas olan xüsusiyyətləri, haqsızlığa qarşı mübarizəni, böyüklərə göstərilən hörmət və ehtiramı milli adət və ənənələrimizə qayğı, onları yaşatmağı, dostluq, dostluqda e'tibarlılıq, sədaqət və s. kimi nəci b duyğuları hələ kiçik yaşlarından nağıllar vasitəsilə şagirdlərə çatdırmaq olduqca vacibdir.

Bu baxımdan III sinfin "Oxu" dərslində keçilmiş "Ağılsız şah və tamahkar vəzir", "Yeddi nar çubuğu", " Özgəsinə quyu qazan özü düşər", " "Dost-dosta tən görək", "Duz çörək dostu", "Güc birlikdədir", "Yoxsul qoca ilə vəzir", "Qeyrətli xaqan", "Ağıllı sərkərdə və qoçaq oğlan" və s. Azərbaycan xalq nağılları olduqca dəyərli və əvəzənməzdir. Müşahidələr göstərir ki, bə'zən müəllimlər nağılları sadəcə oxumaq, onun məzmununu danışmaq və s. kimi priyomlara əməl etməklə kifayətlənirlər. Onlar unudurlar ki, nağıllarda göstərilən əsas mahiyyət, məqsəd yaddan çıxır. Şagirdlər nağılda verilən mə'nanın dərinliyini dərk etmir, nəticədə çox dar çərçivədə bilik əldə edirlər. Halbuki, adətən, uşaqlar özlərini nağıllardakı müsbət qəhrəmanlar kimi təsvir edir, onların etdiklərini və edəcəklərini daxilən duyur, yaşayır və vəziyyətdən çıxış yolu axtarırlar. Özləri də hiss etmədən böyüklərin müdrikliyini, mübarizliyini, digər keyfiyyətlərini mənimsəməyə, onlara bənzəməyə çalışırlar.

173 nömrəli məktəbin sinif müəllimi Səidə Baxşıyeva III sinifdə Azərbaycan xalq nağılı "Yeddi nar çubuğu"nu tədris edərkən çox məharətlə məqsədinə nail oldu. Səidə müəllim əvvəlcə nağılın məzmununun şagirdlərə çatdırılmasında çox vacib olan vasitələrdən biri olan ifadəli və sürətli oxunu yerinə yetirdi. Dilinin canlı olmasına çalışdı:

Qocanın:

-Balalarım, bu çubuqlar siz-yeddi qardaşınız. Nə qədər ki, bir-birinə bağlanmış bu çubuqlar kimi bir yerdəsiniz kefi kök, damağı çağ olacaqsınız. Heç kimin də sizə gücü çatmayacaq. Elə ki, bir-birinizdən ayrıldınız düşmənlər sizi talayib nə istəsələr edə bilərlər. Gəlin bir-birinizdən uzaq gəzməyin, bir-birinizin sözündən çıxmayın. Onda güclü və xoşbəxt olarsınız. - sözlərini obrazlı şəkildə şagirdlərə çatdırdı. Sonra suallar əsasında "Plan" tərtib etdi və plan üzrə şagirdlərlə müsahibə apararaq nağılın məzmununun nə dərəcədə mənimsəndiyini öyrəndi, nağıldakı hadisəni şagirdlərin qüvvə və bacarıqları ilə müqayisələndirdi. Mətnin axırında verilən Məhəmməd Peyğəmbərin "Ataya itaət allaha itaət, ataya üsyan allaha qarşı üsyan deməkdir" kəlamlarının mahiyyətini şagirdlərə mənimsətdi.

Evvə "Tək əldən səs çıxmaz", "Güc birlikdədir" sərlövhəli iki mövzu üzrə inşa yazmağı tapşırı.

Şagird təfəkkürünün inkişaf etdirilməsində tapmaca, atalar sözü və məsələrin də əhəmiyyəti əvəzənməzdir. İbtidai siniflərin dərslərində istənilən miqdarda atalar sözü və məsələlər verilmişdir: "Ağılla hər şeyə qalib gəlmək olar", "Elm aqlın çırağıdır", "Yerin nürü günəşdir, insanın nuru elm", "Ağac bar verəndə başını aşağı öyər", "İnsanın sözü ilə əməli bir olmalıdır", "Dostun olmaq istəyirsənsə, özün dost ol", "Aslanın erkəyi dişisi olmaz", "El tikəni yel sökə bilməz", "Azadlıq verilmir, onu alırlar".

Göründüyü kimi, verilən atalar sözləri və məsələlərdə ağıl, elm, təvazökarlıq, dostluq, birlik kimi keyfiyyətlər üstünlük təşkil edir. Əsas cəhət odur ki, müəllim onların hər birinə diqqət və həssaslıqla yanaşmalı, yeri gəldikdə həyatı misalları işlətməklə şagirdləri düşünməyə, onların uşaq təxəyyülünü inkişaf

etdirməyə nail olmalıdır. Təcrübə göstərir ki, şagirdlər kiçik yaşlarından eşitdikləri və öyrəndikləri atalar sözünü əsas götürür, onların tə'siri ilə layiqli övlad, vətəni sevən və onun gələcəyi haqqında düşünən vətəndaş olmağa can atırlar. Deməli, atalar sözünün tərbiyəvi əhəmiyyəti olduqca böyükdür.

Uşaq təxəyyülünün inkişafında çox mühüm yer tutan, onların qavrama və dərk etmə qabiliyyətlərini sür'ətləndirən folklor nümunələrindən biri də tapmacalardır.

Tapmacalarda deyim tərzi olduqca vacibdir. Bu, müəllimdən xüsusi məharət tələb edir, Çünki söhbətin nədən getdiyi onu dinləyən hər şagirdə çatmalıdır. Əks halda tapmacanın cavabını tapmaq çətin olar.

- 1) Yağış yağanda
Çimər, yuyunar,
Yazda geyinər,
Qışda söyünar.
- 2) Odda yanmaz,
Suda batmaz.
- 3) Ağanəzər, ay ağanəzər
Adı dağları bəzər,
Başında ağac gözər.
- 4) Yer altında gümüş kəmər.

Belə tapmaca nümunələri uşaqların düşünmələrinə səbəb olur. Onlar istəməz bütün qüvvələrini səfərbər edirlər. Aldıqları bilikləri saf-çürük edir, daha diqqətli olmağa çalışırlar. Şagirdlərin hər biri cavabı "kim daha tez" məfhumu altında tapmağa, qüvvəsini sınağa çəlişir. Düşünmə tərzi öz növbəsində şagirdə mə'nəvi qida verir və cavabı düzgün tapan birincilər daha ağıllı və bacarıqlı olduqlarını nümayiş etdirməklə sevinirlər. Göründüyü kimi, uşaq tefəkkür və təxəyyülünün inkişaf etdirilməsində folklor nümunələrindən istifadə olduqca vacibdir. Bu nümunələrdən düzgün istifadə edildikdə şagirdin əqli, düşüncəsi inkişaf edir, dünyagörüşü artır, nitqi daha şüurlu, canlı olur.

* * *

DÜZƏLİŞ

Hörmətli oxucular!

Məcmuənin 3-cü nömrəsində II sinif üçün riyaziyyatdan planlaşdırma proqram əsasında verilmişdir. Mövcud dərslik işə proqrama uyğun gəlmir. Ümumiyyətlə, riyaziyyat dərslikləri nöqsanlı olduğundan proqram və dərsliklərə yenidən baxılacaq, uyğunsuzluqlar aradan qaldırılacaqdır.

Hələlik planlaşdırmanı mövcud dərslik əsasında aparmaq məsləhət görülür.

MƏKTƏBƏQƏDƏR TƏHSİL MÜƏSSISƏLƏRİNDƏ İSLAM DƏYƏRLƏRİNDƏN İSTİFADƏ

Şərafət Süleymanova,
Azərbaycan ETPEİ-nin dissertantı

Azərbaycanda dövlət müstəqilliyini inkişaf etdirmək və daha da möhkəmləndirmək üçün bəşəri dəyərlərlə zəngin ideoloji konsepsiya yaratmaq həyatımızın zərurətidir. Öz zənginliyinə, bəşəri dəyərlərinə görə İslam əxlaqı zəngin xəzinəmizdir. Ən çətin anlarda, analarımızın laylalarında, bayatılarda yaratdığımız bu zəngin xəzinədən tam faydalanmaq üçün çox imkanlara malik olduğumuzu dərk etməliyik.

Sovet hakimiyyəti illərində biz xalqa, vətənə, soy-kökümüzdə bağlılıqla əlaqədar İslam dəyərlərinin misilsiz tərbiyəedici amil olduğunu tez-tez vurğulasaq da, qadağalarla razılaşmış, bu anlayışların həqiqi məzmununu açmağa, onları yetişməkdə olan gənc nəsələ aşılamağa az təşəbbüs göstərmişik.

Dünyanın bir çox tədris ocaqlarında təhsil alanlar İslamın dəyərlərindən faydalansalar da, yaşadığımız ölkədə buna hədsiz qadağalar qoyulmuşdu.

İslama yalnız mövhumat nöqtəyi-nəzərindən yanaşanlar çox yanılmışlar. İslam kökləri dərinə gedən əxlaqi məziyyətlər barədə elmi konsepsiyadır. İslam insanın özünə, doğmalarına, milli soy-kökünə bütünlükdə cəmiyyət üzvlərinə, insanlığın xeyirxahlıq rəmzi hesab edilən Allaha dolğun münasibətlərin sistemidir. Bu sistemin əxlaqi zənginliklərlə dolu məziyyətlərini yetişməkdə olan cəmiyyət üzvlərinə pille-pillə çatdırmaq üçün proqram hazırlayan, onun köməyi ilə cəmiyyət üçün tam dəyərli vətəndaşlar yetişdirməyi pedaqogikanın aktual vəzifəsi hesab edənlər yanılmırlar.

İndiki dövrdə ölkəmizdə yaranan böyük iqtisadi çətinliklər, dünyamızda baş verən ziddiyyətlər gənc nəslin, xüsusən məktəbəqədər yaşlı uşaqların mə'nəvi dünyasına, əxlaqına göstərdiyi mənfi təsirlər danılmazdır. Bununla yanaşı unutmamaq olmur ki, respublikamızın zəngin maddi sərvətlərini milli sərvətlərə çevirmək üçün ilk növbədə vətəndaşlar öz soy-kökünə qayıtmalı, özünün mə'nəvi sərvətlərindən bəhrələnməyi, bu torpağa qənim kəsilən düşmənlərin qarşısında sərəpə çevrilməyi bacarmalıdırlar. Bu vəzifə ardıcıl, məqsədyönlü iş sistemi yaratmağı tələb edir.

Bununla əlaqədar başlanğıc pillədə təhsilin ayrı-ayrı pillələri üzrə islam dəyərlərinin məzmununu və aşılınması sistemini müəyyən etmək son dərəcə aktual məsələ kimi qiymətləndirilməlidir.

Bu baxımdan məktəbəqədər tərbiyə və tə'lim üzrə proqramların İslam dəyərləri baxımından əsaslı surətdə təkmilləşdirilməsinə ciddi ehtiyac duyulur. Həmin proqramın əsas tələblərindən biri odur ki, uşaqlar tərbiyə aldıkları dövrlərdə yaşlıların fəaliyyətinə dair mə'lumatları mənimsəməklə cəmiyyət üzvlərinin mə'nəvi davranış normaları haqqında, xüsusilə insanlar arasında humanist hisslər, müsbət münasibətlərin nədən ibarət olması barədə ilkin təsəvvürlərə malik olsunlar.

Həmin məqsədə çatmaq üçün İslamın zəngin dəyərlərindən istifadə olunmasına məktəbəqədər təhsil müəssisələrində ikinci yaş qrupundan başlanılması məsləhət görünür. Bu vaxtda olan uşaqların davranışında özünü büruzə verən

müstəqilliyə meyllilik imkan verir ki, İslam dəyərləri ilə bağlı söhbətlər, ədəbi materialların köməyi ilə onlarda arzu olunan mədəni davranışa dair bacarıq və vərdişlərin əsası qoyulsun. Bu yaş qrupunda xeyir və şər, xeyirxah işlər, fəzilətlər, yaşlıların əməyinə hörmət etmək, özündən kiçiklərə mərhəmət göstərmək və s. kimi əxlaqi keyfiyyətlərin aşılmasında İslamdan çoxlu faktlar, nümunələr gətirmək mümkündür. Əsas məsələ odur ki, bu pillədə həmin dəyərlərdən istifadənin məzmunu müəyyənləşdirilsin. Peyğəmbərimizin həyatına xas olan fikirlər, onun hədisləri haqqında uşaqlara müəyyən həcmdə mə'lumatın verilməsini də faydalı sayırıq.

Orta yaş qrupunda proqram tələbi belədir ki, uşaqlar ailə üzvləri arasında qarşılıqlı münasibəti, yaşlıların əməyini öyrənməli, qiymətləndirməli, vətən, torpaq haqqında ilkin təsəvvürlərə yiyələnməli, yaxşı və pisin nədən ibarət olduğunu anlamalıdır. İslamda belə əxlaqi məziyyətlər barədə zəngin fikirlər çoxdur. Peyğəmbərimiz kimsəsiz, atasız, anasız uşaqları görünəcə son dərəcədə qəhərlənmiş onlara öz mərhəmətini əsirgəməmişdir: "Yetimlərə yaxşı baxın. Yetimlər cəmiyyətə əmanətdir. Ata-ana şəfqətindən məhrum olan bu biçarə mə'sumları qorumaq lazımdır. Hamiləri yoxdur deyə, mallarına əl uzatmaq ən böyük vicdansızlıqdır. Verilən sözə əməl edin. "Əhdə vəfa lazımdır", "Sözünü yerinə yetirməyən şəxs insan sayılmaz", "Sözü doğru olmayanın özü də doğru ola bilməz", "Uşaqların sağlamlığında təmiz yeməsi, təmiz geyinməsi, təmiz yerdə oturmaması, havanın təmiz saxlanması tə'min edin". Təmizliyi "imanın yarısı" hesab edən Peyğəmbərimiz ruzunun bölünməsində təmizliyin rolunu xüsusilə diqqətə çatdırmışdır. Həzrəti Məhəmmədin birlik və bərabərlik haqqında tövsiyələri bu günkü varlığımızın təzələnməsi və tənzimlənməsində böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu cür humanist keyfiyyətlərin insan həyatındakı rolunu uşaqlara ilkin yaşlarında elə çatdırmaq lazımdır ki, bu ideyalar onların ruhuna hakim kəsilsin. Bu hisslər sonrakı həyat yollarında daxili mə'nəvi qüvvəyə çevrilsin, özünəməxsus keyfiyyətlərin formalaşmasına zəmin yaratsın.

Böyük yaş qruplarında İslam dəyərlərinə aid oxu materiallarının tərtibi və onun uşaqlara çatdırılması sahəsində təcrübəsi olan tərbiyəçilərimiz az deyildir.

Nəsimi rayonu 14 nömrəli uşaq bağçasının tərbiyəçisi Gülarə Rzayevanın bununla əlaqədar böyük yaş qrupunda açıq məşğələsini müşahidə etdim. Məndə yaranan xoş təəssürat ondan ibarət oldu ki, tərbiyəçi həyatı bütünlükdə insanlıq üçün dərs olan Məhəmməd Peyğəmbər haqqında məşğələni elə qurdu ki, uşaqlar bu böyük şəxsiyyət haqqında konkret mə'lumat əldə edə bildilər. Onlar tərbiyəçinin mə'lumatından öyrəndilər ki, Məhəmməd Peyğəmbər ucaboy, qara gözlü imiş, sifətindən nur yağırmış. O, dərin zəkası, cəsarəti, mərhəmətli olması, danışığı, əxlaqi, xoş xasiyyətliliyi ilə seçilib. Məhəmməd Peyğəmbərimizin dilinə heç vaxt yalan söz gəlməmişdir. Məhəmməd Peyğəmbər öz səmimiyyəti ilə hamını heyrətə gətirmişdir. O, qadınlara, uşaqlara son dərəcədə həssaslıqla yanaşar, kömək əli uzadar, səmimiyyət göstərirdi. O, hamını elmə, təhsilə, elm adamlarına, alimlərə hörmət etməyə çağırırdı.

Peyğəmbərimiz deyirdi ki, müsəlman olan hər bir insan həmişə biliyini artırmağa çalışmalıdır. Bilik hər kəsin e'tibarlı dostu olmalıdır. Məhəmməd Peyğəmbərin Allahın adı ilə yazdığı "Qur'an" adlı müqəddəs kitab bütün müsəlmanlar üçün dəyərli dərslikdir. İnsana aid bütün xeyirxah niyyətlər barədə bu kitabdan çox şey öyrənmək olar.

Biz hamımız müsəlmanıq, dinimiz İslamdır. Öz dinimizə hörmət etmək,

onun yaradıcılarının həyat yolunu öyrənmək hər birimizin borcudur.

Məşğələdə tərbiyəçi müvafiq filmlərdən parçalar göstərdi, söylədikləri əsasında müsahibə təşkil etdi. Hiss olundu ki, tərbiyəçini diqqətlə dinləyən uşaqların Məhəmməd Peyğəmbər haqqında mə'lumatları genişdir.

Maraqlı cəhət odur ki, tərbiyəçi sonrakı məşğələlərdə həmin ardıcılığı, ruhu davam etdirərək, kiçik hekayələrin köməyi ilə uşaqların İslam dəyərləri nümunəsində tərbiyə olunmalarında müəyyən sistem yaratmağa çalışır. Onun "Məhəmməd Peyğəmbərin hekayətləri" kitabından götürdüyü hekayələrdən birinin mətni belədir: "Məkkədə bir qarı yaşayırdı. Peyğəmədəri görməyə gözü yox idi. Məhəmməd Peyğəmbər hər gün onun evinin yanından keçməli olurdu. Qarı bunu bilirdi. Açıq çıxmaq üçün gün ərzində toplanan zibillərini onun başına töküdü. Peyğəmbər bir dəfə də olsun başını qaldırıb qarıya acı söz demirdi. Bir gün qarı xəstələndi və yatağa düşdü. Onun evinin qabağında keçən Məhəmməd Peyğəmbər gördü ki, başına zibil tökülür. O çox təəccübləndi. Ürəyi dözmədi. Fikirləşdi ki, yəqin qarı xəstələnib. Əhvalını xəbər almaq üçün qarının evinə gəldi. Qarı Peyğəmbəri görüb bərk qorxdu. Biləndə ki, Peyğəmbər saf niyyətlə onu yoluxmağa gəlib, kövrəldi, ağladı. Dedi ki, sən nə yaxşı adamsan. Təki bütün adamlar sənə kimi mərhəmətli olsunlar."

Tərbiyəçi həmin mətni uşaqlara oxuduqdan sonra lüğət və məzmun üzərində iş apardı. "Tale", "mərhəmət", "kövrəldi" sözlərinin mə'nasını izah etdi. Müsahibə apardı. Bildirdi ki, Məhəmməd Peyğəmbərin gəlişi həmin qarıya iman gətirdi. Qarı müsəlman dinini qəbul etdi. Tərbiyəçinin söhbətindən sonra uşaqlar bildilər ki, girdiyi evə xeyir-bərəkət gətirmək Peyğəmbərimizin arzusu, niyyəti olub. Peyğəmbərlər həmişə səbrli, xeyirxah olublar. Öz təmiz əxlaqları ilə hamıya nümunə olmağa çalışıblar.

Təcrübədə buna bənzər maraqlı faktlar çoxdur. Qabaqcıl tərbiyəçilərimiz düzlük, doğruluq, xeyirxahlıq hissələrinin tərbiyəsində İslam dəyərlərindən bacarıqla istifadə etməyə meyillidirlər. Bu gün həmin təcrübələrin sistemə salınmasına böyük ehtiyac duyulur.

VALIDEYNLƏR ÜÇÜN "AÇIQ QAPI" GÜNLƏRİ

Çimnaz Səlimova,

*Bakıdakı 105 nömrəli körpələr evi-uşaq bağçasının
müdiri*

Validəynlərin pedaqoji maarifinə lazımi diqqət verilmədən uşaqların tərbiyəsi sahəsində onların fəaliyyətinin yüksəlməsinə ümid bəsləmək olmaz. Uşaq bağçasında keçirilən "açıq qapı" günlərindən nəzərə çarpanlar uşaq dünyasına daha diqqətlə yanaşmağa imkan verir. Böyüklərdə uşağın bağçada necə yaşayıb, nə ilə məşğul olmasına maraq yaranmasını onlarla keçirilən işin effektivliyinə inandırıcı tə'sir göstərməsi kimi qəbul etmək olar.

"Açıq qapı" günlərinin təşkilindən məqsəd bağçaya yeni gələn uşaqların valideynlərinin bağça, gün rejimi, uşaqların fəaliyyəti, onlara verilən tələblərlə tanış olmalarıdır. Körpənin məktəbəqədər müəssisəyə qəbulunadək çoxları burada uşağın həyatının necə təşkil olunması haqda çox səthi təsəvvürə malik olurlar. Onların uşağın yeni evinin divarları arxasında nələr olduğunu öyrənmək marağı təbii. Adətən, valideynlər uşaq bağçasına baş çəkmək

də'vətini məmnuniyyətlə qəbul edirlər.

Xarakterikdir ki, "açıq qapı" günü bə'zən iki cür əks istiqamətli effekt verir. Bə'zilərini o qədər sakitləşdirir ki, demək olar ki, onlarda uşağın bağçadakı fəaliyyətinə marağı sönür ("Bağçada hər şey o qədər yaxşı təşkil olunub ki, narahat olmağa dəyməz"); digərlərində isə, əksinə, hər şeyə maraq oyadır (Heç mənim ağılıma gəlməzdi ki, körpələrlə bu qədər problem var). Ata və anaların qane olub getmələrinə ümid bəsləmək mümkündürmü? Əgər onlar daha nəyisə öyrənməyə həvəs göstərsələr mümkündür. Onlar tə'lim-tərbiyənin ciddi məs'uliyətli iş olduğunu dərk etməlidirlər. Belə nəticələrə əsaslanaraq pedaqoji kollektiv ata və anaları sakitləşdirməyə yox, onları çətinliyə salmağa, heyrtləndirməyə can atmalıdır.

İşgüzar söhbətə hazırlıq zamanı uşağa valideynlərin gəlişi barədə mə'lumat verməlidirmi? Sözsüz ki, bəli, lakin bunu təmkinlə etmək lazımdır. Tərbiyəçi sakit, neytral tonla xəbərdarlıq etməlidir. "Valideynlər sizin bağçada nə etdiyinizi bilmək istəyirlər. Onlar məşğələdə iştirak edəcək, gəzintidə olacaq necə oynamağınıza baxacaqlar". "Özünüzi yaxşı göstərməyə çalışın", "Məşğələdə çox diqqətli olun" və s. kimi ifadələri işlədərək hissələrin gərginləşməsinə yol vermək olmaz. Belə sözlər, adətən, yüksək həyəcan, əsəbilik atmosferi yaradaraq mənfi nəticəyə gətirib çıxarır. Bu, əsasən cəsarətsiz və qətiyyətsiz uşaqlarda özünü göstərir. Başqalarının əhatəsində onlar özlərini o qədər itirirlər ki, ən sadə göstərişləri belə yerinə yetirməkdə çətinlik çəkirlər.

Böyüyün uşağa yaxın olması onda bir sıra həyəcanlar qamması yaradır: özünü yaxşı tərəfdən göstərməyə çalışır, tə'riflənmək istəyir, əzizlənməyə həvəs göstərir. O, bunu indi etməyə izin olmadığını anlamır. Körpələr hələ özünün tam şəkildə idarə etməyi bacarmadığılarından tərbiyəçilərin qadağına baxmayaraq doğmalarının qucağına atılır, əllərindən tuturlar. Neytral şəxsin önündə olduğuna nisbətən ata və ananın gözü qarşısında uğursuzluq, səhv hərəkət uşağı daha çox mə'yus edir. Uşaq sanki digər uşaqların fonunda onun müvəffəqiyyətlərini görmək istəyən doğmalarının ümidlərini doğrultmaq istəyir.

Valideynlərlə işin bu forması digərlərindən onunla fərqlənir ki, dərk etmənin başlanğıcı uşaqların həyatı ilə adi tanışlığın xarici görünüşü arxasında gizlənir. Ona görə də yaxşı məşğələ, oyuna bacarıqlı rəhbərlik və tərbiyəvi yollarla məzmunlu gəzinti təşkil etmək işin yarısıdır. Elə izah formaları tapılmalıdır ki, onlar həqiqətən öyrətməyə imkan yaratsın. Axı uşaq buna hazır olmayanda belə, bağçaya sadəcə olaraq baxmaq həvəsi ilə gəlirdi. Bu heç də əhəmiyyətli deyil.

Bə'zi pedaqoji kollektivlər, qonaq də'vət etməyin əsiri olurlar. Çox vaxt "açıq qapı" gününü valideynlərin qonaq kimi qəbuluna döndərirlər. Onların pedaqoji maarifinin artması qayğısına qalmırlar. Nəticənin qarşıda qoyulmuş məqsədə uyğun gəlməsi baxımından qiymətləndirilməsi tələb olunur. Valideyn qrupunun tərkibindən asılı olaraq uşaqların nail olduqları müvəffəqiyyətlərin təhlili verilir. Uşaqların tapşırıqları yerinə yetirmələrinin müqayisəsi zamanı nə yaxşı, nə də pis işlərin sahiblərinin adlarını çəkmək məsləhət görülmür.

Valideyn üçün öz uşağının yaşidləri ilə müqayisəsi situasiyası zərərli olmaqla, bə'zən xoşagəlməz iz qoyur. Axı valideyn üçün öz körpəsi həmişə yaxşıdır, ona görə ki, doğmadır, sevimlidir. Hərdən onu başqalarından dəcəl,

bacarıqsız görmək xoşagəlməzdir.

Bundan belə nəticəyə gəlmək olarmı ki, qruplara nəzarətə yalnız uşaqları yaxşı nəticələr əldə edən valideynləri cəlb etmək lazımdır. Mə'lum olduğu kimi çox zaman belələri öz valideynlik hüquqlarına ciddi münasibətləri ilə seçilirlər. Əgər bu yol təqdir edilse, tərbiyə ilə az məşğul olanlar pedaqoji təhsilin fəal üsullarının birindən məhrum olacaqlar. Deməli, böyüklərin reaksiyalarının xarakterini nəzərə alaraq daha münasib formalar axtarılmalıdır.

Şübhəsiz, onlara diferensial yanaşmaq şərtilə "açıq qapı" günlərinə bütün valideynlərin dəvət olunması praktikasını uğurlu hesab etmək lazımdır. Bu, öndən ibarətdir ki, yığışanların tərkibinə: 1) Yaşlılarından xeyli geri qalan uşaqların valideynlərinin bağçaya tək gəlmələrinə imkan vermək lazımdır; 2) Əsobi reaksiyalı və buna görə də müəyyən bir münaqişə yarada biləcək valideynlər xüsusi qrupuna daxil edilməməlidirlər; Belə adamlarla, adətən diplomatik münasibətdə fərdi iş aparılır.

QAÇQIN UŞAQLAR BAĞÇASINDA ƏMƏK TƏRBİYƏSİ

Zərifə Məhərrəmli

Azərbaycan ETPEI-nin dissertantı

"Mən çadırdakı körpələri bağrıma basıram".

Heydər Əliyev

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Görəsən doğma yurd yerinin istisini, hərarətini, şirinliyini nə ilə əvəz etmək olar? Doğrudan da, insan üçün kəndə yaradılan ən ideal şərait, rahat sığınacaq, doğma ocaq həsrətli adamların el-oba dərđini, yurd niskilini yüngülləşdirə bilməz. Çadır şəhərciklərinə sığınan, ev-əşiyinə həsrət binəsbəblərlə görüdükdən bu fikirlərin təsirindən qaxa bilmirəm. Digər bölgələrimiz kimi Saatlı torpağında köksündə "göyərən" çadırlar, ətrafdakı kiçik mal pəyələri, tüstüsü zəif sobalar, o tərəf, bu tərəfə qaçıyan nirdaş geyimli qaçqın balaları gözümün önündən çəkilir. Ürək göynədən bu mənzərə təəssüf ki, bu günümüzün reallığı, gerçəklidir. Həyat işə davam edir. Çadırlarda hələ ki, əsil yurd yerindən xəbərsiz körpələr dünyaya gəlir, doğma od-ocağın istisinə qızınacaqları günün intizarında böyüyür, boy atırlar.

Dilimizdə "qaçqın", "didərgin" kəlmələri işlənən vaxtdan işğal olunmuş bölgələrimizdən nə qədər əvsiz-əşiksiz soydaşlarımız Saatlıdakı dörd çadır şəhərciyində məskunlaşmış. Saatlı -1 çadır şəhərciyində Xocalı, Şuşa, Ağdam, Cəbrayıl, Füzuli, Qubadlı və Zəngilan bölgələrindən qovulmuş qaçqın ailələri yaşayır. Təkcə Füzulililə sakinlərin sayı 4 minədəkdir. Onlar bu çadır şəhərciyində 1993-cü ilin oktyabrından Füzuli bölgəsi erməni-rus hərbi birləşmələri tərəfindən işğal ediləndən məskunlaşmışlar.

Qəlbi nisgilli balaların bir dəstəsi Saatlı-1 çadır şəhərciyindəki Qarğabazar uşaq bağçasında tərbiyə alır. 120 uşağdan 30-u şəhid balasıdır. Uşaq bağçası 5 çadırdə qərar tutub. Xeyrixah adamların köməyi ilə bağça üçün 2 daş otaq, taxtadan mətbəx və yay istinadları gətirilib. Fəaliyyətini çadırlarda davam etdirən bu məktəbəqədər tərbiyə prosesinin əziyyətli günləri çox olub. İlk

vaxtlarda balacaların üstünü örtmək üçün köhnə aqyal belə tapılırdı. Sağ olsun nəcib insanları. Xeyrixahların qayğısı ilə bağçaya yanacaq, ərzaq verildi. Ən başlıcası isə Bakı qaçqınlara dayaq durdu, arxa oldu. Yardım karvanları çadır şəhərciklərinə üz tutdu.

Qarğabazar uşaq bağçasının müdiri Afət Məmmədova söhbət zamanı dedi ki, hamilik köməyi sayəsində son üç ildə tərbiyə ocağında işlər qaydaya düşüb. Qaçqın uşaqlar bağçası üçün xeyli avadanlıq, qab-qacaq, yatacaq, didaktik ma-

material, oyuncaq alınıb. Əsas hamilərimiz- "Amay" assosiasiyası, "Qadın və inkişaf" mərkəzi və "Azəri türk qadınlar birliyi" diqqətlərini bağçanın ehtiyaclarına yönəldiblər. Qaçqınlar üçün yeni iş yerləri açılıb. Bu isə ən böyük köməkdir. Başı üstündəki damını, hər şeyini itirən qaçqın üçün bundan əhəmiyyətli heç nə ola bilməz. Beynəlxalq Qırmızı Xaç və Qırmızı Aypara Cəmiyyətləri Federasiyası Bakıdakı nümayəndəliyinin köməyi ilə uşaq bağçasının həyatında toxuculuq sexləri yaradılıb, hanalar quraşdırılıb. Çadırlarda yaşayan, xüsusi əl qabiliyyəti olanlar bu sexlərdə işə başlayırlar.

Üst trikotaj geyimləri sexində bağçanın uşaqları üçün toxunan isti papaq, şorf və jaketlər göz oxşayır. Toxunan xalılar isə satışa göndərilir, toxuculara aylıq məaş verilir.

Qaçqın uşaqlar bağçasında balacaları erkən yaşlarından əməyə alışdırmağa vacib iş kimi baxır, böyük diqqət yetirirlər. Axı uşaqlarda əməyə məhəbbət, zəhmət adamlarına hörmət hissi oymatmaq, onları gücləri çatan işlərə cəlb etmək, onlara kömək göstərmək yaradıcı əməyə münasibətin ilkin pilləsidir. Tərbiyəçilər çalışırlar ki, əmək uşaqlar üçün sevimli işə çevrilsin. Balaları toxuculuq sexində, hana arxasında xalça toxuyan anaların yanında görəndə bu fikrin doğruluğuna inandılar. Onlar böyüklərə sual verir, sap öyirməkdən tutmuş, ilmələrin rənginədək hər şeylə maraqlanırdılar. Əlvan xalça ilmələrin, naxışların "nağılı"ndan sehirlənmiş balaların gözü qarşısında toxunur, araya-ərsəyə gəlirdi.

Qaçqınlıq həyatı yaşayan uşaqların ehtiyaclarının ödənməsi hər şeydən irəlidir. Bunu Qarğabazar uşaq bağçasının birgünlük iş rejimi ilə tanışlıq zamanı hiss etdik. Uşaqların süfrəsinə hər gün ağartı məhsulları verilir. Şəhərdəki məktəbəqədər tərbiyə müəssisələri bu cəhətdən çadırlardakı uşaq bağçasına qibtə edə bilər. Bəs qaçqın balalarına verilən göy-göyörti, tozə tərəvəz məhsulları

haradandır? Təəccübümü görəndə məni bağcanın fermer təsərrüfatı ilə tanış etdilər. İki hektar sahədə yerləşən fermer təsərrüfatı xeyirxah hamilərin köməyi ilə yaradılıb. Hələ iki il əvvəl "Amay" assosiasiyasının rəhbərləri Abdulla Abdullayev və Dünyaxanım Əliyevanın qayğısı sayəsində ferma üçün 20 qoyun və iki balalı inək ayrılıb. Balalara bu Novruz bayramı hədiyyəsi fermer təsərrüfatının sonrakı uğurlarını şərtləndirib. Süd və digər ağırtı məhsulları uşaqların qida rasionunda əsas yer tutur. Hər dəfə qırxımdan götürülən yundan uşaqlar üçün isti yatacaq-yorğan-döşək hazırlanır.

İndi bostançılıq da fermer təsərrüfatında mühüm sahəyə çevrilib. Tərbiyəçilər, texniki işçilər, hətta valideynlər də tərəvəz, bostan məhsulları yetişdirirlər. Bu isə kollektivin maddi imkanlarının artmasına, həyat şəraitinin yaxşılaşmasına, uşaqların sağlam böyümələrinə kömək edir.

Uşaq bağçası üçün fermer təsərrüfatını və toxuculuq sexlərinin yaradılmasının əhəmiyyəti təkcə bununla bitmir. Böyüklərin faydalı əməyə cəlb olunması, uşaqların gözü qarşısında baş verdiyindən onlarda zəhmətə, işə-gücə həvəs məhz erkən yaşlarından yaranır, formalaşır. Bağçada tərbiyə alan balalar əmilərin, xalaların mal-qara bəsləmələrinə, bostanda işləmələrinə maraqla baxır, çox şey görüb-götürürlər. Müşahidələr göstərir ki, çadır- bağcanın uşaqları kənd təsərrüfatı əməyinə daha çox həvəs göstərirlər. Onlar bostanın alağını təmizləməkdə, seyreltmədə, göy-göyerti toxumları səpməkdə, tərəvəz yetişdirilməsində, heyvanlara qulluq işində gücləri çatan işlərdən yapışırlar. Əmək məşğələsi zamanı tərbiyəçilər uşaqlara təsərrüfatda işlədilən alətlərin adlarını öyrədir, kənd təsərrüfatı maşınlarının iş prinsipini sadə dillə izah edirlər. Onlar balacalara bağ, bostan, dirrik və tarla bitkilərinin bir-birindən fərqi başa salırlar.

Müşahidələr göstərir ki, uşaqlar üçün fermaya ekskursiya daha cəlbədicidir. Onlar fermadakı işlərlə maraqlanırdılar. Danalara ot, körpə buzovlara isə əmizlə süd verirdilər. Bu sadə işlər uşaqları elə sevindirmişdi ki, onlar fermadan ayrılmaq istəmirdilər.

Uşaqlar meyvə və tərəvəz yığımında da iştirak edirlər. Onların köməyi ilə hazırlanan şirələr, tutmalar, mürəbbələr qışa saxlanılır.

Əyani vəsaitdən istifadənin uşaqların əmək tərbiyəsində böyük əhəmiyyəti var. Çadır-bağcanın böyük yaşlı uşaqlar qrupunda əmək tərbiyəsi ilə bağlı stend və guşələr tərtib edilib. "Hansı sənət yaxşıdır?" guşəsində pambıqçı, maldar, çoban, traktorçu, mexanizator, suçu və digər peşə adamlarının işini əks etdirən fəotolar, materiallar toplanıb. "Sən gələcəkdə kim olacaqsan?", "Əmək insanı ucaldır", "Bizim qəhrəmanlar" adlı guşələr də, tarlalarda, fermalarda insan əməyini əməli surətdə təsvir edən şəkil, tablo və s. əyani vəsaitlərlə zəngindir.

Qaçqın uşaqlar bağçasının pedaqoji kollektivi kiçik yaşlılara izah edirlər ki, kim öz üzərinə düşən işi vaxtında görürsə, çəkdiyi zəhmətdən zövq alırsa, onda əməyə məhəbbət hissi inkişaf edəcək. Deməli, kamil insan yetişəcəkdir.

Yurd yerlərindən didərgin düşmüş uşaqlarla işlədiyindən vəzifə borclarına ikiqat məs'uliyət hissi ilə, vicdanla yanaşan tərbiyəçilərin fəaliyyəti doğrudan təqdirəlayiqdir. Bəlkə də dünyanın ən ağır yükü sayılan qaçqınlıq dərini balaca çiynlərində daşıyan bu balalardan ayrılarkən onların çöhrələrində duyduğum nikbinlik hissi bir fikri təlqin edirdi: torpaqlarınıza hökmən qayıdacağıq!

* * *

PROQRAM MATERIALLARININ PLANLAŞDIRILMASI**Əlifba tə'liminə hazırlıq dövrü
(əvvəli məcmuənin 3-cü nömrəsində)**

- 4 oktyabr. Oxu. A səsi və hərfi (səh. 32).
7 oktyabr. Oxu. A səsi və hərfi (səh. 33).
7 oktyabr. Yazı. 1 nömrəli iş dəftərinin 15-ci səhifəsi-birinci yarısı üzrə iş.
8 oktyabr. Oxu. A səsi və hərfi (səh. 33).
8 oktyabr. Yazı. 1 nömrəli iş dəftərinin 15-ci səhifəsi-ikinci yarısı üzrə iş.
10 oktyabr. Oxu. N səsi və hərfi (səh. 34).
10 oktyabr. Yazı. 1 nömrəli iş dəftərinin 16-cı səhifəsi-birinci yarısı üzrə iş.
11 oktyabr. Sınıfdən xaric oxu. Xəzər dənizi haqqında bədii parçanın oxunması.
13 oktyabr. Oxu. N səsi və hərfi. (səh.35).
13 oktyabr. Yazı. 1 nömrəli iş dəftərinin 16-cı səhifəsi-ikinci yarısı üzrə iş.
14 oktyabr. Oxu. Ə səsi və hərfi (səh.36).
14 oktyabr. Yazı. 1 nömrəli iş dəftərinin 17-ci səhifəsi-birinci yarısı üzrə iş.
15 oktyabr. Oxu. Ə səsi və hərfi (səh. 37).
15 oktyabr. Yazı. 1 nömrəli iş dəftərinin 18-ci səhifəsi- üzrə iş.
17 oktyabr. Oxu. T səsi və hərfi (səh. 38).
17 oktyabr. Yazı. 1 nömrəli iş dəftərinin 20-ci səhifəsi üzrə iş.
18 oktyabr. Sınıfdən xaric oxu. Ata haqqında.
20 oktyabr. T səsi və hərfi (səh. 39).
20 oktyabr. Yazı. 1 nömrəli iş dəftərinin 19-cu səhifəsi üzrə iş.
21 oktyabr. Oxu. O səsi və hərfi (səh. 40).
21 oktyabr. Yazı. 1 nömrəli iş dəftərinin 21-ci səhifəsi üzrə iş.
22 oktyabr. Oxu. O səsi və hərfi (səh. 41).
22 oktyabr. Yazı. 1 nömrəli iş dəftərinin 22-ci səhifəsi üzrə iş.
24 oktyabr. Oxu. İ səsi və hərfi (səh. 42).
24 oktyabr. Yazı. 1 nömrəli iş dəftərinin 23-cü səhifəsi üzrə iş.
25 oktyabr. Sınıfdən xaric oxu. Ana haqqında.
27 oktyabr. Oxu. U səsi və hərfi (səh. 43).
27 oktyabr. Yazı. 1 nömrəli iş dəftərinin 24-cü səhifəsi üzrə iş.
28 oktyabr. Oxu. R səsi və hərfi (səh.44).
28 oktyabr. Yazı. 1 nömrəli iş dəftərinin 25-ci səhifəsi üzrə iş.
29 oktyabr. Oxu. R səsi və hərfi (səh. 45).
29 oktyabr. Yazı. 1 nömrəli iş dəftərinin 26-cı səhifəsi üzrə iş.
31 oktyabr. Oxu. K səsi və hərfi (səh. 46).
31 oktyabr. Yazı. 1 nömrəli iş dəftərinin 27-ci səhifəsi üzrə iş.
1 noyabr. Sınıfdən xaric oxu. Ailə haqqında.
3 noyabr. Oxu. L səsi və hərfi (səh. 47).
3 noyabr. Yazı. 1 nömrəli iş dəftərinin 28-ci səhifəsi üzrə iş.
4 noyabr. Oxu. I səsi və hərfi (səh. 48).
4 noyabr. Yazı. 1 nömrəli iş dəftərinin 29-cü səhifəsi üzrə iş.
11 noyabr. Oxu. I səsi və hərfi; (səh.49).
11 noyabr. Yazı. 1 nömrəli iş dəftərinin 30-31-ci səhifələri üzrə iş.
14 noyabr. İ səsi və hərfi (səh. 50).
14 noyabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 1-ci səhifəsi üzrə iş.

- 15 noyabr. Sınıfdən xaric oxu. Milli Dirçəliş günü ilə əlaqədar.
- 18 noyabr. Oxu. İ səsi və hərfi. (səh. 57)
- 18 noyabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 12-ci səhifəsi üzrə iş.
- 19 noyabr. Oxu. D səsi və hərfi (səh. 52).
- 19 noyabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 3-cü səhifəsi üzrə iş.
- 21 noyabr. Oxu. D səsi və hərfi (səh. 53).
- 21 noyabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 4-cü səhifəsi üzrə iş.
- 22 noyabr. Sınıfdən xaric oxu. Payızda təbiətə aid.
- 24 noyabr. Oxu. S səsi və hərfi (səh. 54).
- 24 noyabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 5-ci səhifəsi üzrə iş.
- 25 noyabr. Oxu. S səsi və hərfi (səh. 55).
- 25 noyabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 6-cı səhifəsi üzrə iş.
- 26 noyabr. Oxu. Ş səsi və hərfi (səh. 56).
- 26 noyabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 7-ci səhifəsi üzrə iş.
- 28 noyabr. Oxu. Ş səsi və hərfi (səh. 57).
- 28 noyabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 8-ci səhifəsi üzrə iş.
- 29 noyabr. Sınıfdən xaric oxu. Payızda heyvanların həyatı haqqında.
- 1 dekabr. Oxu. Y səsi və hərfi (səh. 58).
- 1 dekabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 9-cu səhifəsi üzrə iş.
- 2 dekabr. Oxu. Y səsi və hərfi. (səh. 59).
- 2 dekabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 10-cu səhifəsi üzrə iş.
- 3 dekabr. Oxu. M səsi və hərfi (səh. 60).
- 3 dekabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 11-ci səhifəsi üzrə iş.
- 5 dekabr. Oxu. M səsi və hərfi (səh. 61).
- 5 dekabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 12-ci səhifəsi üzrə iş.
- 6 dekabr. Sınıfdən xaric oxu. Uşaqların oyun və əyləncələrinə dair.
- 8 dekabr. Oxu. X səsi və hərfi (səh. 62).
- 8 dekabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 14-cü səhifəsi üzrə iş.
- 9 dekabr. X səsi və hərfi (səh. 63).
- 9 dekabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 15-ci səhifəsi üzrə iş.
- 10 dekabr. Oxu. Z səsi və hərfi (səh. 64).
- 10 dekabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 16-cı səhifəsi üzrə iş.
- 12 dekabr. Oxu. Z səsi və hərfi (səh. 65).
- 12 dekabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 17-18-ci səhifəsi üzrə iş.
- 13 dekabr. Sınıfdən xaric oxu. Yaşlılara hörmət haqqında bədii əsərlərin oxunması.
- 15 dekabr. Oxu. Q səsi və hərfi (səh. 66).
- 15 dekabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 19-cu səhifəsi üzrə iş.
- 16 dekabr. Oxu. Q səsi və hərfi (səh. 67).
- 16 dekabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 20-21-ci səhifəsi üzrə iş.
- 17 dekabr. Oxu. G səsi və hərfi (səh. 68)
- 17 dekabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 22-ci səhifəsi üzrə iş.
- 19 dekabr. Oxu. G səsi və hərfi (səh. 69).
- 19 dekabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 23-cü səhifəsi üzrə iş.
- 20 dekabr. Sınıfdən xaric oxu. Qışa aid bədii əsərlərin oxunması.
- 22 dekabr. Oxu. V səsi və hərfi (səh. 70).
- 22 dekabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 24-cü səhifəsi üzrə iş.
- 23 dekabr. Oxu. V səsi və hərfi (səh. 71).
- 23 dekabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 25-26-cı səhifəsi üzrə iş.

- 24 dekabr. Oxu. E səsi və hərfi (səh. 72).
- 24 dekabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 27-ci səhifəsi üzrə iş.
- 26 dekabr. Oxu. E səsi və hərfi (səh. 73).
- 26 dekabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 28-29-cu səhifələri üzrə iş.
- 27 dekabr. Sinifdönxaric oxu.
- 29 dekabr. Oxu. B səsi və hərfi (səh. 74).
- 29 dekabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 30-cu səhifəsi üzrə iş.
- 30 dekabr. V səsi və hərfi (səh. 75).
- 30 dekabr. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 31-32-ci səhifələri üzrə iş.
- 11 yanvar. Oxu. P səsi və hərfi (səh. 76).
- 11 yanvar. 3 nömrəli iş dəftərinin 1-ci səhifəsi üzrə iş.
- 12 yanvar. Oxu. P səsi və hərfi (səh. 77).
- 12 yanvar. Yazı. 2 nömrəli iş dəftərinin 9-cu səhifəsi üzrə iş.
- 13 yanvar. Oxu. K səsi və hərfi (səh. 78).
- 13 yanvar. Yazı. 3 nömrəli iş dəftərinin 4-cü səhifəsi üzrə iş.
- 15 yanvar. Oxu. K səsi və hərfi (səh. 79).
- 15 yanvar. Yazı. 3 nömrəli iş dəftərinin 5-ci səhifəsi üzrə iş.
- 16 yanvar. Sinifdönxaric oxu. Qışda uşaqların oyun və əyləncələri.
- 18 yanvar. Oxu. K səsi və hərfi (səh. 80).
- 18 yanvar. Yazı. 3 nömrəli iş dəftərinin 6-cı səhifəsi üzrə iş.
- 19 yanvar. Oxu. K səsi və hərfi (səh. 81).
- 19 yanvar. Yazı. 3 nömrəli iş dəftərinin 7-8-ci səhifəsi üzrə iş.
- 22 yanvar. Oxu. Ç səsi və hərfi (səh. 82).
- 22 yanvar. Yazı. 3 nömrəli iş dəftərinin 9-cu səhifəsi üzrə iş.
- 23 yanvar. Sinifdönxaric oxu. Qışda insanların əməyi haqqında.
- 25 yanvar. Oxu. Ç səsi və hərfi (səh. 83).
- 25 yanvar. Yazı. 3 nömrəli iş dəftərinin 10-11-ci səhifəsi üzrə iş.
- 26 yanvar. Oxu. Ü səsi və hərfi (səh. 84).
- 26 yanvar. Yazı. 3 nömrəli iş dəftərinin 12-ci səhifəsi üzrə iş.
- 27 yanvar. Oxu. Ü səsi və hərfi (səh. 85).
- 27 yanvar. Yazı. 3 nömrəli iş dəftərinin 13-14-cü səhifəsi üzrə iş.
- 29 yanvar. Oxu. Ö səsi və hərfi (səh. 86).
- 29 yanvar. Yazı. 3 nömrəli iş dəftərinin 15-ci səhifəsi üzrə iş.
- 30 yanvar. Sinifdönxaric oxu. (Qışda ev heyvanlarının həyatı haqqında)
- 1 fevral. Oxu. Ö səsi və hərfi (səh. 87).
- 1 fevral. Yazı. 3 nömrəli iş dəftərinin 16-17-ci səhifələri üzrə iş.
- 2 fevral. Oxu. C səsi və hərfi (səh. 85).
- 2 fevral. Yazı. 3 nömrəli iş dəftərinin 18-ci səhifəsi üzrə iş.
- 3 fevral. Oxu. C səsi və hərfi (səh. 89).
- 3 fevral. Yazı. 3 nömrəli iş dəftərinin 19-20-ci səhifəsi üzrə iş.
- 5 fevral. Oxu. G səsi və hərfi (səh. 90).
- 5 fevral. Yazı. 3 nömrəli iş dəftərinin 21-ci səhifəsi üzrə iş.
- 6 fevral. Sinifdönxaric oxu. Qışda vəhşi heyvanların həyatı haqqında.
- 8 fevral. Oxu. G səsi və hərfi (səh. 91).
- 8 fevral. Yazı. 3 nömrəli iş dəftərinin 22-23-cü səhifəsi üzrə iş.
- 9 fevral. Oxu. N səsi və hərfi (səh. 92).
- 9 fevral. Yazı. 3 nömrəli iş dəftərinin 24-cü səhifəsi üzrə iş.
- 10 fevral. Oxu. N səsi və hərfi (səh. 93)
- 10 fevral. Yazı. 3 nömrəli iş dəftərinin 25-26-cı səhifəsi üzrə iş.

- 12 fevral. Oxu. F səsi və hərfi (səh. 94).
 12 fevral. Yazı. 3 nömrəli iş dəftərinin 27-ci səhifəsi üzrə iş.
 13 fevral. Sınıfdən xaric oxu. (Qışda ev quşlarının vəziyyəti haqqında).
 15 fevral. Oxu. F səsi və hərfi (səh. 95).
 15 fevral. Yazı. 3 nömrəli iş dəftərinin 28-29-cu səhifəsi üzrə iş.
 16 fevral. Oxu. J səsi və hərfi (səh. 96).
 16 fevral. Yazı. 3 nömrəli iş dəftərinin 30-cu səhifəsi üzrə iş.
 17 fevral. Oxu. J səsi və hərfi (səh. 97).
 17 fevral. Yazı. 3 nömrəli iş dəftərinin 31-ci səhifəsi üzrə iş.
 26 fevral. Oxu. "Əlifba (səh. 98).
 26 fevral. Yazı. 3 nömrəli iş dəftərinin 32-ci səhifəsi üzrə iş.
 27 fevral. Sınıfdən xaric oxu. Ana, ev işlərində ona kömək haqqında mətnlərin oxunması.

Əlifbadan sonrakı dövr

- 1 mart. Oxu. B. Vahabzadə "Müəllim" (səh. 99).
 1 mart. Yazı. Yazı taxtasında kalliqrafik çalışma. Şe'r-in bir bəndinin üzündən köçürülməsi.
 2 mart. Oxu. N. Gəncəvi haqqında mə'lumatın oxunması. "Kərpickəsən qoca və cavan oğlan" (səh. 100-101).
 2 mart. Hüsnxət. Genetik prinsip üzrə təmrinlər. Onun mahiyyətinin (hərflərin oxşar elementlərinə görə qruplaşdırılmasının) başa salınması. Birinci kiçik qrupa daxil olan *ı, i, u, ü* hərflərinin yazılması. Onlardan istifadə etməklə sözlərin düzəldilib yazılması. Həmin hərflərin başqa hərflərlə bitişdirilməsi üzrə məşq.
 3 mart. Oxu. M. Ə. Sabir haqqında mə'lumatın oxunması. "Uşaq və buz" (səh. 102).
 3 mart. Yazı. "Uşaq və buz" şe'rinin bir parçasının üzündən köçürülməsi.
 5 mart. Oxu. A. Səhhət haqqında mə'lumatın oxunması. "Cücələr" (səh. 103).
 5 mart. Yazı. "Cücələr" şe'rinin bir bəndinin müəllimin diktəsinə əsasən yazılması.
 6 mart. Sınıfdən xaric oxu. İlk bahar haqqında ədəbi əsərlərin oxunması.
 9 mart. Oxu. A. Səhhət "Ana və bala" (səh. 104).
 9 mart. Yazı. "Göydəki quşlar" (səh. 104) şe'rinin üzündən köçürülməsi.
 10 mart. Hüsnxət. Birinci kiçik qrupa daxil olan *v, u, m* hərflərinin yazılması. Onlardan sözlərin düzəldilib yazılması. Həmin hərflərin başqa hərflərlə bitişdirilməsi üzrə məşq.
 10 mart. Oxu. İ. Səfərli "Ana" (səh. 105), "Hamıdan qəşəng" (səh. 105).
 12 mart. Oxu. "Oxşamalar" (səh. 106-107).
 12 mart. Yazı. Müəllimin şe'rdən yazı taxtasında yazdığı bəndin üzündən köçürülməsi.
 13 mart. Sınıfdən xaric oxu. Yaz haqqında ədəbi mətnlərin oxunması. Ə. Kərimin "Ayaq izləri" (səh. 124) şe'rini də oxumaq olar.
 15 mart. Oxu. M. Ə. Sabir "Yaz günləri" (səh. 123).
 15 mart. Yazı. Şe'rdən bir bəndin üzündən köçürülməsi.
 16 mart. Hüsnxət. Birinci kiçik qrupa daxil olan *t, h, p, j, y, f* hərflərinin yazılması. Onlardan, keçən dərisdə üzərində iş getmiş hərflərdən sözlər düzəldilib yazılması. Həmin hərflərin başqa hərflərlə bitişdirilməsi üzrə iş.
 16 mart. Oxu. "Gün çıx, gün çıx" (səh. 124).

- 17 mart. Oxu. M.Dilbazi "Qaranquş" (səh. 126).
- 17 mart. Yazı. "Qərənfil" (səh. 125) şe'rinin üzündən köçürülməsi.
- 19 mart. Oxu. "Novruz" (səh. 128-129).
- 19 mart. Yazı. Müəllimin diktəsilə şe'rin birinci bəndinin yazılması.
- 20 mart. Hüsxnət. İkinci kiçik qrupa daxil olan *o, ö, q, d, g, ğ, v* hərflərinin, onlardan əmələ gələn sözlərin yazılması. Onların başqa hərflərlə bitişdirilmə qaydası üzrə məşq.
- 20 mart. Nitq inkişafı. Yazla əlaqədar sözlərin tələffüzü, nitqdə düzgün işlənməsi, yaz haqqında tapmaca, şe'r-nəğmə, düzgülərin oxunması.
- 2 aprel. Hüsxnət. Üçüncü qrupa daxil olan *ç, c, e, l, r, z, k* hərflərinin, onlardan düzəldilən sözlərin yazılması, həmin hərflərin başqa hərflərlə bitişdirilməsi üzrə məşq.
- 2 aprel. Nitq inkişafı. Şagirdlərin lüğətinin, heyvanlar və quşların adları hesabına zənginləşdirilməsi, onların rabitəli nitqinin inkişafı üzrə iş.
- 3 aprel. Sınıfədxaric oxu. Yaza aid mətnlərin oxunması.
- 5 aprel. Oxu. M.Dilbazinin "Mənim nənəm" (səh. 108).
- 5 aprel. Yazı. 109-cu səhifədəki birinci yanılımacın üzündən köçürülməsi.
- 6 aprel. Oxu. "Ata" (səh. 110-111).
- 6 aprel. Yazı. Müəllimin diktəsinə əsasən hekayənin iki-üç cümləsinin yazılması.
- 7 aprel. Oxu. M.Dilbazi haqqında mə'lumatın oxunması. "Böyüklərə hörmət et" (səh. 119).
- 7 aprel. Yazı. Şe'rin dörd mürasımın üzündən köçürülməsi.
- 9 aprel. Hüsxnət. Dördüncü kiçik qrupa daxil olan *ə, x, s, ş* hərflərinin onlardan düzəldilən sözlərin yazılması. Onların digər hərflərlə bitişdirilməsi.
- 9 aprel. Nitq inkişafı. Şagirdlərin lüğət ehtiyatının meşə ağacları, kolları və çöl çiçəkləri hesabına zənginləşdirilməsi. Onların rabitəli nitqinin inkişafı üzrə iş.
- 10 aprel. Sınıfədxaric oxu. Ailə, ailədə vəzifə bölgüsü, yaşlılara hörmət, kiçiklərə qayğıya aid mətnlərin oxunması.
- 12 aprel. Oxu. A.Şaiq haqqında mə'lumatın oxunması. "Keçi" (səh. 112).
- 12 aprel. Yazı. Şe'rin birinci bəndinin üzündən köçürülməsi.
- 13 aprel. Oxu. A.Şaiq "Xoruz" (səh. 112).
- 13 aprel. Yazı. Şe'rin üzündən köçürülməsi.
- 14 aprel. Oxu. A.Şaiq "Can gülüm, can-can" (səh. 113)
- 14 aprel. Oxu. "Oyunlar" (səh. 114-115).
- 14 aprel. Yazı. Birinci bəndin üzündən köçürülməsi.
- 16 aprel. Hüsxnət. Birinci böyük qrupa daxil olan *U, Ü, V, A, M, N* hərflərinin yazılması və sonra gələn hərflərlə bitişdirilmə qaydası üzrə məşq.
- 16 aprel. Nitq inkişafı. Şagirdlərin lüğət ehtiyatını meyvə və giləmeyvə adları hesabına zənginləşdirmək, rabitəli nitqlərini inkişaf etdirmək.
- 17 aprel. Sınıfədxaric oxu. Yoldaşlıq və dostluğa aid əsərlərin oxunması.
- 19 aprel. Oxu. "Əkil-bəkil" (səh. 116).
- 19 aprel. Yazı. Şe'rin bir bəndinin yazı taxtasından köçürülməsi.
- 20 aprel. Oxu. "Mən də, mən də" (səh. 117).
- 20 aprel. Yazı. Müəllimin diktəsi ilə 10-12 sözdən ibarət mətnin yazılması.
- 21 aprel. Oxu. İ.Tapdıq "Təpələr" (səh. 119).
- 21 aprel. Yazı. Şe'rdən bir parçanın üzündən köçürülməsi.
- 23 aprel. Hüsxnət. İkinci böyük qrupa daxil olan *Ç, C, Ə, X, S, Ş, O, Ö, Q, G, Ğ*

hərflərinin yazılması və özündən sonra gələn hərflərlə bitişdirilməsi üzrə məşq.

23 aprel. Nitq inkişafı. Şagirdlərin lüğət ehtiyatının vəhşi heyvanlar və quşlar hesabına zənginləşdirilməsi.

24 aprel. Sınıfdən xaric oxu. Yaxşılıq və xeyirxahlığa dair əsərlərin oxunması.

26 aprel. Oxu. L. Tolstoy haqqında mə'lumat. "İki yoldaş" (səh. 120).

26 aprel. Yazı. Hekayədən üç cümlənin üzündən köçürülməsi.

27 aprel. Oxu. L. Tolstoy "Sınımış fincan" (səh. 121).

27 aprel. Yazı. Mətnin bir hissəsinin üzündən köçürülməsi.

28 aprel. Oxu. "Xoruz və padşah" (səh. 130-131).

28 aprel. Yazı. Nağıldan üç-dörd cümlənin müəllimin diktəsinə əsasən yazılması.

30 aprel. Hüsnxət. Üçüncü qrupa daxil olan *I, İ, J, Y, L, Z* hərflərinin yazılması və özündən sonra gələn hərflərlə bitişdirilməsi üzrə məşq.

30 aprel. Nitq inkişafı. Şagirdlərin lüğət ehtiyatının tərəvəz və bostan bitkiləri ilə əlaqədar zənginləşdirilməsi. Onların rabitəli nitqinin inkişafı üzrə iş.

1 may. Sınıfdən xaric oxu. Təbiətə aid mətnlərin oxunması.

3 may. Oxu. "Tülkü və durna" (səh. 132-133).

3 may. Yazı. Atalar sözlərinin (səh. 133) üzündən köçürülməsi.

4 may. Oxu. "Çoban" (səh. 134).

4 may. Yazı. Şe'rin bir bəndinin üzündən köçürülməsi.

5 may. Oxu. S. Məmməd zadə "Ceyran" (səh. 135).

5 may. Yazı. Şe'rin üzündən köçürülməsi.

7 may. Hüsnxət. Beşinci qrupa daxil olan böyük hərflərin (*T, F, P, D*) yazılması və sonra gələn hərflər ilə bitişdirilməsi üzrə məşq.

7 may. Nitq inkişafı. Şagirdlərin nitqinin tikinti ilə əlaqədar sözlərlə zənginləşdirilməsi. Rabitəli nitqin inkişafı üzrə işin təşkili.

8 may. Sınıfdən xaric oxu. Nağılların oxunması.

10 may. Oxu. "Ana yurdumuz" (səh. 136-137).

10 may. Yazı. Mətdən bir neçə cümlənin üzündən köçürülməsi.

11 may. Oxu. Z. Cabbar zadə "Bakı" (səh. 138).

11 may. Yazı. Şe'rin bir bəndinin üzündən köçürülməsi.

12 may. Oxu. "Qara qızıl" (səh. 139).

12 may. Yazı. Müəllimin diktəsi üzrə 10-12 sözdən ibarət mətnin yazılması.

14 may. Hüsnxət. Kalliqrafik nöqsanların aradan qaldırılması üzrə yazı taxtasında məşq.

14 may. Nitq inkişafı. Şagirdlərin lüğət ehtiyatının nəqliyyat, küçə hərəkəti qaydaları ilə əlaqədar sözlərlə zənginləşdirilməsi.

15 may. Sınıfdən xaric oxu. Azərbaycan, onun gözəlliyi, sərvətləri ilə əlaqədar əsərlərin oxunması.

17 may. Oxu. "Respublika günü" (səh. 140).

17 may. Yazı. Mətdən bir parçanın üzündən köçürülməsi.

18 may. Oxu. "Heydər baba" (səh. 141).

18 may. Yazı. Mətdən bir parçanın üzündən köçürülməsi.

19 may. Oxu. "Azərbaycanlılar" (səh. 142).

19 may. Yazı. Müəllimin diktəsinə əsasən 12-15 sözdən ibarət mətnin yazılması.

21 may. Hüsnxət. Hüsnxət üzrə yoxlayıcı imla.

21 may. Nitq inkişafı. Nitqin ifadəliliyi, rəvanlığı, canlılığı üzrə müsabiqə xarakterli məşq.

22 may. Sınıfdən xaric oxu. Azərbaycanın dövlət atributlarına aid mətnlərin oxunması.

24 may. Oxu. Səməd Vurğun haqqında mə'lumatın oxunması. "Azərbaycan" şe'ri (səh. 143).

24 may. Yazı. Uşaqların öz bərd bildikləri və istedikləri şe'rlərdən bir bənd öz bərd yazılması.

25 may. Dərs ilinə yekun vurulması və yay tapşırığının verilməsi.

II SİNİF

"Oxu" (Y.Ş.Kərimov)

(əvvəli bu ilin 3-cü nömrəsində)

11 yanvar. "Yeni il", "Şən yolka".

12 yanvar. "Qış" (A.S.Puşkin), "Qar" (X.Əlibəyli).

14 yanvar. "Sınmış səhəng".

15 yanvar. "Qar dənəsinin sərgüzəştləri".

16 yanvar. Sınıfdən xaric oxu.

18 yanvar. "Məşə həkimi".

19 yanvar. Ümumiləşdirici dərs.

"Xeyirxah işlər görək"

21 yanvar. "İnsana məhəbbət".

22 yanvar. "Buyurun əyləşin" (X.Hasilova).

23 yanvar. Sınıfdən xaric oxu.

25 yanvar. "Əkirik yeyirlər", "O da birini tutaydı".

26 yanvar. "Düzlük", "Qoca qadındır" (V.Osyeva).

28 yanvar. "Ehtiyatlı olun".

29 yanvar. "Çörək", "Uşaqlıq xatirəsi" (T.Bayram).

30 yanvar. Sınıfdən xaric oxu.

1 fevral. "Xəsis və xeyirxah" (R.Əfəndiyev), "Adsız hekayə".

2 fevral. "İki əsgər" (A.Alxasov).

4 fevral. "Yoxsul balıqçı".

5 fevral. "Mən də, mən də!".

6 fevral. Sınıfdən xaric oxu.

8 fevral. "Bəs nə edək?"

9 fevral. Ümumiləşdirici dərs.

"El bilir ki, sən mənimsən"

11 fevral. "Şanlı 28 may".

12 fevral. "Azərbaycanım mənəm" (M.Rahim).

13 fevral. Sınıfdən xaric oxu.

15 fevral. "Azərbaycan prezidenti".

16 fevral. "Bizim ana vətənimiz".

18 fevral. "Vətən" (Q.İsəbəyli).

19 fevral. "Xaricdəki qardaşlarımız və yurddaşlarımız".

20 fevral. Sınıfdən xaric oxu.

22 fevral. "Sərhəddə söhbət" (M.Günər).

23 fevral. "Gözəl Qarabağ" (M.Müşfiq).

25 fevral. "Bədxah qonşular"

- 26 fevral. "Bakıda".
 27 fevral. Sınıfdənxiaric oxu.
 1 mart. "Neft Daşlarında", "Yanardağ". (Ə.Səməd).
 2 mart. "Şehrli tütək".

"8 Mart qadınlar bayramı"

- 4 mart. "Qadınlar bayramı".
 5 mart. "Ana" (M.Dilbizi).
 6 mart. "Mənim nənəm".
 8 mart. Sınıfdənxiaric oxu.

"Gəl-gəl, a yaz günləri"

- 9 mart. "Yazda", "İlk bahar" (A.Səhhət).
 11 mart. "Qaranquş" (Z.Cəbbarzadə).
 12 mart. "Yazda gələn qonaqlar", "İlk baharda" (Ə.Kürçaylı).
 13 mart. Sınıfdənxiaric oxu.
 15 mart. "Növrüz nəğmələri", "Həcələr, hüçələr".
 16 mart. "Bahar gəlir", "Səməni" (A.Şaiq).
 18 mart. "Yaz yağışı", "Bahar nəğməsi" (O.Sarıvəlli).
 19 mart. "Bahar mənəm" (H.Xəzri).
 1 aprel. "Quşlara daş atmayın" (M.Gülgün).
 2 aprel. Ümumiləşdirici dərş.
 3 aprel. Sınıfdənxiaric oxu.

"El bilir ki, sən mənimsən"

- 5 aprel. "Kəndimiz".
 6 aprel. "Böl məhsul", "Sünbülüm" (H.Ziya).
 8 aprel. "Göy göl" (F.Qoca).
 9 aprel. "Kür çayı".
 10 aprel. Sınıfdənxiaric oxu.
 12 aprel. "Sayaçı sözlər", "Hehrə" (İ.İsmayıl).
 13 aprel. "Bizim dağlarda" (İ.Səfərli), "Hamısı mənimdir" (M.Aslan).
 15 aprel. "Qartal balasının səhvi".
 16 aprel. "Sənrakı peşmançılıq fayda verməz".
 17 aprel. Sınıfdənxiaric oxu.
 19 aprel. "Keçmişdə və indiyə", "Adamsız sex".
 20 aprel. "İlk dəfə şəhərdə", "Bizim təzə qonşular" (N.Xəzri).
 22 aprel. "İlk uçuş", "Bip-bipin nəğməsi" (T.Elçin).
 24 aprel. Sınıfdənxiaric oxu. ("İnsanın köməkçiləri", "Ən gərəklı zavod", "Hava fabrikası" mətnlərindən istifadə etməklə).
 26 aprel. "Bülbülün nağılı".
 27 aprel. "Mahnı bayramı".
 29 aprel. "Gözəl vətən" (T.Elçin).
 30 aprel. "Azərbaycanın Milli Ordusu".
 31 aprel. Sınıfdənxiaric oxu.
 2 may. "Hərbi xidmətə çağırış", "Vətən nəğməsi" (A.Şaiq).
 3 may. "Vətənin keşiyində". (M.Dilbazi).
 5 may. "Gənc qəhrəman", "Şəhidlər xiyabanı" (Ə.Haxçıvanlı).
 6 may. "Təp gülləsinin qəlpəsi".
 7 may. Sınıfdənxiaric oxu.
 9 may. "Sədaqətli köməkçi", "Sərhədçilərin kiçik dostu".
 10 may. "Göyərçin".

- 12 may. Ümumiləşdirici dərş.
 13 may. "Yayda", "Yay" (M.Seyidzadə).
 14 may. Sınıfdən xaric oxu.
 15 may. "İpək qurdu".
 17 may. "Ətraf ələmi qoruyaq", "Bulandırma, bulağı" (M.Günər).
 19 may. "Gülle". (E.Mehdiyev).
 20 may. "Allahın məhəbbəti".
 21 may- "Yaylaqlar" (T.Mahmud).
 23 may- "Papaqçı və dəcəl meymunlar".
 24 may. "Uşaqları müdafiə günü".
 25 may. Yekun. Yay tapşırığı.

"Oxu" (A.Abdullayev)

Müstəqil Azərbaycan Respublikası yarandıqdan sonra ümumtəhsil məktəblərinin ibtidai sinifləri üçün paralel, alternativ dərşliklər tərtib edilib nəşr olunmağa başlamışdır. Bunlardan biri "Maarif" nəşriyyatı tərəfindən braxılmış II sinfin "Oxu" dərşliyidir (müəllifləri A.Abdullayev, N.Xudiyev, Ə.Abdullayeva, elmi redaktoru prof. Z.Xəlildir).

Bu dərşlik bir sıra xüsusiyyətlərinə görə mövcud ibtidai sinif dərşliklərindən fərqlənir. Bunu nəzərə alaraq dərşliklə işləmək, ondakı materialların planlaşdırılması sahəsində müəllimlərə istiqamət verməyə ciddi ehtiyac duyulur. Aşağıda dərşlik müəllifinin müəllimlərə kömək məqsədilə tövsiyyələrini veririk.

Haqqında bəhs olunan oxu dərşliyi tərtibi prinsipləri, strukturu, forması və məzmunu e'tibarilə ibtidai məktəbdə istifadə edilən mövcud dərşliklərdən əsaslı şəkildə fərqlənir. Başlıca fərq odan ibarətdir ki, bu dərşlikdə tarixən mövcud olmuş mövzu, gün ən'ənəsindən (başqa sözlə desək bir dərşdə yalnız bir mövzunun tədrisi) kənara çıxılmışdır. Bir dərş saati müddətində, bir-birinə oxşar, yaxın və müxtəlif məzmunlu bir neçə mətn onlara yardımçı bədii materialların keçilməsi təklif olunur.

Dərşliyin fərqli cəhətlərindən digər ayrı-ayrı mövzu və mətnlərlə bağlı verilmiş folklor nümunələrindən əlavə "Şifahi xalq yaradıcılığı" adlı xüsusi bölmənin olmasıdır. Bundan məqsəd şagirdləri toplu halda şifahi xalq yaradıcılığı nümunələri ilə ətraflı tanış etmək, el ədəbiyyatı zəminində onların fantaziyasına bədii təfəkkürünə və təxəyyülünə material vermək, əsaslı oxu tə'liminə hazırlıq işi aparmaqdır. Bölmədə verilmiş tapmacalar, atalar sözü və məsəllər, holavarlar, sayaçı sözləri, mövsüm nəğmələri, düzgünlər, bayatılar, laylalar, yanılmaclar, nalığ və dastanlardan parçaların oxumu nəzərdə tutulmuşdur.

Dərşliyin tərtibi zamanı tə'limin demokratikləşdirilməsi prinsipinə istinad olunmuş, müəllimə və şagirdlərə oxu materiallarından seçmə yolu ilə sərbəst istifadə etmək imkanları verilmişdir. Belə ki, sinifdə şagirdlərin hazırlıq səviyyəsindən asılı olaraq, eyni və ya oxşar mövzuda bir-birinə yaxın və müxtəlif məzmunlu mətnlərdən biri bilavasitə müəllimin rəhbərliyi altında öyrənilirsə, digərləri müstəqil tanışlıq və oxuyub öyrənmək üçün şagirdlərə təklif oluna (yaxud şagirdlər özləri seçə bilərlər) və ya sərbəst oxumaq üçün evə tapşırıq kimi verilə bilər. Məsələn: "Yaxşı nədir, pis nədir" mövzusu üzrə "Yalançı oğlan", "Çəyirdək", "Heç belə də dost olar?" mətnlərinin öyrənilməsinə bir saat dərş nəzərdə tutulur. Bu mətnlərdən "Yalançı oğlan" nağılı müəllimin bilavasitə rəhbərliyi altında təşkil olunub mənimsədilir; "Çəyirdək" mətnini səssiz, müstəqil oxuyub öyrənmək şagirdlərə təklif edilir. Heç belə də dost olar?" şe'ri

ucadan oxutdurulur (yaxud evdə oxumaq tapşırılır). Şagirdlər göstərilən mətnləri bir-biri ilə müqayisə edib oxşar və fərqli cəhətləri söyləyirlər. Onlar ümumiləşdirmə aparıb belə nəticəyə gəlirlər ki, yalan danışmaq, oğurluq etmək, başqasının sırrını danışmaq pis hərəkətdir: insanın ləyaqətini alçaldır, hörmətini azaldır, onu ütdandırır, pis vəziyyətə salır. Yaxud, ideyaca yaxın məzmunca müxtəlif "Dilərə", "Sözlə yox, işlə" şe'rlərinin tədrisinə bir saat məsləhət bilinir (müəllifləri T.Mütəllibov, M.Seyidzadə). Müəllim giriş müsahibəsi aparıb, yaxşı və pis əməllər, hərəkətlər barədə təsəvvür yaradır, şagirdlərin bu barədə biliyini genişləndirir. Bundan sonra T.Mütəllibovun "Dilərə" şe'ri ilə ifadəli oxuyub şe'rin sonundakı sual və tapşırıqlar üzrə müsahibə keçirir, onun məzmununu söylətdirir. M. Seyidzadənin "Sözlə yox, işlə" şe'ri ilə səssiz oxutdurur, məzmunu ilə bağlı təhlil aparılır. Şe'rlər üzrə müqayisə aparılır, nəticə çıxarılır, yaxşı və pis hərəkətlərə münasibət bildirilir, qiymət verilir.

Bir dərs saati ərzində bir neçə mətnin təklif olunması təlimi diferensiallaşdırmağa, dərstdə şagirdlərə fərdi yanaşmağa imkan verir. Bu məqsədlə müəllim dərsin gedişində zəif və qüvvətli şagirdlərə müvafiq materiallar təklif edə bilər.

Nəhayət, eyni dərstdə bir neçə mətnin tədrisi şagirdlərin müxtəlif oxu materiallarını müqayisə etmək, tutuşdurmaq yolu ilə forma və məzmun cəhətdən qiymətləndirmələrinə şərait yaradır, onların nitqini, bədii təfəkkürünü inkişaf etdirir.

"Şifahi xalq yaradıcılığı" mövzusu üzrə 1, 2, 3, 4, 7-ci dərslər "Qızıl payız" mövzusu üzrə 5, 6, 7, 9, 10, 12-ci dərslər, "Yaxşı nədir, pis nədir" mövzusu üzrə 2, 8, 9, 10, 11, 17, 21, 23, 26-cı dərslər, "Gəlmiş buz geyimli qış" mövzusu üzrə 9-cu dərslər, "İş insanın cəvheridir" mövzusu üzrə 4, 11-ci dərslər, "Ailə" mövzusunda 2, 3, 5-ci dərslər, "Yaz gəldi" mövzusu üzrə 3, 5, 6, 7, 8, 9, 16, 17, 18-ci dərslər üzrə, "Odlar yurdu Azərbaycan" mövzusu üzrə 3, 4, 7, 8, 9, 12, 13, 16, 20, 24, 25-ci dərslər, "Gəl, sevimli yay" mövzusu üzrə 6-cı dərslər yuxarıda söylənilənlər baxımından xarakterikdir.

Dərslərdəki oxu materiallarının bir qismi bu və ya digər mətdə verilmiş ideyanı qüvvətləndirmək və dərinləşdirmək vəzifəsini yerinə yetirir. Bu səpkidə materiallara "Bir evim var", "Qarğalar", "Keçi və canavar", "Çörək bərəkətdir", "Çörək", "Vətən sevgisi", "Səliqəli uşaq", "Turac", "Otaq dolu ətirdir", "Qarabağ", "Şuşa", "Teymurləng", "Qaranquş", "Çiçəklər" və başqa mətnləri misal göstərmək olar. "Qızıl payız" mövzusunda, "Leylək və turac" mətni tədris olunarkən turac əfsanəsindən (səh. 46) əlavə, qüvvətləndirici material kimi istifadə olunur. "Bayramın mübarək" şe'rinə "Otaq dolu ətirdir" şe'ri, "Çörək bərəkətdir" hekayəsinə "Çörək-bərəkət" şe'ri, "Şuşa-dağlar yurdudur" şe'rinə "Şuşa rəvayəti" və s. mətnlər bu xidməti görür.

Dərslərdə bir sıra oxu materialları "evdə oxuyun" rubrikası altında verilmişdir. Latin qrafikalı Azərbaycan əlifbası ilə uşaq ədəbiyyatının azlığını nəzərə alaraq, onlardan sinifdən xaric oxu materialları kimi istifadə etmək məsləhətdir. "Su, Hava və Günəş", "Qar dənəsinin nağılı", "Ququtsenin nağılı", "Sehirli ağac", "Ana quşun yuxusu", "Bala qaranquş", "Yumrucuq", "Yaylaq", "Babanın vəsiyyəti" və s. oxu materialları bu qəbildəndir.

Şübhəsiz ki, bir yazıda dərslər üzərində işlə bağlı bütün məsələləri əhatə etmək mümkün deyildir. Aşağıda, həftədə bir saat nəzərdə tutulan sinifdən xaric qiraətin yekunlaşdırılması dərsləri daxil olmaqla oxu materiallarının təxmini bölgüsü verilir. Müəllimlər şagirdlərin hazırlıq səviyyəsini, yerli şəraiti, milli xüsusiyyətləri və mövcud imkanları nəzərə alaraq bu bölgüyə yaradıcı yanaşır

onda müəyyən dəyişikliklər apara bilərlər.

Gəl-gəl, a dərs günləri! (3 saat)

1-ci dərs- Məktəbə çağırış.

2-ci dərs- Dərs günləri.

3-cü dərs- Kitabın xahişi.

Şifahi xalq yaradıcılığı (15 saat)

1-ci və 2-ci dərslər- Tapmacalar.

3-cü və 4-cü dərslər- Atalar sözü və məsəllər.

5-ci dərs- Əkinçi nəğmələri.

6-cı dərs- Maldar nəğmələri.

7-ci dərs- Mövsüm nəğmələri.

8-ci dərs - Bayatılar.

9-cu dərs- Düzgülər.

10-cu dərs- Laylalar. Yanılmaclar.

11-ci və 12-ci dərslər - Cik-cik xanım.

13-cü və 14-cü dərslər- Basatın Təpəgözü öldürməsi.

15-ci dərs- Koroğlu.

Qızıl payız (12 saat)

1-ci dərs- Payız.

2-ci dərs- Elnurun səhvi.

3-cü dərs- Güllü don və gözən paltar.

4-cü dərs- Azərbaycan torpağı.

5-ci dərs- Bizim bağda. Bir evim var.

6-cı dərs- Dəmir ağac. Nə qəşəngsən payızım.

7-ci dərs- Heyvə. Dəymə-dəymə.

8-ci dərs- Qarğa və tülkü.

9-cu dərs- Qızıl payız. Durna.

10-cu dərs- Leylək və turac. Turac əfsanəsi.

11-ci dərs- Tülkü və xoruz.

12-ci dərs- Ayı necə xilas oldu. Keçi və canavar.

Yaxşı nədir, pis nədir? (27 saat)

1-ci dərs- Yaxşı nədir, pis nədir?

2-ci dərs- Sözlə yox, işlə.

3-cü dərs- Avtobusda.

4-cü dərs- Gülnaz nənənin təşəkkürü

5-ci dərs- Vəcdan.

6-cı dərs- Həmişə hazır olun.

7-ci dərs- Sultan Məhəmməd və müəllimi.

8-ci dərs- Yadigar. Gənc bağbanlar.

9-cu dərs- Çörək bərəkətdir. Çörək-bərəkət.

10-cı dərs- Hər işin öz vaxtı var. Oyan oğlum.

11-ci dərs- Sınıf növbətçiləri. Səliqəli uşaq.

12-ci dərs- İki qarğa. Qarğalar.

13-cü dərs- Körpüsəlan.

14-cü dərs- Yalançı oğlan. Çəyirdək. Heç belə də dost olar?

15-ci dərs- Qurd və qoca.

16-cı dərs- Dəvə və tülkü.

17-ci dərs- Nübar. Köməkçi.

18-ci dərs- Bəxt və dilənçi.

19-cu və 20-ci dərslər- Leyləyin hədiyyəsi.

- 21-ci dərslər- İki nar. Tülkü və üzüm.
- 22-ci dərslər- Meşəbəyinin söhbəti.
- 23-cü dərslər- Bülbül və qarğa.
- 24-cü dərslər- Qazlar.
- 25-ci dərslər- Tükü və köklük.
- 26-cı dərslər- Sağlamlığın səbəbi. Dəniz səfəri.
- 27-ci dərslər- İki alma.

Gəlmiş buz geyimli qış (10 saat)

- 1-ci dərslər- Qış.
- 2-ci və 3-cü dərslər- Kəndli ilə qışın dostluğu.
- 4-cü dərslər- Dovşan.
- 5-ci dərslər- Qış.
- 6-cı dərslər- Kamalın yuxusu.
- 7-ci dərslər- Kəndimizdə qış.
- 8-ci dərslər- Qışın dəcəlliyi.
- 9-cu dərslər- Qış. Heyvanların yuxusu.
- 10-cu dərslər- Kim güclüdür.

İş insanın cəvharidir (11 saat)

- 1-ci dərslər -Ən böyük var-dövlət.
- 2-ci dərslər -Qoca bəna.
- 3-cü dərslər -Sənət və zəhmət.
- 4-cü dərslər -Zəhmətin cavabı. İpək paltar.
- 5-ci dərslər - İşıqlar.
- 6-cı dərslər - İşıq niyə söndü?
- 7-ci dərslər - Maşınlar.
- 8-ci dərslər - Qoca bağban.
- 9-cu dərslər - Yaxşı adamdan bağ qalar.
- 10-cu dərslər - Bağbanam.
- 11-ci dərslər - Qafur babanın bağında. Qoca meynə.

Ailə (9 saat)

- 1-ci dərslər- Ailə.
- 2-ci dərslər-Ana. Hədiyyə.
- 3-cü dərslər-Analar bayramı. Otaq dolu ətirdi.
- 4-cü dərslər-Yaxın köməkçi.
- 5-ci dərslər- Mənim anam. Mənim atam.
- 6-cı dərslər-Uşaq və qarışqa.
- 7-ci və 8 - ci dərslər - Çörək. Çörək.
- 9-cu dərslər - Ana südü.

Yaz gəldi, Növrüz gəldi! (18 saat)

- 1-ci dərslər - Bahar gəlir.
- 2-ci dərslər - Bahar gəlir.
- 3-cü dərslər - Bənövşə. Qar çiçəyi. Novruzgulu
- 4-cü dərslər - Boz ay.
- 5-ci dərslər - Haçaquyruq qaranquş. Qaranquş. Qaranquş qonaqdırımı?
- 6-cı dərslər - Bizə bahar yaraşır. Yaraşır.
- 7-ci dərslər- Səməni. Səməni.
- 8-ci dərslər - Bahar gəldi. Novruz inamları.
- 9-cu dərslər - Gül. Çiçəklər. Nağıl-tapmaca.
- 10-cu dərslər -Azərbaycan təbiəti.
- 11-ci dərslər - Qoruyaq təbiəti.

- 12-ci dərs - Quzum.
13-cü və 14 - cü dərs- Balaca toxum.
15-ci dərs - Kosmosda ilk addım.
16-cı dərs - Yaz yağışı. Səhər-səhər.
17-ci dərs - Qarışqaların evi. Qarışqa.
18 -ci dərs - Bal. Ađac qurbađası. H r m  k.

Odlar yurdu Azərbaycan (28 saat)

- 1-ci dərs- Azərbaycan.
2-ci dərs- Azərbaycan Prezidenti.
3-cü dərs- Gözəl vətən. Bizim ellər.
4-cü dərs- Kəndimiz.
5-ci dərs- Qurban olum.
6-cı dərs - Bülbülün nađılı.
7-ci dərs -  n şirin şey. Vətəni də sevirsən. Hər kəsə şirindir  z yuvası.
8-ci dərs - Uşaqılar bizimkidir. Vətən sevgisi.
9-cu dərs- Vətən deyəndə. Vətən torpađı.
10-cu dərs- Torpaqdan pay olmaz.
11-ci dərs- Azıx mađarası.
12-ci dərs - Qarabađım.
13-cü dərs - Şişa dađlar yurdudur. Şuşa.
14-cü dərs - Qarabađ.
15-ci dərs N  z lumd r , biz  kirik?
16-cı dərs - Larisa. Xocalı qırđını.
17-ci və 18-ci d rsler- Z nbild  ke on bir gün.
19-cu dərs - H bibisi.
20-ci dərs - Daş ođlan. Teymurləng.
21-ci dərs- Qaçaq Nəbi.
22-ci dərs- Atıcı İlyas İsmayilov.
23-cü dərs - İgid partizan.
24-cü dərs - Dađlar. Göy g l. Kür çayı.
25-ci dərs - Bakı. Bakı.
26-cı dərs - Bizim Bakı metrosu.
27-ci dərs - ürək doymaz Bakıdan.
28-ci dərs - Limon.  ay

G l, sevimli yay! (7 saat)

- 1-ci dərs- Yay n đm si.
2-ci dərs- Kirpi ilanı öldürdü.
3-cü dərs- Yaylaq.
4-cü dərs- Papaqçı v  dəcəl meymunlar.
5-ci dərs- Asan ürək.
6-cı dərs- Molla v  ayı.
7-ci dərs-  ziz dost.

III SİNİF

“Oxu”

(əvvəli məcmuənin 3-cü nömrəsində)

Bölgünün əvvəli məcmuənin 3-cü nömrəsində verilmişdir. “Saqqalı ağ, saçı ağ, gəldi bizə bir qonad” bölməsindən qalmış mövzunu dekabrın 26-sındakı “Sınıfdən xaric oxu” nun hesabına oxutmaqla bölməyə yekun vurulmalıdır.

“Ramazan ayı”, “Qurban bayramı” mətnlərinin yerini əvvəlcədən dəqiqləşdirmək mümkün olmadığından Sizin ixtiyarınıza verilir. Lazım gəldikdə sinifdən xaric oxu və ya ümumiləşdirici dərsləri həmin mövzulara həsr etmək mümkündür.

T.Bayramın “Ana dili” şe’ri sentyabrın 7-də keçilməli idi. Mətbəə xətası üzündən həmin sətir düşüb. Şe’r oxunmayıbsa, “Yurdum yuvam, məskənim sən” bölməsində ona yer verilməlidir.

Bir neçə dərs üçün iki mətn nəzərdə tutulmuşdur. Bu, sinifdə əlavə materialla dərslərin məzmununu zənginləşdirməyə, şagirdlərin marağını artırmağa imkan verir. Bəzən mətnlərdən biri şagirdlərin öyrənmələri, digəri sadəcə olaraq eşitmələri üçündür. Müəllim daha səmərəli variant düşünə bilər.

Odlar yurdunun keçmişindən

- 11 yanvar. “Azıx mağarası”.
 - 12 yanvar. “Oğuzlar”.
 - 13 yanvar. “Nuhun gəmisini”.
 - 15 yanvar. “Biz müsəlmanıq”.
 - 16 yanvar. “Dərbənd”.
 - 18 yanvar. “Dədə-Qorqud”.
 - 19 yanvar. “Şəhidlər xiyabanı”.
 - 22 yanvar. “Karvan yolu”.
 - 23 yanvar. Sınıfdən xaric oxu.
 - 25 yanvar. “Danışan daşlar diyarı” (Z.Xəlil).
 - 26 yanvar. “Qeyrətli xaqan”.
 - 27 yanvar. Ağillı sərkərdə və qoçaq oğlan “ (T.Mahmud).
 - 29 yanvar. “Babəkin qoçaqlığı” (C. Bərgüşad) , “Babəkin qolları” (Ə.Kərim).
 - 30 yanvar. “Şah İsmayıl Xətai” , “Lələ” (Xəliq).
 - 1 fevral. “Zülmə qatlaşmamaq” (N.Gəncəvi).
 - 1 fevral. “Koroğlu” , “Cəngi” (N.Həsənzadə)
 - 3 fevral. “Qaçaq Nəbi” .
 - 5 fevral. “Barışıq olmayacaq” (Ə.Səmədli).
 - 6 fevral. Sınıfdən xaric oxu.
 - 8 fevral. “Fətəli xan” (H.Mehdi).
 - 9 fevral. “Cavad xan” .
 - 10 fevral. “Cəsarətli xan”.
 - 12 fevral. “Vətənimin torpağı təmizdir”.
 - 13 fevral. “Müqəddəs adətlər” (S.Rüstəm xanlı).
 - 15 fevral. Ümumiləşdirici dərs.
- Yurdum, yuvam, məskənim sən**
- 16 fevral. “Azərbaycan deyəndə” (T.Bayram).
 - 17 fevral. “Azərbaycan Cümhuriyyəti” .

- 19 fevral. "Nəriman Nərimanov".
 20 fevral. Sınıfdən xaric oxu.
 23 fevral. "Borçalı", "(Ə. Saraclı).
 24 fevral. "Bakı", "İçərişəhər".
 26 fevral. "Ağsaqqal".
 27 fevral. "Gəncə", "Mingəçevir".
 1 mart. "Baba yurdu".
 2 mart. "Daşkəsən", "Maye qızıl".
 3 mart. "Qara qızıl", "Möcüzə".

"Qadınlar bayramı"

- 5 mart. "Mənim anam" (M. Gülgün).
 6 mart. "Anamı mənə ver!".
 9 mart. "Ana" (Ə. Fövzi).

"Ellərə xoş bahar gəlir"

- 10 mart. "Yaz" (N. Gəncəvi), "İlk bahar".
 12 mart. "Bahar" (Z. Cəbbarzadə).
 13 mart. "Quş evciyi", "Qaranquş balaları" (A. Səhhət).
 15 mart. "Qaranquşlarım" (C. Cavadlı).
 16 mart. "Novruz bayramı".
 17 mart. "Novruz", "Səməni".
 19 mart. "Bahar bayramı" (M. Dilbazi).
 2 aprel. "Bağça" (A. Səhhət).
 3 aprel. Sınıfdən xaric oxu.
 5 aprel. "Şəhərdən gələn ovçu".
 6 aprel. "Bulaq" (S. Rüstəm xanlı), "Gözəlliyi seyr edirəm" (M. İsmayıl).
 7 aprel. Ümumiləşdirici dərslər.
 9 aprel. "Qara qızıl".
 10 aprel. "Ana yurdum" (X. R. Ulutürk), "Arazım" (İ. Coşğun).

"Yurdum, yuvam, məskənim sən" (davamı)

- 12 aprel. "Kosmonavtika generalı".
 13 aprel. "Uçun aya, ulduzlara" (T. Elçin).
 14 aprel. "Bizim qanunlar", "Millət vəkili".
 16 aprel. "Firavan həyat yolunda", "Gözəllik aləmi".
 17 aprel. Sınıfdən xaric oxu.
 19 aprel. "Bizim gücümüz nədədir?".
 20 aprel. "Dağlar insanı çağırır".
 21 aprel. "Qürbətə" (M. V. Vidadi), "Vətən" (H. Ziya).
 23 aprel. "Onlar da vətənimizi qorumuşlar", "Mixaylo".
 24 aprel. "Ölməz qəhrəman" (M. Cəlil).
 26 aprel. "İradə".
 27 aprel. "Duz - çərək" (Ə. Qasımov).
 28 aprel. "Bakı, Təbriz, Ankara" (H. Saraclı).

"Vətənin qəlbinə dəyən yaralar"

- 30 aprel. "Darıxan çiçək" (M. Namaz), "Aman ayrılıq" (M. Şəhriyar).
 1 may. "Şəhidlər xiyabanı" (təkrar xatırlatmaq), "Bir qara parta boş qalıb" (R. Səməndər).
 3 may. "Qanlı çiçəklər".
 4 may. "Xocalı faciəsi".
 5 may. "Soyqırım", "Didərginlər".

- 7 may. "Qarabağın cəsur qartalı", "Qarabağı vermərəm" (T.Bayram).
8 may. Sınıfdən xaric oxu.
10 may. "Azərbaycanın Milli Ordusu", "Ordum varsa, yurdum var" (Z.Yaqub).
12 may. "Müharibə olmasa" (M.Araz).
14 may. Ümumiləşdirici dərslər. (Mövzu: "Vətən").
Bu dərslər "Odlar yurdunun keçmişindən", "Yurdum, yuvam, məskənimdən", "Vətənin qəlbinə dəyən yaralar", "Silahlı qüvvələr günü" bölmələri əsasında təşkil edilməlidir.

"Tezliklə yaydır"

- 15 may. "Yay" (B.Vahabzadə).
17 may. "Meşə", "Köz" (H.Arif).
18 may. "Bala ceyran" (M.Cəlil), "Maral" (N.Xəzri).
19 may. "Təbiət düşünür" (H.Arif), "Təbiət dostları" (Y.Həsənbəy).
21 may. "Açıq səma altında aptek".
22 may. "Məktəbli yayı" (T.Mütəllibov).
24 may. "Qapınızı günəş açsın" (M.Gülgün).
25 may. Yekun. Yay tapşırığı.

* * *

Yumor

Balaca oğlan metronun eskalatorunda dayanıb, gərgin vəziyyətdə rezin tutacağa baxır.

Növbətçi soruşur:

-Bir şey baş verib?

-Yox, gözləyirəm ki, saqqızım nə vaxt gələcək?

* * *

Əri arvadına deyir:

-Səni məktəbə çağırırlar. Oğlumuz yenə pəncərə şüşəsini sındırıb.

Arvadı:

-İlahi! Oranın nə qədər pəncərəsi var?! Bu ki, məktəb deyil, oranjereyadır!

* * *

Ata soruşur:

-Oğul, məktəbdə işlər necədir?

Oğlan cavab verir:

-Mən dərslərdən "2" alan uşağın atası ilə danışmaq istəmirəm.

* * *

Atası oğluna:

-Oğul, yadda saxla, biz ona görə torpaqda yaşayırıq ki, çalışsaq, öməklə məşğul olaq.

Oğlu:

-Elə isə mən dənizçi olacağam.

* * *

YARADICI ƏMƏYİN BƏHRƏSİ

Müəllim əməyi daim axtarışda olmaq və yaradıcılıq tələb edir. 1998-ci ildə respublikanın ibtidai sinifləri üzrə ilin ən yaxşı müəllimi adına layiq görülmüş Bakıdakı 20 nömrəli məktəbin müəllimi Tahirə Vəliyeva belə müəllimlərdəndir.

T.Vəliyeva orta təhsilini başa vurduqdan sonra 1972-ci ildə Asəf Zeynalı adına musiqi Texnikumunu bitirmiş, sonralar N.Tusi adına Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin ibtidai məktəb pedaqogikası və metodikası fakültəsinə daxil olub, 1991-ci ildə oranı fərqlənmə diplomu ilə başa vurmuşdur.

Az müddət ərzində yaxşı müəllim kimi tanınan Tahirə müəllim 1993-cü ildən ibtidai siniflər üzrə dərslər hissə müdiri

tə'yin edilir. Çox böyük müəllim kontingenti ilə işə başlayan T.Vəliyeva onlara elmi - metodik cəhətdən düzgün istiqamət verir, kiçikyaşlı məktəblilərin tə'lim - tərbiyəsinin yüksəldilməsinə nail olur. Onun təkcə öz sinfində deyil, məktəbdə təşkil etdiyi kütləvi tədbirlər rəğbətlə qarşılanır.

Başlıcası budur ki, T.Vəliyevanı keçən tədris ilində buraxdığı şagirdlərdən V sinif müəllimləri razılıq edirlər. II sinifdən başlayaraq o, şagirdlərə müstəqil inşa yazmaq vərdişi aşıladığından indi ədəbiyyat müəllimi əziyyət çəkmir. Müstəqil məsələ qurmağı və mürəkkəb məsələləri həll etməyi bacaran uşaqlar riyaziyyat müəllimini tam razı salırlar. T.Vəliyeva riyaziyyatın tədrisində proqram tələblərindən çox irəli getmişdir. V sinifdə riyaziyyat müəlliminin dediyinə görə şagirdlərin hazırlığı az qala VI sinfin həddini də keçir.

T.Vəliyeva istə'dadların yetişdirilməsinə xüsusi diqqət yetirir. Onun şagirdlərindən Elşən Zeynalov III sinifdə oxuyarkən rus daması ürə dünya çempionu adına layiq görüldü.

I sinifə 5 yaşında ikən gəlmiş, IV sinfi başa vurmuş Mirzəli Əsədovu təhsilini davam etdirmək üçün Amerikaya göndərmək istəyirlər. Onun şagirdləri II sinifdən ingilis, III sinifdən fars dilini öyrənməyə başlamışlar. İndi onlar dörd dildə ünsiyyət saxlaya bilirlər.

T.Vəliyeva elmi işə dərin həvəs göstərir. O Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun dissertantıdır. T.Vəliyeva fəal ictimaiyyətçidir.

1998-ci il T.Vəliyeva üçün çox uğurlu olmuşdur. O, bu il respublika

qadınlar qurultayına, müəllimlər qurultayına nümayəndə seçilmişdir. Tahirə müəllim Bakı üzrə və Respublika üzrə ilin ən yaxşı müəllimi adına da bu il nail

olmuşdur.

Biz ona yeni-yeni uğurlar arzulayırıq.

*S.Abbasova,
pedaqoji elmlər namizədi*

Yenilik sorağında

Bakıdakı 291 nömrəli məktəbin müəllimi Qəmər Tağıyeva daim axtarışda, yenilik sorağında olan müəllimdir.

Pedaqoji texnikum bazası üzərində ali təhsil alan Qəmər müəllim az vaxt içərisində bacarıqlı müəllim kimi tanındı. Qəzetlər onun iş təcrübəsindən yazdı, televiziya da onun iş təcrübəsindən bəhs olundu, açıq dərsləri təşkil edildi.

Q.Tağıyevanın fəaliyyətində mövcud metod və priyomlardan yaradıcılıqla istifadə etməsi diqqətdən yayınmadı. O, Bakı şəhəri Pedaqoji Kadrların İxtisasartırma İnstitutunda təşkil olunmuş kurslarda öz təcrübəsindən söz açdı, açıq dərslər dedi, müəllimlərə metodik kömək göstərdi.

Qəmər Tağıyeva indi Bakıdakı 291 nömrəli "Araz" ekolojiya liseyinin ali kateqoriyalı müəllimidir. O, elmi axtarışlara böyük maraq göstərir.

Uşaqların I sınıfa qəbulunda testlərə və "pedaqoji konsilium"dan istifadəyə

üstünlük verir. Tə'limin diferensiaslaşdırılmasında, qabiliyyətlərin seçilməsi və inkişaf etdirilməsində bunun böyük əhəmiyyəti olduğunu göstərir. O, dərs dediyi sınıfta "qabaqlayıcı proqramlar"la fəaliyyət göstərir, uşaqların sür'ətlə inkişafını tə'min edir. O, fəaliyyət sistemini bütövlükdə uşaqların inkişafına yönəldir. Onun fikrincə, tə'lim prosesində uşaq tək cə müəllimin öyrədici tə'sirinə mə'ruz qalan obyekt deyil, tə'limin fəal iştirakçısı, özünü dəyişməyə

can atan, ona qadir olan subyektdir.

Bunun üçün şoraitin yaradılmasını vacib sayan Qəmər müəllim yaxşı bilir ki, hər bir şagird qarşılaşdığı problemlərin həlli yollarını müstəqil tapmaq qabiliyyətinə malik olmalıdır.

Q.Tağıyeva daim tə'lim metodlarını təkmilləşdirməyə, yeni priyomlar tətbiq etməyə çalışır.

Q.Tağıyeva 1996-cı dərs ilində Bakı şəhəri üzrə ilin ən yaxşı müəllimi, 1997-ci ildə pədaqoji mühazirələrin qalibi, 1998-ci ildə respublika üzrə ilin ən yaxşı müəllimi adına layiq görülmüşdür.

Q.Tağıyeva çoxsahəli fəaliyyətinə görə Bakı Baş Təhsil İdarəsinin birinci dərəcəli diplomunu, fəxri fərmanlarını, Respublika Müdafiə Nazirliyinin Şah İsmayıl Xətai adına fəxri Fərmanını, onlarla başqa fərman və tərifnamələr almışdır.

Bu günlərdə ona "Respublikanın əməkdar müəllimi" kimi yüksək ad verilmişdir.

Qəmər Tağıyevaya can sağlığı, işlərində daha böyük müvəffəqiyyətlər arzulayırıq.

Ə.Əliyeva,
*Bakı şəhəri İxtisasartırma İnstitutunun
ibtidai tə'lim kabinetinin müdiri.*

Vidadi Xəlilov,
professor

Bu yazını məktəbəqədər tərbiyə işinin mahir bilicisi və təşkilatçısı, pedaqoji elmlər namizədi, respublikanın əməkdar müəllimi, respublika I nömrəli uşaq evinin direktoru Leyla Ələsgər qızı Məmmədovaya hərs edirik. Həmişə axtarışda olan zəhmətsevər, yaradıcı pedaqoqun bu il anadan olmasının 60, pedaqoji fəaliyyətinin 40 ili tamam olur. Bu münasibətlə pedaqoji ictimaiyyət və redaksiya hey'əti adından Leyla xanımı səmimi qəlbədən təbrik edir, ona möhkəm can sağlığı, uzun ömür, səadət, sevib seçdiyi işində daha böyük uğurlar arzulayırıq!

Baş redaktor professor Yəhya Kərimovdan Leyla müəllimə haqqında yazmaq tapşırığı alanda onun son sözü bu oldu:

-Vidadi müəllim, Leyla xanımı 30 ildən çoxdur tanıyırsan, həmişə əlbir işləmişik. Güman edərim ki, onun iş təcrübəsindən, son illərdəki uğurlarından sən daha yaxşı yazarsan. Qələminə bələdəm, çalış bu yazı səmimi, məzmunlu olsun...

Həmin sözlərin deyildiyi vaxtdan xeyli keçib. Ancaq ötən vaxt ərzində verilən tapşırığı bir gün də olsun yaddan çıxarmamışam. Müşahidə materiallarının zənginliyi, faktların, diqqəti cəlb edən epizodların genişliyi, fərəh doğuran cəhətlərin rəngarəngliyi məni xeyli düşünməyə, bir sıra məsələləri yenidən nəzərdən keçirməyə məcbur etdi. Qərara gəldim ki, Leyla müəllimənin portret cizgilərini əks etdirəcəyim bu yazı elə formasına görə də orijinal olsun. Bax elə bu qənzətdə ikən yenə də özümə sualla müraciət edərim:

-Leyla xanım kimdir? Onun həyatında, əmək fəaliyyətində heyrət doğuran cəhətlər nədən ibarətdir?

Tezəcə də cavab verirəm:

-Leyla Ələsgər qızı Məmmədova mahir tərbiyəçidir. Məktəbəqədər tərbiyə işinin istə'dadlı təşkilatçısıdır; pedaqoq alimidir, ictimai xadimdir; gözəl anadır, qayğıkeş nənədir.

Buna görə də Leyla xanımın mə'nalı ömür yolunun əsas mərhələləri ilə sıx bağlı olan, onu digər həmkarlarından fərqləndirən cəhətlər üzərində dayanmaq, şəxsiyyət göstəricilərini aşkarlamaq istəyirəm.

Leyla Məmmədova 1955-ci ildə Bakı Məktəbəqədər Tərbiyə Pedaqoji Texnikumuna daxil olub, 1958-ci ildə oranı bitirib. 1964-66-cı illərdə Bakıdakı I nömrəli Tibb Məktəbində tibb bacısı-feldşer ixtisasına yiyələnib. 1969-cü ildə V.İ.Lenin adına APİ-də (indiki N.Tusi adına ADPU -da) məktəbəqədər tərbiyə

pedaqogikası və psixologiyası ixtisası üzrə ali təhsilini başa vurub. 1974-76-cı illərdə o dövr üçün çox dəbdə olan Marksizm-Leninizm Universitetinin dinləyicisi olub. 1988-ci ilin may-iyun aylarında SSRİ PEA sahə institutunun məktəbəqədər loqopediya ixtisası üzrə təşkil etdiyi kursu bitirib. Nəhayət, 1989-cu ilin martın 23-də uzun illər boyu üzərində işlədiyi namizədlik dissertasiyasını müvəffəqiyyətlə müdafiə edib, pedaqoji elmlər namizədi alimlik dərəcəsinə layiq görülüb. Maraqlı faktlardır deyilmi? Bunlar həyata-dünyaya açıq gözlə baxan, işıqlı xoş gələcəyimizin mə'nasını бүgүnkü nəslin sağlam, firavan böyüməsində, tərbiyəsində görən fədakar bir insanın daha çox oxuyub öyrənmək arzusunun tarixə dönən anlarıdır. Doğma vətənimizdə balalarımıza sözün həqiqi mə'nasında ana olan, rəhbərlik etdiyi uşaq evində "Anacan",-adı ilə çağırılan şərafət, şöhrət zirvəsinə qaldıran yolun çığırları haradan başlanıb, hansı mərhələlərdən keçib?

Qızım bağça müəllimi olacaq...

Təzəcə ağı qaradan seçməyə başlayan Leylanın uşaqlığı 1941-1945-ci illərə, Böyük Vətən Müharibəsi dövrünə düşdü. İnsanlara ölüm, ayrılıq, həsrət gətirən müharibə Tovuz rayonunun Əlimərdanlı kəndinə, onun mehriban, zəhmətsevər camaatının qəlbinə də çalın-çarpaz dağ çəkirdi. Evlərə gələn qara kağızlardan sonra şivən qopurdu. Qız- gəlinlər Vətən uğrunda həlak olanlara ağı deyir, yas tuturdular. Müharibənin kənd adamlarına vurduğu yaralar beləcə davam edirdi. Bütün bunlar balaca Leylanın da nəzərlərindən yayınmırdı. O da tay-tuşları ilə gəlincik düzəldərdi. Sonra da onları "öldürər", böyüklər sayağı ağı deyər, dəfn edərdilər. Bəli, uşaqların o zamankı oyunları belə idi, kəndin o zamankı üziintülü həyatı bax beləcə uşaq qəlbini də yandırır-yaxırdı.

Məktəb yaşı çatanda Leyla artıq tay-tuşları arasında tanınırdı. Məktəbə gedəndə də təşkilatçı oldu. Yaşlılarını məktəbə-oxumağa həvəsləndirdi. İllər beləcə davam etdi. Artıq Leylanın on dörd yaşı vardı. O, özündən balaca uşaqları başına yığar, onlara şe'r, nağıl deyər, kiçik səhnəciklər hazırlayırdı. Bütün bunlar isə Xədicə ananın ürəyincə deyildi. Bax elə o vaxt günlərin birində Xədicə ana ömür-gün yoldaşı Ələsgər kişiye dedi:

- Gəlsənə, bu qızı həkimə göstərek.

Ələsgər kişi bu təklifdən tutulan kimi oldu, bir qədər sarsıldı və suala sualla cavab verdi:

-Niyə ay arvad? Nədən narazısan?

-Görmürsən, yekə qızıdır, işi-peşəsi ancaq özündən kiçik uşaqlarıdır. Özü böyüyür, ancaq ağı böyümür.

Tanınmış müharibə və əmək veteranı Ələsgər kişi çox xeyirxah və ağır adam idi. Odur ki, həyat yoldaşının sözünə məhəl qoymayıb dedi:

- Lap yaxşı eləyir. Qızım bağça müəllimi olacaq.

Atasının dediyi bu sözlər Leylaya elə bil qol-qanad verdi. Bax elə bu arzuya, bu amalla da Bakı Məktəbəqədər Tərbiyə Texnikumunda təhsil aldı. Texnikumu bitirən kimi Tovuz rayonundakı 1 nömrəli şəhər uşaq bağçasında tərbiyəçiliyə başladı. Elə ilk gündən peşə seçməkdə yanılmadığını hiss etdi. Leylanın lap ürəyindən idi bu peşə. Aylar bir-birini əvəz etdikcə qət'i qənaətə gəlirdi ki, uşaqların məktəbəqədər tərbiyəsi düzgün qurulmalı, bu dövrdə uşaqlarda möhkəm iradə, təşəbbüskarlıq kimi qabiliyyətlərin əsası qoyulmalıdır. Əqli inkişafı yanaşı, uşaqların fiziki inkişafına, sağlamlığına da xüsusi diqqət yetirilməlidir. İlk günlərdən özünü məktəbəqədər tərbiyə sahəsində tanınmış mütəxəssis kimi göstərən Leyla müəlliminin tibb bacısı-feldşer ixtisasına

yyələnməsi də, görünür, həmin qənaətin praktik nəticəsi idi.

L.Məmmədova 1964-cü ildə Bakıya köçüb Neftayranlar qəsəbəsindəki 3 nömrəli körpələr evi-uşaq bağçasında pedaqoji fəaliyyətə başladı, bir müddət müdiri əvəz etdi. Çox keçmədi ki, Leylanın işgüzarlığını, iste'dadını nəzərə alıb onu Nizami rayonunda yeni açılmış 59 nömrəli körpələr evi-uşaq bağçasına müdir təyin etdilər. Leyla Məmmədova tez bir zamanda burada da gözəl ab-hava yaratdı. Pedaqoji kollektivin hər bir üzvünü səmərəli fəaliyyətə ruhlandırdı. Kollektiv üzvləri ilə fərdi və qrup halında söhbət zamanı uşaq şəxsiyyətinə maksimum hörmət etməyi, qayğı göstərməyi diqqət mərkəzində saxlayırdı.

Leyla xanım ötən illərin təcrübəsindən belə bir qənaətə gəlmişdi ki, məktəbəqədər tərbiyə dövründə uşaq şəxsiyyətinə hörmət edib, bunun üçün lazımı şərait yaradıb maksimum tələbkarlıq göstərəndə, bu valideynlərin də ürəyincə olur. Valideynlər pedaqoji kollektivin yaxın köməkçisinə çevrilirlər. Beləliklə, daha uğurlu nəticə əldə etmək imkanı yaranır.

Böyük ədib V.Hüqonun "Dünyada ən gözəl himn körpə qığıltısıdır" sözləri də bağçanın fasadında oraya gələnlərin nəzərinə çatdırıldı. Uşaq həyatının ülviliyini parlaq şəkildə göstərən bu sözlər nəinki tərbiyəçilərə, həmçinin valideynlərə, ictimaiyyətin nümayəndələrinə də öz təsirini göstərirdi.

İllər bir-birini əvəz etdikcə bağçanın pedaqoji kollektivi yeni-yeni nailiyyətlər qazanırdı. 70-ci illərin əvvəllərində 59 nömrəli körpələr evi-uşaq bağçası respublikanın ən nümunəvi məktəbəqədər tərbiyə müəssisəsinə çevrilmişdi. Bacarıqla pedaqoq Leyla Məmmədova rəhbərlik etdiyi kollektiv zəngin bir laboratoriyaya çevrilmişdi. Ali və orta ixtisas məktəblərində məktəbəqədər tərbiyə üzrə tərbiyə alan tələbələr burada praktikada olur, nəzəri biliklərini təcrübə ilə əlaqələndirirdilər.

L.Məmmədova və onun rəhbərlik etdiyi pedaqoji kollektiv uşaqların hərtərəfli, ahəngdar inkişafı sahəsində görkəmli nailiyyətlər qazandı. Azərbaycanın müxtəlif şəhər və rayonlarından, keçmiş SSRİ-nin ayrı-ayrı respublikalarından, dünyanın 100-ə qədər ölkəsindən gələn qonaqlar, mütəxəssislər 59 nömrəli körpələr evi-uşaq bağçasının iş təcrübəsini yüksək qiymətləndirirdilər. Məktəbəqədər yaşlı uşaqların əxlaq, əmək, estetik, fiziki, xüsusilə xalqlar dostluğu və beynəlmilətçilik tərbiyəsi sahəsində qazanılan ibrətamiz təcrübə qol-qanad açdı, geniş ölçüdə yayıldı.

Qabaqcıl təcrübənin diqqətlə öyrənilməsi və geniş yayılması məqsədilə 70-80-ci illərdə iki dəfə Azərbaycan Respublikası Maarif Nazirliyinin Kollegiyası 59 nömrəli körpələr evi-uşaq bağçasında keçirildi. Bu zəhmətsevər kollektiv və onun rəhbəri Leyla Məmmədova SSRİ Xalq Təsərrüfatı Nailiyyətləri Sərgisinin qızıl, gümüş və bürünc medallarına layiq görüldü. Azərbaycan KP MK-nın, Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin və AHIŞ-nın Keçici Qırmızı Bayrağı da o dövrdə yaradıcı kollektivin əməyinə verilən yüksək qiymət idi. Fəxri Fərmanların, xatirə hədiyyələrinin sayı ildən-ilə artırdı.

Canlı müşahidədən elmə gedən yol

Leyla Məmmədova 59 nömrəli körpələr evi-uşaq bağçasına rəhbərlik etdiyi 30 ilə yaxın bir dövrdə həmişə işə yaradıcı şəkildə yanaşıb. O, hər hansı proqram və tədris vəsaitində, təlimatı məktublarda, tövsiyələrdə göstərilənləri ehtkam kimi qəbul etməmiş, özünün əlavəsi və redaktəsi ilə pedaqoji prosesə yenilik gətirmişdir. Bax elə buna görə də 60-cı illərin axırlarından başlayaraq yaradıcılıq axtarışları həm pedaqoji kollektivə, həm də onun iste'dadlı rəhbəri Leyla xanıma baş ucalığı gətirdi.

Dəyərli, orijinal iş təcrübəsini geniş şəkildə yaymağa ehtiyac hiss olunurdu. Həmin illərdə Leyla Məmmədova bir-birindən maraqlı elmi-metodik məqalələri ilə respublika mətbuatında, o cümlədən 1970-ci ildən nəşri başlayan "İbtidai məktəb və məktəbəqədər tərbiyə" məcmuəsinin səhifələrində çıxış edirdi. L.Məmmədova həmin məqalələrdə belə bir konsepsiyanı əsas götürür ki, məktəbəqədər dövrdən uşaqların dünyagörüşünü, mə'nəvi zənginliyini lazımi tələblər səviyyəsində inkişaf etdirmək üçün tərbiyənin bütün sahələrinə və vasitələrinə kompleks şəkildə istinad olunmalıdır. Təfəkkürün, əxlaqı-estetik hisslərin inkişafı daha çox diqqət mərkəzində durmalıdır.

Maraqlı cəhət budur ki, L.Məmmədova məqalələrində, kitabçalarında da həmin konsepsiyayı əsas götürmüş, nəzəri müddəalarını yenidən özünün yaratdığı orijinal iş təcrübəsi ilə əlaqələndirərək pedaqoji ictimaiyyətə çatdırmışdır. Bağçanın iş təcrübəsinə həsr edilmiş, 1989-cü ildə nəfis şəkildə çap olunmuş kitabça və tərbiyənin bütün sahələrindəki uğurları nəzərə çatdıran bukletlər problem baxımından xüsusi maraq doğurur.

Uzun illər boyu səmərəli axtarışları sayəsində L.Məmmədova prof. Y.Ş.Kərimovun elmi rəhbərliyi altında işlədiyi "Müxtəlif tərkibli millətlərdən olan uşaq bağçalarında xalqlar dostluğu tərbiyəsi üzrə işin sistemi" mövzusunda namizədlik dissertasiyasını 1989-cu ildə tamalayıb, müvəffəqiyyətlə müdafiə edərək pedaqoji elmlər namizədi alimlik dərəcəsi almışdır. L.Məmmədova təcrübədən gələn tədqiqatçı alim kimi daim yenilik hissi ilə çalışır. Respublikamızda gedən pedaqoji prosesləri seyr etməklə kifayətlənmir, onun fəal iştirakçısına çevrilir. Bu mə'nada Bakı şəhər Baş Təhsil İdarəsinin 1996-cı ildən başlayaraq "Müasir şəraitdə təhsilin humanistləşdirilməsi yolu ilə tə'lim-tərbiyə prosesinin və təhsilin idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi", habelə "Təhsilin humanistləşdirilməsi baxımından tə'lim-tərbiyə prosesinin diferensiallaşdırılması və fərdiləşdirilməsi" devizi ilə həyata keçirdiyi pedaqoji müha-zirələrdə mə'ruzə ilə çıxış etməsi və I dərəcəli diploma layiq görülməsi də alim pedaqoqun öz üzərində daim işlənməsini, yaradıcı təşəbbüskarlığını göstərir.

Diqqəti cəlb edən cəhətlərdən biri də budur ki, Leyla xanım problemin son dərəcə vacibliyini nəzərə alaraq pedaqoji mətbuat səhifələrində çıxış edir, bu istiqamətdə dəyərli fikir və mülahizələrini irəli sürür. O, Respublika Təhsil Nazirliyinin orqanı olan "İbtidai məktəb və məktəbəqədər tərbiyə" məcmuəsinin 1998-ci ilə aid buraxılışının 2-ci nömrəsində çap edilən "Tərbiyədə humanizm və fərdi yanaşma mühüm şərtidir" məqaləsində yazır: "Uşaqların psixologiyasını öyrənilib, hər birinin marağını nəzərə almaq, onlarla səmimi dost kimi davranmaq kollektivin devizinə çevrilmişdir. Pedaqoji kollektivin təcrübəsindən çıxış edərək deyə bilərəm ki, uşaqla məsləhətləşmək, onun şəxsiyyətinə hörmət etmək ona qol-qanad verir, onu daha nizam-intizamlı olmağa həvəsləndirir" (səh. 32).

L.Məmmədova həmin məqalədə daha sonra problemin real həllinin pedaqoji şərtlərini aşağıdakı kimi müəyyənləşdirir: 1) psixoloji hazırlıq; 2) şəraitin təşkili; 3) informasiya bloku yaratmaq; 4) fərdi yanaşma; 5) sivilizasiyalı cəmiyyətdə yaşayacaq insanlar qarşısında cavabdehlik.

Tədqirəlayiq haldır ki, həmin məqalədə müəllif göstərdiyi pedaqoji şərtlərin əsas mahiyyətini, həyata keçirilməsi yollarını da nəzərə çatdırır. Mütəxəssislərin diqqətini bir sıra başlıca məsələlərə cəlb edir. O, sivilizasiyalı cəmiyyətdə yaşayacaq insanlar qarşısında cavabdehlikdən bəhs edərkən yazır: "...Tə'lim-tərbiyə prosesində milli adət-ən'ənələrə əməl etmək, dinc yanaşı yaşamaq, insafli, mərhəmətli olmaq, xəstəyə, zəifə, şikəstə, qocaya hörmət və kömək

etmək nəcib əxlaqi keyfiyyətlərlə, gözəl hisslərlə yaşamağı öyrətmək“ (səh. 34).

Bəli, çox düzgün qənaətdir. Çünki tərbiyə edib yetişdirdiyimiz uşaq və yeniyetmələrə həmin keyfiyyətləri aşılardan onların gələcək uğurlarından söhbət açmaq belə mümkün deyil.

Pedaqoq alim L.Məmmədovanın yaradıcılıq planları çox geniş və əhatəlidir. Hazırda o, “Uşaq evlərində tərbiyə alan uşaqların fərdi xüsusiyyətlərinin öyrənilməsi və təlim-tərbiyə prosesində nəzərə alınması“, habelə “Uşaq, yeniyetmə şəxsiyyətinin formalaşmasında uşaq evləri ilə ümumtəhsil məktəblərinin əlbir işi“ mövzularında tədqiqat aparır. L.Məmmədova XX əsrin ikinci yarısında Azərbaycanda məktəbəqədər tərbiyənin inkişaf yolları mövzusunda axtarış aparmaq fikrindədir. Həmin tədqiqatların da uğurla başa çatacağına inanırıq.

İşi ürəklə görəndə...

Leyla Məmmədovanın qəlbində həmişə uşaqlara dərin məhəbbət olub. Bu məhəbbət heç zaman tükənməyib, get-gedə artıb. O, həmişə uşaqları düşünüb. Kimsəsiz uşaqlardan, baxımsız, “atalı-analı“ yetimlərdən söz düşəndə qəlbi göynəyib. Görünür yarı yaşdan keçəndən sonra 30 ilə yaxın bir müddətdə böyük səylə, yaradıcılıq əzmi ilə çalışdığı, ad-san qazandığı 59 nömrəli “Təbəssüm“ uşaq bağçası-körpələr evindən Nizami rayonundakı 1 nömrəli uşaq evinə müdir keçməyə razılıq verməsinin səbəbi də bu hisslərlə əlaqədardır.

Həmişə ürəklə, vicdanla işləməyə, orijinal, yaradıcı iş üsullarına istinad etməyi, mənalı yaşamaq-yaratmaq idealına çevirən Leyla xanım gözəndən düşmüş uşaq evinə əl gözdirdi. Həyətindən tutmuş ayrı-ayrı otaqlarınadək hamsında yenidən əyani-estetik tərtibat işləri apardı. Çox vaxt yorulub əldən düşür, ev-

ailəyə baş çəkməyi də unudurdu. Belə anlarda yazıçı- dramaturq Yusif Əzimzadənin “Anacan” pyesindəki Anacan obrazı Bahar Ağalarova ilə üz-üzə qılırdı, onunla həmsöhbət olurdu:

-Bahar xanım, sən istə' dadlı pedaqoq, psixoloq və uşaq dünyasının bilicisi olmağın haqqında çox eşitmişəm. Sən necə böyük ürək sahibi, qəlblərdə yaşayan, dilərdə əzbəri qayğıkeş ana olmusan. 1941-1945 Böyük Vətən

Müharibəsindən sonrakı illərdə aclıq və səfələt girdabına düşən uşaqların dayağı olmusan Bahar xanım. Heç bilirsən sənin müqəddəs işini təəssübün edən "Anacan" pyesindən sonra kimsəsiz uşaqlara diqqət və qayğı göstərənlərin sayı necə artdı. İmkanlılar uşaq evlərinə əl uzatdılar, kömək etdilər. Uşaqlardan bir çoxunu öz ailələrinə apardılar, övladlığa götürdülər. Ruhun şad olsun, Bahar xanım! Bütün həyatım boyu sənin bu xeyirxah əməllərini yaşatmağa çalışacağam! . .

Belə anlarda Bahar xanımın da sözü olurdu:

-Çox sağ ol, Leyla xanım! İndinin özündə gördüyün işlərin sorağı mənə də çatıb. Sən heç məndən az iş görmürsən. Mənim əhatəmdə olan uşaqların hamısı kimsəsiz idi, valideynlərini itirmişdilər. Sən isə "atalı-analı" yetimlərlə, həm də kimsəsiz uşaqlarla işləyirsən. Bu daha çətindir Leyla xanım, Allah köməyin olsun! . . .

Sizə qoribə gəlməsin. Leyla xanım I nömrəli uşaq evində çalışdığı ilk anlardan beləcə xəyal, düşüncələr aləmində olub. Bə'zən saatlarla sələfi Bahar xanım Ağalarova ilə üz-üzə, göz-gözə dayanıb. Bundan sonra yenidən səmərəli fəaliyyətə başlayıb. İş prosesində uşaqların və böyüklərin ona "Anacan" -deyə müraciət etmələrinin əsas səbəbini də real həyat hadisələrində görmək lazımdır.

L.Məmmədova çox həssas, incə qəlbli, estetik təbiətli bir pedaqoqdur. O, ətraf aləmin, mühitin, avadanlığın, bədii sənət nümunələrinin estetik tə'sirini qabaqcadan nəzərə alır və yetimlərinin estetik hisslərini bu əsasda oyadıb hərəkətə gətirir.

Budur, uşaq evinin gül-çiçəyə, yaşıllığa qərq olmuş həyəti, hər cür mebel və yaşayış üçün zəruri vasitələrlə təchiz edilmiş qrup otaqları, musiqi, idman zalının, istirahət otaqlarının əlvan tərtibatı da göz oxşayır. Burada asudə vaxtdan səmərəli istifadə olunur. Uşaqların arzusuna, marağına uyğun təşkil edilən kompüter, xalçaçılıq, əmək, musiqi, cüdə, ingilis dili, ərəb dili dərnlərində məşğələlər bir-birindən maraqlı və məzmunlu keçir. Əsas diqqət ona yönəldilir ki, müxtəlif tə'lim-tərbiyə məşğələlərindən kompleks şəkildə istifadə olunmaqla uşaqların əxlaqi-estetik hissləri, mə'nəvi-fiziki kamilliyi inkişaf etsin, lazımı tələblər səviyyəsində formalaşsın.

Leyla Məmmədovanın dediklərindən:

-Bizdə gələcəyin gözəl müğənniləri yetişir. Eldar İmanov, Aynurə İmanova, Teymur Nəzərov və başqalarının ifasında xalq mahnılarını dinləmək adama zövq verir.

Uşaqların əmək-estetik tərbiyəsində xalçaçılıq dərnlərinin rolu çox böyükdür. Dərnləyin rəhbəri Aida Bağırova uşaqlara bu qədim el sənətinin incəliklərini həvəslə öyrədir. Elə bunun nəticəsidir ki, G. Bədirova, P.Saatova, S.İbrahimova, N.Əliyeva və başqalarının toxuduqları xalçalar əlvan naxışları və nəfisliyi ilə diqqəti cəlb edir.

Uşaqların sağlamlığı, fiziki inkişafı da diqqət mərkəzindədir. Bu sahədə idmanın cüdə növü üzrə Elnur Əsgərovun başçılıq etdiyi dərnləyin uğurları da fərəh doğurur. Bir qayda olaraq, uşaq evinin cüdəçuları şəhər yarışlarında fəxri yet tuturlar...

Bəli, uşaqların ictimai tərbiyəsi çox geniş və əhatəli bir prosesdir. Uşaq evində aparılan tə'lim-tərbiyə işləri isə özünəməxsus xüsusiyyətlərə malikdir. Elə məsələlər var ki, bunlar nə problem üzrə mövcud olan proqramlarda, nə də müvafiq metodik vəsaitlərdə öz əksini tapıb. Daha aydın olmaq üçün Leyla xanımın bilavasitə təşəbbüsü ilə həyata keçirilən və öz mahiyyətinə görə çox böyük tərbiyəvi əhəmiyyət kəsb edən tədbirlərə diqqət yetirək:

1. Uşaq evində tərbiyə alan oğlan uşaqlarının gələcəkdə müxtəlif tə'qiblərə və tə'nələrə mə'ruz qalmasının qarşısını almaq üçün onların kiçik toy məclislərinin keçirilməsi.

2. Hər uşağın uşaqlıq həyatını əks etdirən foto- kartatekaların yaradılması (burada öz əksini tapan şəkillər uşaqlara müstəqil həyat vəsiqəsi verildikdən təqdim olunur).

3. Uşaqların vərəsəlik hüququnun tə'min edilməsi. Ata-analarından qalan mülkiyyətdə onlara çatası payın müəyyənləşdirilməsi və dövlət orqanları tərəfindən mühafizə olunması.

Fikir verirsinizmi, bu cür humanist mahiyyəti ilə diqqəti cəlb edən tədbirlər indiyədək uşaq evində tərbiyə işlərinin təşkili ilə bağlı heç bir metodik göstərişdə öz əksini tapmayıb. Uşaqların hüququnu, uşaq şəxsiyyətinin bütövlüyünü tə'min edən belə tədbirlərin həyata keçirilməsi yalnız Leyla xanım kimi ürəyini uşaqlara verən fədakar insanın xeyirxah əməlləri, gərgin fəaliyyəti nəticəsində mümkündür ola bilər.

İftixar hissi ilə qeyd etməliyik ki, uşaq evində kimsəsizlərə göstərilən böyük qayğının, həyata keçirilən işlərin sorağı dövlətimizin başçısı, hörmətli prezidentimiz Heydər Əliyev cənablarına da gedib çatmışdır. O, bu mühüm təbiyə ocağında iki dəfə olmuş, uşaqların tə'lim-tərbiyəsi üçün yaradılan şəraitdən, həyata keçirilən tədbirlər sistemindən çox razı qaldığını belə ifadə etmişdir. "Güman edirəm ki, bundan sonra da bu uşaqlara belə qayğı olacaqdır. Həyatımız nə qədər çətin olsa da, ağır olsa da, uşaqlara qayğı, uşaqlara diqqət heç vaxt unudulmayacaq. Çünki uşaqlar bizim gələcəyimizdir. Bu uşaq evinin yaraşığı, gözəl olmasına görə çox məmnunam. Güman edirəm ki, sizin buradakı işiniz, əldə etdiyiniz təcrübə Azərbaycanın bütün başqa yerlərinə bir nümunə olacaqdır. Güman edirəm ki, həm Bakıda, həm də rayonlarda yayılacaqdır. Buna görə də sizin kollektivə təşəkkür edirəm ki, işiniz bundan sonra da ardıcıl sürətdə davam etdirilsin. Çox sağ olun!.."

Dövlət başçısının dediyi bu sözlər, verdiyi yüksək qiymət pedaqoji kollektivin hər bir üzvünü öz işləri ilə fəxr etməyə, daha səmərəli fəaliyyət göstərməyə ruhlandırır. Bütün bunlar günün reallığıdır.

Uşaq evində tə'lim-tərbiyə işləri, əsasən Respublika Təhsil Nazirliyinin təsdiq etdiyi proqram əsasında aparılsa da, Leyla xanım ona yaradıcılıqla yanaşı, əlavələr edir. Bir sıra məşğələlərin daha maraqlı olması, mühüm praktik əhəmiyyət kəsb etməsi üçün şəraitə uyğun proqramlar tərtib olunur. Uşaq evində yaradılan metodik şura tədris proqramlarının yerinə yetirilməsini tə'min edir, müəllimlərin, tərbiyəçilərin işini istiqamətləndirir.

Uşaq evinin lap yaxınlığında yerləşən 220 nömrəli məktəbin pedaqoji kollektivi ilə sıx əlaqə və uşaqların həddi buluğa çatanaqədək həmin məktəbdə oxumaları da elmi - metodik şuranın irəli sürdüyü tövsiyə əsasında mümkündür.

Leyla Məmmədova ilə yanaşı məktəbin direktoru Almaz Əsgərovanın da kimsəsizlərə analıq qayğısı göstərməsi, hər gün, hər an onların xoşbəxt gələcəyi naminə dərin vətənpərvərlik əzmi ilə çalışması öyrənilməyə layiq təcrübədir.

Uşaq evinin himayəsində olan 50 nəfərədək uşaq hazırda 220 nömrəli məktəbin aşağı siniflərində təhsil alır. Məktəbin direktoru Almaz xanım həmkarı Leyla xanımın təklifləri ilə həmrə'y olaraq uşaqların məktəb həyatı üçün xüsusi rejim yaratmışdır. Bundan əlavə Almaz xanımın təşəbbüsü ilə məktəbin müəllimlərindən bir nəfəri növbə ilə hər gün I nömrəli uşaq evinə gedir, məktəblilərin ev tapşırıqlarının icrasına nəzarət edir, bu istiqamətdə

tərbiyəçilərə lazımı metodik kömək göstərir.

Anacan məni də...

Uşaq evində yaradılan sağlam, mə'nəvi-estetik mühitə söz ola bilməz. Burada yaradılan şərait ən ideal ailələrlə müqayisə oluna bilər. Bayramlar, tarixi günlər, uşaqların ad günləri təntənəli şəkildə keçirilir. Onlara müvafiq hədiyyələr verilir. Milli bayramlarımız, xüsusilə "İlin axır çərşənbəsi" "Növrüz bayramı" daha böyük mə'nə kəsb edir. İstə'dadlı uşaqların iştirakı ilə gözəl nəğmələr, şe'rlər, səhnəciklər ifa olunur. Zəngin bayram süfrəsi açılır.

Leyla xanımın dediklərindən:

Keçən il Növrüz bayramında çox zəngin süfrə açmışdıq. Ə'la plov dəmləmişdik. Bütün ne'mətlərdən süfrədə var idi, özü də bol-bol. Çal-çağırmaq da öz yerində. Axşamdan xeyli keçmişdi. Uşaqlardan ayrılı bilmirdim. Nəhayət, gecə saat 12-yə işləmiş növbətçilərə lazımı tapşırıq verib, uşaqlardan ayrılmalı oldum. Elə bu vaxt dilli- dilavərimiz 4 yaşlı Aynurə özünü üstümə atdı. Mən onu boyum bərabəri yuxarı qaldırıb üz-gözümdən öpdüm. Digər uşaqlar da elə bil bunu gözləyirlərmiş, hamısı "Anacan, məni də, məni də!" deyərək üstümə atıldılar. Düzü bunu gözləməyirdim. Bu mənzərə mənə çox pis tə'sir etdi. Haçandan-haçana özümə gəlib bir təhər evə çatdım. Bir daha əmin oldum ki, balaca uşaqlar üçün ata-ana nəvazişindən öziz heç nə yoxdur.

Nənəm nə vaxt gələcək?

Həyata, dnyaya bəzək anaların işi-qayğıları o qədər çoxdur ki, onları sayıb başa çatdırmaq olmur Leyla xanım həm də gözəl ailə sahibidir. Bu ailənin ev dəftərinə yazılanlar ömür-gün yoldaşı Aslan kişi, oğlanları Firdovsi, Azər, gəlinləri Ramidə, Lalə, nəvələri Tural, Turanə, Anar və Leyla. Ana, nənə Leylanın işi başından aşısa da, ailə qayğılarını çəkməyə də vaxt tapır. Çalışır, istəyir ki, ailənin hər bir üzvü zəhmətsevər, qayğıkeş, layiqli vətəndaş kimi böyüsun. Bu gözəl, saf arzu öz yerində. Gəlin görək, Leyla xanımın elə bir iş günü (onun üçün istirahət günü yoxdur) olubmu ki, işdən evə vaxtında gəlsin. Ailə üzvləri artıq buna vərdiş ediblər. Ancaq balaca Leyla elə hey soruşur:

-Nənəm nə vaxt gələcək? Darıxıram, nənəmi görmək istəyirəm.

Böyüklər də hər dəfə bir bəhanə ilə balaca Leylanı sakit etməyə çalışırlar. Qızçıqaz isə "Bəs deyirdiniz indi gələcək, hanı nənəm gəlmədi ki?"

Balaca Leyla hələ dərk edə bilmir ki, Leyla xanım eyni zamanda 120 uşağın nənəsi, böyük bir pedaqoji kollektivin başçısıdır. Fədakar işi, xeyirxah əməlləri ilə kimsəsizlərin həyat yolunu işıqlandıran Leyla nənənin hələ nə qədər arzuları, planları və görüləsi işləri var.

Leyla xanım istəyir ki, buraya qəbul olunan uşaqlar yetkinlik yaşına qədər özlərinin "doğma evləri"ndə yaşasınlar.

Leyla xanım istəyir ki, burada tə'lim-tərbiyə alan uşaqlara həyat vəsiqəsini-şəxsiyyət vəsiqəsini o özü təqdim etsin.

Leyla xanım belə uşaqların hər 4-5 ildən bir yaşayış yerlərini dəyişməsinə çox pis baxır. Deyir ki, bu uşaqların psixikasına, xarakterinə mənfi tə'sir göstərir. Buna görə də belə halların qarşısını almaq üçün yeni yollar axtarırlar.

Əməyin dəyəri

Həmişə, hər yerdə dərin vətənpərvərlik əzmi, ruh yüksəkliyi ilə çalışması, işə can yandırması onu sayılan, tanınan mütəxəssis kimi yüksəklərə qaldırır. Mütəlif illərdə o, Azərbaycanın "Qabaqcıl maarif xadimi", "SSRİ maarif ə'laçısı", "Azərbaycan Respublikasının əməkdar müəllimi" fəxri adlarına, SSRİ

Xalq Təsərrüfatı Nailiyyətləri Sərgisinin qızıl, gümüş, bürünc medallarına, xüsusi diplomlarına layiq görülüb. "Qırmızı Əmək Bayrağı", "Şərəf nişanı", "Xalqlar dostluğu" ordenləri, "Rəşadətli əməyə görə" medalı, habelə Azərbaycan SSR Ali Sovetinin, Azərbaycan SSR Nazirlər Sovetinin, Azərbaycan Həmkarlar İttifaqı Mərkəzi Şurasının, SSRİ və Azərbaycan SSR Maarif Nazirliyinin Fəxri Fərmanları ilə təltif olunub.

Baş ucalığı gətirən əməyi sayəsində ön mö'təbər təşkilatlar və cəmiyyətlər tərəfindən verilən mükafatların, diplomların, fəxri fərmanların sayı-hesabı yoxdur.

Leyla Məmmədova 1970-1994-cü illərdə Bakı şəhər Sovetinin, Yerli Sovetin deputatı olub.

Müəllimlərin ali məclisləri keçirilərkən də Leyla xanım yaddan çıxmayıb. O, respublika müəllimlərinin V,VI,VII, VIII qurultaylarına və SSRİ Müəllimlər

Qurultayına delegat seçilib.

Respublika Təhsil Nazirliyi Vahid Elmi-Metodik şurası "Məktəbəqədər tərbiyə və ibtidai tə'lim" bölməsinin üzvü, Bakı şəhər Baş Təhsil İdarəsinin, Nizami rayon Təhsil Şö'bəsinin ştatdankənar metodisti, "İbtidai məktəb və məktəbəqədər tərbiyə" məcmuəsinin redaksiya hey'ətinin üzvü kimi geniş ictimai-pedaqoji fəaliyyəti Leyla xanıma vətəndaş pedaqoq olduğunu göstərir. Geniş dünyagörüşü, zəngin ixtisas biliyi ilə həmişə sayılıb-seçilən Leyla xanıma-müasir "Anacan"a, yüzlərlə kimsəsiz uşağın anasına möhkəm can sağlığı, uzun ömür, ailə səadəti, şəərəfli, müqəddəs işində daha böyük uğurlar arzulayıyıq.

ANA KİTAB: BƏDİİ YARADICILIQDA TÜKƏNMƏZ QAYNAQ

Şamxəlil Məmmədov
pedaqoji elmlər namizədi

Dünya ədəbiyyatına məxsus faktlar göstərir ki, qədim tarixə malik xalqların "varlığını ən dolğun və bitkin şəkildə əks etdirən", "xalqın həyat tərzini, güzəranını, ədəb-ərkan qaydaları, adət-ən'ənələri, milli xarakterin ruhu və dərin mahiyyəti... tam şəkildə ifadə olunan "əsas kitab", "təmöl kitab", "baş kitab" (Anar) olur.

Azərbaycan xalqının belə bir Ana kitabı "Kitabi-Dədə Qorqud"dur.

"Kitabi-Dədə Qorqud" "böyük ədəbi-bədii abidə", "tarixi mədəni yadigar"dır (Ə.Sultanlı). "Dədə Qorqud" boyları, bəllidir ki, bu gün aşıqların repertuarında xüsusi yer tutan dastanlarımızdan deyil. Tarixən el yığnaqlarının, ağır-ağır məclislərin söz-saz zینəti olmuş boylar ifadan çıxıb abidəyə çevrilib, yə'ni ancaq kitab şəklində yaşamaqdadır. "Dədə Qorqud" boylarının ifadan çıxıb abidəyə çevrilməsi tarixi-mədəni, sosial-ədəbi şərait, mühit və estetik - bədii faktorların tə'siri ilə olmuşdur.

Sətirlərin müəllifinin hələ neçə il əvvəl mərhum professor M.H.Təhmasibin rəhbərliyi altında apardığı tədqiqat zamanı aşkarlanmışdır: a) "Dədə Qorqud" boyları Azərbaycana tarixi yürüş və qəsbkarlıq müharibələrinin çoxalması; b) elin ustad sənətkar və söz sənətini yaşadanların əsir alınması başqa ölkələrə sürülməsi; v) ticarət, sənətkarlıq və kənd təsərrüfatının tənəzzülü; q) islam dinli xalqların mədəniyyətinin islamlaşmadan sonra dini-əfsanəvi-mədəni zəmin üzərində formalaşması; d) dilin leksik tərkibinin arxaikləşməsi kimi faktor və amillər eposun abidələşməsinə-ifadan çıxmasına güclü tə'sir göstərmişdir.

Lakin bu da mə'lumdur ki, bu abidələşmə birdən-birə olmamışdır. Epos xalqın Ana kitabı kimi orta əsrlər dastanlarımıza, nağıl və aşıq sənəti poetiksinə fəlsəfi anlamda kəsilməz xarakterli tə'sir göstərmişdir. Bu tə'sir təkcə folklorlarda deyil, ümumilikdə sənət sahələrində özünü göstərmişdir.

Bu məsələ "Dədə Qorqud" boyları problemlərinə həsr olunmuş birinci kollektivə toplaşmış keçmiş SSRİ və Türkiyə alimlərinin çıxışlarında da başlıca fikir mübadiləsi və müzakirə predmetinə çevrilmişdir. Türk alimi O.F. Sərtqayanın dediyi kimi, yazıya alınana qədər yüz illər boyu dildə, ağızda dolayan "Dədə Qorqud" boyları mənsub olduğu xalqın (Azərbaycan xalqının-Ş.M.) tarixi, coğrafiyası, etnoqrafiyası, mədəniyyəti, incəsənəti üçün tutarlı qaynaqdır".

"Kitabi-Dədə Qorqud"un bədii yaradıcılıq sahələrinə tə'siri faktlarının miqyası ilə tanışlıqdan bəlli olur ki, eposdan ya eynilə hər hansı boyun məzmununu alınmaqla poema, dram əsəri və ya hekayə yaradılıb; ya dastanın motivləri əsasında bədii film çəkilib, yaxud hər hansı motiv əsasında cizgi filmləri vardır; eposun motivləri əsasında M. Abdullayev, Məmmədovliyev və b. rəssamlar təsviri sənət əsərləri yaradıblar; "Dədə Qorqud" motivləri əsasında çoxlu sayda şe'rlər qələmə alınmışdır.

Rəssam L.İsgəndərzadənin quramaları epos əsasında yaradılıb. Bu qələm məhsulunda məcmuənin mövzu və əhatə dairəsi nəzərə alınmaqla, ancaq "Dədə Qorqud" boyları və uşaq ədəbiyyatı nümunələrindən danışılacaq.

İcmal şəklində də olsa qeyd etmək lazım gəlir ki, "Dədə Qorqud"dan istifadə etməklə Səhənd iki cildlik "Sazımın sözü", "Dədəmin kitabı" poemasını, N.Xəzri "Əfsanəli yuxular", "Anamın bacıları" poemalarını və "Torpağa sancılan qılınc" dramını A.Məmmədov "Dəli Domrul" komediyasını, Ə. Muğanlı "Şəhriyar əfsanəsi" povestini və "Dədənin öyüdü" hekayəsini, Qabil "Dəli Domrul" poemasını... yaradıblar. Çoxlu rəsmlər çəkilib, bir neçə cizgi filmi ekranlarda göstərilib. "Dədə Qorqud" qəhrəmanları, motivləri müasir poeziyamızda xüsusi yer tutur.

Uşaq və gənclərə vətənpərvərlik, dostluq, humanizm, milli mənlük, milli şərəf və vətəndaşlıq, anaya, vətənə məhəbbət hissələrini aşılایb tərbiyə etmək niyyətilə eposdakı dərin xəlqilik və humanizmlə dolu epizod və motivlərin alınib, yazıya gətirilməsi ədəbi faktları 40-cı illərlə bağlıdır. Belə ki, həmin dövrdə M.Rzaquluzadə orta məktəblərin ədəbiyyat dərslərlərinin tərtibi ilə məşğul olmaqla yanaşı, həm də bir yazıçı kimi artıq Azərbaycanda kitab şəklində yayılmış (Bakı, 1939, latın əlifbası ilə çapa hazırlayan H.Araslı) "Dədə Qorqud" boylarından mövzu və məzmunu götürməklə bir neçə kiçik povest qələmə alır: "Ana ürəyi", "dağ çiçəyi", "El gücü", "Dəli ozan".

1992-ci ilə qədər IV sinfin ədəbiyyat dərslərində xüsusi yer tutmuş "Ana ürəyi", "dağ çiçəyi" dastandakı birinci boy əsasında yazılıb. Mövzunu alan müəllif məzmununda çox kiçik ixtisarlara aparmaqla folklor s" "Dədə Qorqud" qaynaqlı dəyərli nəsr əsəri araya-ərsəyə gətirmişdir. Əsərin baş qəhrəmanı Buğac oğuz əlinin qız-gəlinini ölümün-qızmış buğanın xəncər buynuzlarından xilas edir. Qorqud atanın ad qoyub ömür dilədiyi Dirse xan oğlunun səxavət və hünəri, mürdlik və cəsarəti qoca atanın ətrafını sarmış xain təbiətliləri qorxuya salır. Onlar qoca xanı el töhməti, Bayındır xanın qınağı və cəzası, oba-xalq narazılığı ilə qorxudub onu az qala oğul qatiline çevirirlər.

Eposda olduğu kimi, miniatür povestdə də oğlu ovdan dönməyən ananın narahatlığı, nigaranchılığı və ürək çirpintiləri, psixoloji sarsıntuları lirik-psixoloji nəsrin bədii -ekspressiv üslubunda təsvir olunmuşdur. Vətən uğrunda, xalq uğrunda igidlik göstərmə, xəyanətin ciddi cəzalandırılması, ata, oğul, ana məhəbbətinin dərinliyi kimi motivlərdən başlıcası ana südü və vətən çiçəklərinin şəhdi iki müqəddəs varlığın simvolu kimi alınmış, son dərəcə dərin tərbiyəvi tə'sir gücü olan əsər yaradılmışdır. "El gücü", "Dəli Ozan" kiçik povestləri də "Dədə Qorqud" qaynaqlı nəsrimizin dəyərli nümunələrindəndir. Uşaqların böyük maraq və həvəslə oxuduqları bu əsərlər (təəssüf ki, kitabxanalardakı çoxdan nəsr olunmuş nüsxələr fiziki cəhətdən yararsız hala düşüb) gəncliyin mə'nəvi -əxlaqi tərbiyəsində əhəmiyyətli rol oynayır.

"Dədə Qorqud" boylarının dilinin Antey Hünərli tədqiqatçısı görkəmli dilçi alim Ə.Dəmirçizadə eposu dilşünaslıq yönündən araşdırmaqla yanaşı, 1940-cı illərdə gənc tamaşaçılar tərəfindən böyük maraqla qarşılanmış "Qaraca Çoban" adlı uşaq pyesi yazmışdır. "Salur Qazanın evinin yağmalanması" boyunun mövzu və ideyası, əsasən gözlənilməklə qələmə alınmış pyesdə xalq kütləsi içərisindən çıxmış Qaraca Çoban baş qəhrəman kimi təsvir olunmuş, xalq gücü, xalq müdrikliliyi, xalq təəssübkeşliyinin daşıyıcısı tək qələmə alınmışdır.

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı nümunələrinin yaradılmasında bu gün folklor başlıca qaynaq olaraq qalmaqdadır. Dünya miqyaslı tipoloji araşdırmalar belə bir ortaq-oxşar-analoji nəticəyə gəlir: hər bir xalqın folkloru onun böyük

fəlsəfi-tarixi-mədəni-ədəbi-sosial-bədii dəyərə malik mə'nəvi-milli dəyərlərinin tarixi-müasir qaynağı, həm də başlıca tərəflərindən biri, daha dəqiqi birincisidir. Məhz buna görədir ki, dövrümüzün ən nüfuzlu və qüdrətli yazıçıları bu gün miflərə, xalq yaradıcılığına xüsusi maraqla, həvəs və ehtirasla üz tutub öyrənir və bəhrələnilirlər. Türk dünyasının böyük sənətkarı, əsərlərinin dünya miqyasında nəşrinin çoxsaylılığına görə birinci yerlərdən birini tutan Ç.Aytmatovun qeyd etdiyi kimi, qırğız folkloru, mifologiyası onun üçün bədii yaradıcılıqda "təfəkkür metodu, real gerçəkliyi öyrənmə və yozum vasitəsidir".

Bu fikir yozumundan yanaşanda, uşaqlar üçün yazanların "Dədə Qorqud" boylarına üz tutub ondan istifadə etmələri təbii və ədəbi ən'ənələrə uyğun sayılmalıdır. Əvvəla, "Dədə Qorqud" boylarının hər biri uşaqların qan yaddaşında izi olan vətənpərvərlik, dostluq, humanizm, dərin millilik, xəlqilik, yüksək bədiiyyət və milli-dünyəvi mə'nəvi-əxlaqi keyfiyyətlərlə son dərəcə zəngindir. İkincisi, bu boyların forma və poetikası xəlqidir; obrazlar və ümumilikdə dastanlar barədə radio və televerilişlərdə, cizgi filmləri və bədii filmlərdə, bağça, ibtidai siniflər və əsas təhsil mərhələsində uşaqlar müəyyən təcrübi mə'lumat qazanırlar. Odur ki, bu mənimsənilmiş empirik ədəbi-bədii mə'lumatlara söykənən mütaliə zamanı şagirdlər folklorla naxışlanmış əsərləri daha böyük maraq və həvəslə oxuyur, ideya məzmununu asan mənimsəyirlər.

Bu baxımdan balaca oxucular üçün yazılmış "Oğul Buğac" poeması da dəyərli əsərlərdəndir. "Gənclik" nəşriyyatının 1988-ci ildə çapdan buraxdığı bu poema qorxmaz, igid Buğacın nümunəsində kiçik oxucularda doğma torpağa, vətənə, ata-anaya məhəbbət aşılamaqda əhəmiyyətli rol oynayır.

Eposdan mövzunu alan iste'dadlı uşaq şairi Teymur Elçin dastandan fərqli olaraq hadisələri bir neçə başlıq altında qələ almışdır. Bulud Qaraçorlu Səhənd kimi T.Elçin də poemanın əvvəlində bir növ giriş səciyyəli hissə yaratmışdır:

Dədəm Qorqud!
Aşıq babam, ozan babam,
Mənim ölməz dastanımı
Yazan babam!
. . .Deyiləni yazan babam,
Ad verib-ad yaraşdıran,
İgidləri yarışdıran,
Küsənləri barışdıran,
Yazılanı pozan babam!

Beləliklə, şair Dədə Qorqudu kiçik yaşlı oxuculara "uzaq, dilsiz əsrləri danışdıran", "elimizin, dilimizin gur çeşməsi", "nur qaynağı, nur çeşməsi", "babaların ulusu", "oğuz elinin dar günündə məsləhətçisi, ağıllısı, igidlərə cəsarət verən müdrik ağsaqqalı, başbiləni" kimi təqdim edir.

Qopuz çalıb igidlərdən boy boylayan, soy soylayan Dədə Qorqud oğuzların qüdrətindən, adətindən, şöhrətindən, olmuşlardan söhbət açır. Bu söhbətlərdən birinci - "Buğac" dastanını müəllif "Muştuluq", "Dağ döşündə", "Ovda", "Qalx, gedək", "Ölümlə görüş", "Dayanma, tələs, oğlum!", "Karvan yolu" başlıqlarında nəzmə çəkmişdir. Müəllif uşaq psixologiyasına bələdlik göstərüb, boyun əvvəlindəki Bayındır xanın məclisi ilə bağlı hissəni ixtisar etmişdir. Yuxuda olan Dirse xana müştuluq gəlir: Oğlun olub. Gözlərinə işıq gələn xan igidlərlə ova çıxır. Mağar qurulub toy-bayram edilir. Dirse oğlu böyüyüb on beş yaşına çatır, bala qartal kimi qayalara qonub qıy vurur.

Dağ döşündə oğuzlar meydan qurublar. Bir azdan elatın gözü qarşısında Dirsə oğlu qara, qızmış buğa ilə döyüşəcək. Burada dastanla poemanın məzmunu üst-üstə düşür: Dirsə oğlu buynuzları mermər daşı yoğuran buğanın alınına yumruğunu çırpır, sonra onun quyruğundan tutub meydan boyu sürür... Meydan uğuldayır, təkcə xanın "Pəzəvəng" adlı silah yoldaşının və o biri xainlərin ürəyindən qara qanlar axır. Çünki onun "Sənə qulam, qırxımız da quluq" sözlərinə Buğac kəskin cavab verir: igidlər də qul olarmı? Qul alınıb satılır... Bu sözlər xanın yoldaşlarını qorxuya salır:

"Duyub nəsə, xana desə,
Qıracaq bizi . . .
Bu kuçüyün qabağına
Kim çıxacaq kim?
Qara buğa yıxmayanı
Kim yıxacaq, kim?!"

Qırx nəfər xana Buğacın guya bəd əməllərindən xısın-xısın söz çatdırır. Xan ovda oğlunu qanına qəltan edir. Narahat ana ova iki gedib bir gələn Dirsədən oğlunu soruşur. Dərdi böyük xan çıxırır: -Yolumdan qaç!

Yoxdur oğlum!

Yoxdur Buğac!..

Ana dağlara qalxıb oğlunu arayır, onu tapıb Qorqud dədənin söylədiyi dərmanı-ana südü ilə dağ çiçəyini məlhəm kimi Buğacın yarasına qoyur. Beləcə Buğac sağalır, qırx namərdin əlində əsir-yesir qalmış atasını yağılardan xilas edir.

"Karvan yolu" adlanan hissədə müəllif Dədə Qorqud dilindən söyləmələr qələmə alır:

-Dünya-böyük karvan yolu,
Gəlimlidir, gedimlidir.
Onun da bir ucu var,
Ölümlüdür, itimlidir.
Yıxılmasın
Başı uca dağlarımız
Qırılmasın
Qol-budaqlı bağlarımız.

Sadə, anlaşılıqlı dildə, eposun şe'r üslubuna yaxın yazılmış poema uşaq ədəbiyyatının dəyərli nümunələrindən sayıla bilər.

"Kitabi -Dədə Qorqud" yüksək bəşəri ideallar tərən-nümcüsü kimi dünya xalqlarının mə'nəvi sərvətlər xəzinəsinə daxil olmuşdur. Dünya mədəniyyəti və ədəbiyyatı tarixində xüsusi yer tutan "Oğuz türklərinin tarixini əks etdirən" epos "Azərbaycan xalqının mühüm tarix və mədəniyyət qaynaqlarından biri" kimi ("Kitabi-Dədə Qorqud" dastanının 1300 illiyi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı) keçmişdə də, indi də və gələcəkdə də əhəmiyyətli yer tutub, tutur və tutacaqdır.

- Azərbaycan müəllimlərinin VIII qurultayı №4, səh.3
- Başırov V.** -Azərbaycan maarifpərvərlərinin demokratik təhsil ideyaları №2, səh.7
- Quliyev Ə.** - Azərbaycan Respublikasının Dövlət bayrağı №4 səh.3
- Əmirov M.** -Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti №2, səh.3
- Kərimov Y.** -Altyaşlılarla tə'limin təşkili №1, səh.3
- Kərimov Y.** -Tə'lim yükü haqqında №3, səh.3
- Fənlərin tədrisi və qabaqcıl təcrübə*
- Abbasova B.** -Amerikada tə'lim prosesində fərdiləşdirmə №1, səh.7
- Abbasov O.** -Təsviri fəaliyyət və tə'lim əməyi №2, səh.25
- Ahşov M.** -Kompüter tə'liminə ibtidai siniflərdən başlamalı №4, səh.22
- Cəlilov M.** -Şagird şəxsiyyətinin formalaşmasında fərdi yanaşmanın əhəmiyyəti №1, səh.10
- Əliyev A.** -Min dairesində vurmanın öyrədilməsi təcrübəsindən .. №3, səh.8
- Həsənova S.** - Dərsdənkənar tədbirlərin uşaqların tərbiyəsində rolu №3, səh.26
- İbadova R.** - Şagirdlərin yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişaf etdirilməsi yolunda №3, səh.18
- Kərimov Y.** - Proqram və dərsliklər təmilləşmə tələb edir №2, səh. 11
- Kərimov Y.** -Tə'lim müvəffəqiyyətinin 9 bal sistemi ilə qiymətləndirilməsi normaları №4, səh.12
- Məmmədaliyeva A.** - Altyaşlılarla tə'lim fəaliyyətinin psixoloji xüsusiyyətləri № 2, səh. 15
- Paşayev Q.** - İbtidai siniflərdə inteqrasiyadan istifadənin imkanları №2, səh.17
- Səfərova G.** - Azərbaycan məqam (lad) səs düzümlərinin ilkin musiqi tədrisində yeri №3, səh.23
- Sultanova Q.** - Şagirdlərin dünya görüşlərinin inkişafına dərsliklərdə verilmiş folklor nümunələrinin tə'siri № 4, səh.26
- Tağıyeva Q.** - Diferensiallaşdırma uşaqların qabiliyyətinin aşkara çıxarılması və inkişaf etdirilməsi vasitəsidir .. . №3, səh. 13
- Tərbiyə məsələləri*
- Məmmədova M.** -Ailə tərbiyəsində çətinliklər və onların səbəbləri №2, səh.29
- Məmmədova L.** -Tərbiyədə humanizm və fərdi yanaşma mühüm şərtidir № 2, səh. 32
- Məmmədbəyli T.** - Şagirdlərin ekoloji tərbiyəsinin formalaşdırılması təcrübəsindən №1, səh.15
- Məktəbəqədər tərbiyə*
- Bağirova L.** - Uşağın "məni" və şəxsi ləyaqət hissi №2, səh. 42
- Çəfərova L.** -Uşaqların ictimai həyat hadisələri ilə tanışlığının əhəmiyyəti №1, səh. 23
- Qədimova Ə.** - Uşaqların vətənə məhəbbət hissinin formalaşmasına dair №2, səh. 35
- Əliyeva Y.** Beynəlxalq təşkilatlara üzvlük sertifikatı almış bağça №3, səh. 34
- Əliyeva K.** Uşaqlarda vətənə məhəbbət tərbiyəsi. №1, səh 32
- Mayilov İ.** Uşaqların təbiətlə tanış edilməsinin forma və yolları №1, səh.32
- Uşaq bağçasına getməyən altyaşlıların məktəb tə'liminə hazırlanmaları üzrə məşğələnin təxmini planı №3, səh. 30
- Makarova T.** -Təbiət materiallarından quraşdırma. №3, səh. 41
- Məmmədova X.** -Uşaq bağçasında ekoloji tərbiyə №1, səh.20
- Məmmədova X.** -Ştrixlərlə rəsm etməyi öyrənirik №3, səh. 45
- Məhərrəmli Z.** -Qaçqın uşaq bağçasında əmək tərbiyəsi №4, səh.34
- Sadiqova Q.** - Məktəbəhazırılıq qruplarında nitq inkişafı məşğələlərində didaktik oyunlar. №1, səh. 28
- Səlimova Ç.** - Valideynlər üçün "Açıq qapı" günləri №4, səh.32

Solodnikova İ. -Psixoloqun iş təcrübəsindən	№3, səh. 38
Süleymanova Ş. - Məktəbəqədər təhsil müəssisələrində islam dəyərlərindən istifadə	№4, səh. 30
<i>Pedaqodi təhsil ocaqlarımız</i>	
Abbasov Ə. - Bakı məktəbəqədər Pedaqoji Texnikum	№3, səh. 48
<i>Məktəbsünaslıq</i>	
Məmmədov Ş. - İlin ən yaxşı metodbirləşməsi	№1, səh.17
<i>Müəllimin şəxsi təhsili</i>	
Xəlilov V. - Üzeyir Hacıbəyov	№2, səh.52
Mikayılov Ş. -Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının inkişafına dair . . .	№2, səh. 46
Məmmədov Ş. -Xalqına, uşaq dünyasına bağlı sənətkar.	№2, səh. 59
<i>Rəsmi şə'bə</i>	
Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin mə'lumatı	№1, səh. 61
Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni	№1, səh. 62
<i>"Kitabi -Dədə Qorqud" 1300</i>	
Hacıyev A. - "Marə-//ınərə" sözü haqqında	№3, səh. 51
Ulu abidəyə marağ	№2, səh. 63
<i>Yoxlama yazı işləri</i>	
Azərbaycan dili	№3, səh.56
Riyaziyyat	№3, səh.58
<i>Sinifdaxaric oxu materialları</i>	
Firdovsi Aslan - "Güllü", "Papaqlı göbələk", "Yadigar saz" . . .	№2, səh. 71
İbrahim Yusif oğlu - "Qarışqalar", "Badam ağacı"	№2, № 72
<i>Məsləhət</i>	
<i>Proqram materiallarının planlaşdırılması</i>	
Almazova G.- Musiqi	№ 1, №. 54
Əliyeva R. -Təsviri sənət	№1, səh 41
Əlifba tə'liminə hazırlıq dövrü	№3, səh.62
Əlifba tə'liminə hazırlıq dövrü	№ 4, səh.37
Nəsrullayev M. -Bədən tərbiyəsi	№1, səh. 46
Talıbova X. - Əmək tə'limi	№1, səh.46
Oxu II cümf	№3, səh.66
Oxu III cümf	№3, səh.70
Oxu II cümf	№4, səh.43
Oxu III cümf	№4, səh. 50
Oxu II cümf (A.Abdullayev)	№4, səh. 45
Riyaziyyat II cümf	№3, səh. 68
Səhər gimnastikası	№1, səh.73
Səhər gimnastikası üçün çalışmaları	№2, səh.73
Sual-cavab	№3, səh. 17
Sual-cavab	№3, səh. 55
Sual -cavab	№4, səh.9
<i>Tənqid və bibliografiya</i>	
Abbasov N.- Riyaziyyat dərsləkləri haqqında	№, 2, səh. 64
Qaralov Z., Osmanov Ə. - "Riyaziyyat -1" dərsləyi haqqında . . .	№2, səh. 67
<i>İlin ən yaxşı müəlimi</i>	
Abbasova S.-Yaradıcı əməyin bəhrəsi	№4, səh.53
Əliyeva Ə. -Yenilik sorağında	№4, səh.54
<i>Bizim iş yoldaşlarımız</i>	
Abbasova S.- Gənclik həvəsi ilə	№ 1, səh 66
Əliyev F., Rzayeva A. - Böyük pedaqoji ömürdən kiçik sətirlər	№1, səh. 63
Xəlilov V. - "Anacan" yaşayır	№4, səh.56
Rəşid Şəfəq -25 illik yaradıcılıq dostu.	№1, səh 67
Səməda uçuş	№1, səh 71
Təbrik edirik!	№4, səh.4
<i>Bildiriş</i>	
"Kitabi -Dədə Qorqud" - 1300	№1, səh. 69
Paşayev Q. - Məcmuənin müzakirəsi	№ 3, səh.7
Qiyabi müzakirənin nəticələri	№1, səh. 70